

GENERATIONSKONTRAKTET

Ett idéprogram för Sverige i ett åldrande Europa

GENERATIONSKONTRAKTET – STRUKTURELLA SLUTSATSER OCH REFORMINRIKTNING

Utgångspunkt

Sverige står inför en strukturell förändring, inte en tillfällig kris.

Befolkningen åldras, försörjningskvoten försämras och produktivitetstillväxten är otillräcklig. Samtidigt ökar kraven på staten inom sjukvård, trygghet och säkerhet. Dessa utvecklingar samverkar och förstärker varandra.

Detta innebär att tidigare lösningar inte längre ger samma resultat.

Problemets kärna

Den svenska samhällsmodellen bygger på samband som nu försvagas:

- mellan arbete och försörjning
- mellan rättigheter och ansvar
- mellan statens åtaganden och dess kapacitet

När dessa samband försvagas uppstår inte bara ekonomiska obalanser, utan också gradvis minskad legitimitet.

Programmets utgångspunkt

Generationskontraktet utgår från tre principer:

1. Analys före åsikt

Politiken måste utgå från demografi, produktivitet och institutionella ramar.

2. Genomförbarhet som grundkrav

Reformförslag bedöms utifrån om de kan realiseras i praktiken.

3. Konsekvenser framför intentioner

Politik värderas efter utfall, inte avsikter.

Strategisk inriktning

Programmet innebär en omprioritering av statens funktion och resurser:

1. Arbete och livscykel

Fler arbetar längre genom tydliga incitament och flexibla övergång mellan arbete och pension.

2. Produktivitet före volym

Fokus flyttas från sysselsättning till värdeskapande per arbetad timme.

Subventioner till lågproduktiva jobb minskar.

3. Välfärdens kärna prioriteras

Sjukvård, äldreomsorg och grundläggande trygghet ges företräde.

Universella system riktas i större utsträckning mot faktiska behov.

4. Arbetsmarknadens funktion stärks

Lägre inträdeströsklar, ökad rörlighet och tydligare koppling mellan arbete och ersättning.

5. Skattesystemet reformeras

Lägre beskattning av arbete, enklare struktur och starkare incitament för produktion och ansvar.

6. Kapitalbildning och företagande

Stabila och förutsägbara villkor för investeringar och långsiktigt ägande.

7. Migration och integration

Anpassning till samhällets faktiska kapacitet.

Tydligare koppling mellan arbete, egen försörjning och tillgång till välfärd.

8. Staten som institution

Tydligare ansvar, stärkt beställarförmåga och ökad systemkapacitet.

Genomförande

Reformer betraktas inte som isolerade åtgärder, utan som delar av ett sammanhängande system.

Genomförandet kräver:

- rätt sekvens mellan reformer,
- fungerande institutionella strukturer,
- tydliga ansvarsmekanismer.

Bilagorna preciserar dessa villkor.

Finansiell och institutionell disciplin

Ett hållbart generationskontrakt förutsätter att kostnader inte systematiskt förskjuts till framtida generationer.

Finanspolitiken måste därför prövas mot långsiktig hållbarhet, inte enbart kortsiktig balans.

Konsekvens

Programmet innebär tydliga prioriteringar och avvägningar:

- vissa offentliga åtaganden minskar
- vissa arbeten försvinner
- kraven på individens deltagande ökar

Detta är en följd av de underliggande förutsättningarna, inte av politiska preferenser.

Alternativet

Att behålla nuvarande struktur innebär:

- fortsatt försämrad försörjningskvot
- svag produktivitetstillväxt
- ökande belastning på offentliga finanser
- gradvis försvagad legitimitet

Slutprincip

Ett samhälle kan inte organiseras utifrån ambitioner som saknar förankring i verkligheten.

Det måste byggas på strukturer som fungerar över tid.

Generationskontraktet är ett försök att formulera dessa strukturer – och de val som följer av dem.

GENERATIONSKONTRAKTET – SAMMANFATTNING

Generationskontraktet utgår från en enkel utgångspunkt: politik måste bygga på hur verkligheten faktiskt ser ut – inte på hur den önskas vara.

Sverige står inför flera sammanhängande utmaningar. Befolkningen blir äldre samtidigt som färre arbetar. Produktiviteten utvecklas för svagt. Integration fungerar ojämnt. Välfärden pressas och statens handlingsutrymme minskar. Dessa utvecklingar är inte tillfälliga. De förstärker varandra och förändrar förutsättningarna för hur samhället kan fungera över tid.

Programmet bygger på tre principer:

- utgångspunkt i strukturella realiteter, inte i åsikter
- fokus på genomförbara reformer
- bedömning av politik utifrån konsekvenser, inte intentioner

En central förändring är att människor lever längre. Det är i grunden positivt, men innebär att färre i arbetsför ålder ska försörja fler under längre tid. Det förändrar relationen mellan arbete, pension och välfärd.

Detta innebär att fler behöver arbeta längre, men under mer flexibla former. Pensionssystemet anpassas till livslängden. Arbete högre upp i åldrarna görs mer lönsamt. Övergången mellan arbete och pension blir gradvis snarare än abrupt.

Samtidigt behöver arbetsmarknaden anpassas till en ekonomi med högre rörlighet, snabbare kompetensförändring och större krav på produktivitet. Det kräver lägre trösklar in genom reglerade inträdesvägar, bättre fungerande omställning och starkare koppling mellan kompetens och arbete.

Dessa förändringar kan inte genomföras enbart genom lagstiftning. De förutsätter institutioner som kan skapa stabilitet i ett mer dynamiskt system. Partsmodellen är därför central för att möjliggöra dessa förändringar:

- möjliggöra inträde på arbetsmarknaden under ordnade former
- bära system för omställning och kompetensutveckling
- sätta ramar för flexibilitet och motverka godtycke
- säkerställa ordning och reda i en mer öppen ekonomi

Målet är inte att ersätta den svenska modellen, utan att använda den för att förena rörlighet med trygghet i en förändrad ekonomisk verklighet.

Arbetets roll behöver samtidigt omprövas. Målet kan inte enbart vara hög sysselsättning, utan högt värdeskapande. Resurser flyttas från stöd till lågproduktiva jobb till investeringar i teknik, utbildning och innovation.

Välfärden koncentreras till det mest grundläggande. Sjukvård, äldreomsorg och grundläggande trygghet prioriteras. Stöd riktas i större utsträckning till dem med faktiska behov.

Sjukvården reformeras med tydligare ansvar och bättre kontinuitet. Varje patient ska ha en namngiven ansvarig läkare. Staten tar ett tydligare ansvar för styrning och prioriteringar.

Migrationen anpassas till samhällets faktiska kapacitet. Tillgång till välfärd och medborgarskap kopplas tydligare till arbete, egen försörjning och kunskap om samhället.

Statens roll renodlas. Kärnuppgifter som trygghet, rättsstat, sjukvård och infrastruktur prioriteras. I andra delar minskar statens omfattning för att stärka dess kapacitet där den är som mest avgörande.

Utbildning, energi, miljö och försvar formas utifrån vad som fungerar i praktiken under rådande ekonomiska och institutionella förutsättningar. EU sätter ramar för vad som är möjligt att genomföra, och dessa tydliggörs i programmet.

Generationskontraktet beskriver inte ett idealsamhälle, utan hur ett samhälle kan fungera över tid när förutsättningarna förändras.

Alternativet till anpassning är inte stabilitet – utan gradvis försvagning.

Frågan är därför inte om förändring ska ske, utan hur den genomförs genom de institutioner som bär systemets funktion och legitimitet.

GENERATIONSKONTRAKTET – STRUKTURELLA SLUTSATSER OCH REFORMINRIKTNING.....	2
GENERATIONSKONTRAKTET – SAMMANFATTNING	5
INLEDNING.....	9
KAPITEL 1: GRUNDANALYS	12
KAPITEL 2: VARFÖR DETTA PROGRAM KAN GENOMFÖRAS – OCH ANDRA INTE KAN	15
KAPITEL 3: ARBETE, PENSION OCH LIVSCYKEL.....	17
KAPITEL 4: ARBETSMARKNADEN I NY EKONOMISK VERKLIGHET	19
KAPITEL 5: PRODUKTIVITET FÖRE SYSSÄTTNING.....	24
KAPITEL 6: SKATT OCH OMFÖRDELNING	26
KAPITEL 7: FÖRETAGANDE OCH KAPITALBILDNING.....	29
KAPITEL 8: SJUKVÅRD	33
KAPITEL 9: EN SMALARE VÄLFÄRDSSTAT.....	37
KAPITEL 10: ANSVAR I DET FRIA SAMHÄLLET	39
KAPITEL 11: FAMILJEPOLITIK UTAN ILLUSIONER	41
KAPITEL 12: INVANDRING.....	44
KAPITEL 13: BOSTADSMARKNAD OCH RÖRLIGHET.....	51
KAPITEL 14: KOMMUNERNA.....	55
KAPITEL 15: STATEN.....	60
KAPITEL 16: DEN OFFENTLIGA SEKTORNS FUNKTION	66
KAPITEL 17: UTBILDNING.....	70
KAPITEL 18: MILJÖ OCH ENERGI	74
KAPITEL 19: EUROPEISKA UNIONEN	78
KAPITEL 20: TRYGGHET OCH RÄTTSVÄSEN (VÄG A)	83
KAPITEL 21: TRYGGHET OCH RÄTTSVÄSEN (VÄG B).....	85
KAPITEL 22: FÖRSVARET	88
KAPITEL 23: CIVIL FÖRSÖRJNINGSBEREDSKAP.....	93
KAPITEL 24: INFORMATIONSPÅVERKAN OCH MOTSTÅNDSKRAFT.....	95
KAPITEL 25: DIGITALISERING OCH SYSTEMKAPACITET	96
KAPITEL 26: ETT SAMHÄLLE SOM KAN FUNGERA ÖVER TID.....	98
OM BILAGORNA.....	100
BILAGA 1: SEKVENTIELLA BEROENDEN I IMPLEMENTERING	101

BILAGA 2: INSTITUTIONELL FUNKTION – SAMORDNING OCH BESTÄLLARFÖRMÅGA	105
BILAGA 3: ANSVARSMEKANISMER I GENOMFÖRANDE	107
BILAGA 4: DET IDÉHISTORISKA SAMMANHANGET	109

INLEDNING

Ett samhälle som håller över tid

Sverige står inte inför en tillfällig kris, utan inför en strukturell förskjutning.

Befolkningen åldras, produktivitetstillväxten är otillräcklig och välfärdsstatens finansiering vilar på antaganden som inte längre gäller. Samtidigt ökar kraven på staten – i sjukvård, trygghet och säkerhet – i en omvärld som blivit mer osäker. Dessa utvecklingar är inte isolerade. De samverkar och förstärker varandra över tid.

När Sveriges centrala institutioner formades under efterkrigstiden skedde det under helt andra förutsättningar. Livslängden var kortare, försörjningskvoten starkare och produktivitetstillväxten hög. Systemen fungerade därför att de var förenliga med sin tids demografi och ekonomi.

I dag är förutsättningarna annorlunda. Det innebär inte att institutionerna var fel utformade – utan att de nu verkar under villkor de inte är anpassade för.

När försörjningskvoten försämras samtidigt som produktivitetstillväxten är svag, ökar belastningen på de system som finansierar välfärden. När integrationen fungerar ojämnt påverkas både arbetsmarknadens funktion och den offentliga ekonomins bärkraft. När statens åtaganden växer utan motsvarande förstärkning av dess kapacitet uppstår en gradvis försvagning av systemets funktion.

Den centrala frågan är därför inte vad som önskas, utan vilka samband som måste upprätthållas för att samhället ska fungera över tid.

Ett samhälle kan inte organiseras som en samling ambitioner. Det måste vila på relationer som håller:

- mellan arbete och försörjning
- mellan rättigheter och ansvar
- mellan statens åtaganden och dess faktiska kapacitet

När dessa samband försvagas uppstår inte bara ekonomiska obalanser, utan också minskat förtroende – mellan människor och mellan medborgare och stat.

Analys före åsikt

Generationskontraktet utgår från att politik måste förhålla sig till ett antal strukturella förhållanden som inte påverkas av politiska preferenser: demografi, produktivitet, försörjningskvoter samt institutionella och juridiska ramar.

Dessa utgör inte politiska ställningstaganden, utan de villkor inom vilka politiken verkar. Politiken kan välja hur den förhåller sig till dem – men inte om de existerar.

Detta innebär att reformer inte formuleras utifrån vad som är önskvärt i abstrakt mening, utan utifrån vad som är möjligt att genomföra och upprätthålla över tid.

Genomförbarhet och konsekvens

Ett politiskt förslag som inte kan genomföras saknar praktiskt värde. Genomförbarhet är därför ett grundkrav, inte en teknisk detalj.

Varje reform måste förstås i relation till de ramar inom vilka den ska verka: nationell beslutskompetens, internationella åtaganden och institutionell kapacitet. Där begränsningar finns måste de redovisas öppet. Där målkonflikter uppstår måste de tydliggöras.

Politik bör samtidigt bedömas utifrån sina konsekvenser, inte sina intentioner. Åtgärder som är välmenande men som försvagar systemets funktion över tid kan inte betraktas som framgång.

Staten som institution och kärnuppgiftsprincipen

Staten är inte en organisation bland andra. Den är den ordning inom vilken alla andra organisationer verkar.

Dess kärna är ansvar, lagbundenhet och förmågan att upprätthålla samhällsbärande funktioner över tid. När dessa funktioner försvagas uppstår inte nödvändigtvis ett omedelbart sammanbrott, utan en gradvis urholkning av systemets förmåga att leverera resultat och bära ansvar.

Mot denna bakgrund formuleras en kärnprincip:

Staten ska vara stark där den måste vara stark – och återhållsam där den inte behöver vara det.

Det innebär att statens uppgift är att:

- upprätthålla rättsstat, trygghet och säkerhet
- säkerställa fungerande system för sjukvård, infrastruktur och energiförsörjning
- skapa stabila ramar för kapitalbildning och långsiktigt värdeskapande
- värna institutionell stabilitet och demokratisk kontinuitet

I andra delar måste staten vara återhållsam för att inte undergräva sin egen kapacitet där den är som mest avgörande.

Ett kontrakt, inte en utopi

Generationskontraktet är inte ett löftesprogram. Det innehåller inga utfästelser om förbättringar utan kostnader och inga antaganden om att framtida tillväxt eller kompromisser automatiskt löser strukturella problem.

Det är inte heller en visionstext. Programmet beskriver inte hur samhället bör se ut under ideala förutsättningar, utan hur det kan fungera under de villkor som faktiskt råder.

Det är inte en snabb lösning. Flera av de problem som analyseras har utvecklats under lång tid och kan endast förändras gradvis. Programmets tidshorisont sträcker sig därför bortom en mandatperiod.

Syftet är inte att formulera det önskvärda, utan det genomförbara.

Hur programmet är uppbyggt

Programmet är uppbyggt i tre steg.

Först analyseras de strukturella och institutionella förhållanden som formar samhällets långsiktiga stabilitet. Därefter formuleras principer för hur ett hållbart generationskontrakt kan utformas. Slutligen tillämpas dessa principer inom centrala politikområden.

Reformer behandlas inte som isolerade åtgärder, utan som delar av ett sammanhängande system. Deras effekt beror på hur de samverkar, i vilken ordning de genomförs och inom vilka institutionella ramar de verkar.

Utgångspunkt

Generationskontraktet utgår från en enkel men krävande premiss:

Ett samhälle kan inte organiseras utifrån ambitioner som saknar förankring i verkligheten.

Det måste byggas på strukturer som fungerar över tid.

Frågan är därför inte om förändring är nödvändig.

Frågan är om den ska ske genom medvetna beslut – eller som en konsekvens av att vi undviker dem.

KAPITEL 1: GRUNDANALYS

Strukturella problem kräver strukturella lösningar Sveriges utmaningar är inte tillfälliga kriser utan djupgående strukturella skift:

Åldrande befolkning

När pensionssystemet designades på 1950-talet levde svenska män i genomsnitt till 71 år och kvinnor till 74 år. Idag är motsvarande siffror 81 respektive 85 år, med fortsatt uppåtgående trend. Detta innebär att varje medborgare nu tillbringar i genomsnitt 25–30 år som pensionär, jämfört med 10–15 år tidigare. Samtidigt sjunker andelen arbetande som ska finansiera detta genom skatter. Försörjningskvoten – antalet pensionärer per arbetande – fortsätter att försämrats. Utan strukturella reformer urholkas den långsiktiga hållbarheten i välfärdsstaten inom en generation.

Låg nativitet

Sveriges fertilitetstal har sjunkit från över 2,0 barn per kvinna på 1990-talet till omkring 1,4–1,6 idag. Detta speglar en global trend i utvecklade ekonomier där urbanisering, utbildningsnivåer, karriärambitioner och förändrade värderingar fundamentalt påverkar familjebildning. Decennier av generösa föräldraförsäkringar och barnbidrag har inte vänt trenden. Det visar att demografisk återhämtning inte kan köpas med transfereringar. I stället måste den nya demografiska verkligheten accepteras och bygga samhällsstrukturer på det som fungerar med färre unga – eller så uppstår risk för permanent ekonomisk nedgång.

Massinvandringens effekter

Under 2000-talet har Sverige tagit emot bland de högsta antalen asylsökande per capita i västvärlden. Argumentet var delvis att detta skulle lösa arbetskraftsbristen och kompensera för åldrande. Resultatet visar motsatsen: sysselsättningsgraden bland utrikes födda ligger cirka 15 procentenheter under inrikes födda, integrationen i arbetsmarknaden tar ofta 10–15 år, och många stannar permanent i välfärdssystem. Samtidigt har segregation, utanförskap och kriminalitet ökat dramatiskt i vissa områden. Detta är inte ett argument mot humanitet, utan mot illusionen att okontrollerad migration löser strukturella ekonomiska problem.

Välfärdsstatens obalans

Den svenska välfärdsstaten är konstruerad som en generationsbaserad pyramid: många unga arbetare finansierar färre äldres pensioner och vård. När pyramiden inverteras – vilket nu sker – kollapsar finansieringen. Offentliga utgifter för äldre- och sjukvård äter upp allt större andelar av BNP, medan skattebasen krymper relativt sett. Vi närmar oss en punkt där varje extra krona till välfärden måste lånas eller tas från redan hårt beskattade arbetare. Utan strukturella reformer leder detta antingen till skuldskris eller en utarmning av välfärdens kvalitet där alla förlorar.

Kanslisamhället som systemfel

Det svenska civilsamhället har i växande grad ersatts av ett anslagsfinansierade mellanled – organisationer som lever på anslag snarare än på medlemmar. Dessa professionella kanslier saknar folklig förankring och bygger sin existens på statsbidrag och kommunala stöd. Resultatet är en struktur där problem inte löses, utan omformuleras för att säkra nästa budgetår.

Legitimiteten försvagas när resurser binds upp i kommunikationsavdelningar och bidragslogik, i stället för i verkligt engagemang.

Generationskontraktet betraktar kanslisamhället som ett systemfel. När ansvar förskjuts från medborgare till bidragsentreprenörer bryts kontraktet mellan generationer. De verkliga eldsjälarna i lokalsamhällen trängs undan, medan politiker och kanslier delar språk och intressen som inte längre representerar medborgarna. Detta underminerar både reformkraft och långsiktig hållbarhet. För att återställa balansen krävs en ny princip: resurser ska följa engagemang, inte anslag. Ett civilsamhälle byggt på frivillighet och medlemskap stärker legitimiteten över tid. En organisationsstruktur byggt på bidragsberoende försvagar den.

Generationskontraktet syftar därför till att återföra makt och resurser till de gemenskaper där ansvar faktiskt bärs – av människor, inte kanslier.

Låg produktivitet

Sveriges produktivitetstillväxt har varit svag i internationell jämförelse sedan 2000-talet. Detta beror delvis på att vi investerat för lite i nya teknologier, för mycket i lågproduktiva sektorer och skapat regelverk som hämmar innovation. Produktivitet är mekanismen genom vilken vi kan producera mer värde med samma insats. Utan produktivitetstillväxt stagnerar reallönerna, skatteintäkterna räcker inte till välfärden, och Sveriges konkurrenskraft urholkas. I en global ekonomi där länder som Tyskland, USA och Sydkorea kraftigt ökar sin produktivitet genom digitalisering och automation, är svensk stagnation ett recept för relativ fattigdom.

Beställarförmåga som systemkapacitet

Mot denna bakgrund framträder en återkommande systemsvaghet. I större teknik- och digitaliseringssatsningar ligger problemet sällan i brist på resurser eller teknisk kapacitet, utan i bristande beställarförmåga. Verksamheter saknar ofta förmågan att formulera sina behov i former som kan omsättas i fungerande system. När detta glapp uppstår fylls det med successiva anpassningar, vilket ökar komplexiteten, driver kostnader och försenar genomförandet. Resultatet blir lösningar som avviker från de ursprungliga intentionerna och som inte levererar avsett värde.

Detta är inte ett avgränsat projektproblem, utan ett systemfel. När förmågan att översätta behov till fungerande lösningar är svag begränsas även avkastningen på investeringar i teknik, kapital och kompetens. Därmed hämmas produktivitetstillväxten – inte trots, utan delvis på grund av ökade satsningar.

Slutsats

De utvecklingar som beskrivits ovan är inte tillfälliga avvikelser, utan uttryck för djupare strukturella förändringar. Demografi, produktivitet, integration och institutionell kapacitet samverkar på ett sätt som gradvis förändrar förutsättningarna för den svenska samhällsmodellen.

När försörjningskvoten försämras, produktivitetstillväxten är svag och välfärdssystemen belastas hårdare uppstår en situation där tidigare lösningar inte längre ger samma resultat. Åtgärder som varit effektiva under andra förhållanden riskerar att bli otillräckliga eller kontraproduktiva när de underliggande förutsättningarna förändras.

Detta innebär att politiken inte kan utgå från att befintliga strukturer kan bevaras genom mindre justeringar. De problem som identifierats är av sådan karaktär att de kräver anpassningar på systemnivå.

Samtidigt tenderar den politiska diskussionen att behandla dessa frågor som isolerade problem, snarare än som delar av ett sammanhängande system. Det försvårar förståelsen av deras orsaker och begränsar möjligheten att formulera effektiva åtgärder.

Konsekvensen blir att reformer ofta utformas med fokus på önskade utfall, utan tillräcklig hänsyn till de strukturella villkor som avgör om de kan fungera över tid.

De förhållanden som beskrivits ovan sätter därmed ramarna för vad som är möjligt att uppnå genom politiska beslut. De begränsar inte bara vilka lösningar som är effektiva, utan även vilka som överhuvudtaget är genomförbara.

Ett återkommande problem i den politiska praktiken är att denna koppling mellan analys och genomförbarhet är svag. Förslag formuleras utifrån ambitioner, medan de begränsningar som präglar systemet behandlas som sekundära eller tillfälliga.

Om politiken ska kunna hantera de strukturella utmaningarna krävs därför inte bara andra prioriteringar, utan också ett annat sätt att formulera och värdera reformer.

KAPITEL 2: VARFÖR DETTA PROGRAM KAN GENOMFÖRAS – OCH ANDRA INTE KAN

Varför Generationskontraktet är annorlunda

De reformer som krävs för att hantera Sveriges strukturella utmaningar är i många fall kända. Skillnaderna mellan olika politiska förslag ligger därför sällan i problemformuleringen, utan i hur relationen mellan mål, medel och genomförbarhet hanteras.

I praktiken uppstår ofta ett glapp mellan politiska ambitioner och faktiska resultat. Reformförslag formuleras utan en tydlig koppling till de juridiska, institutionella och ekonomiska ramar som avgör om de kan genomföras. När dessa begränsningar senare blir synliga framstår de som hinder, snarare än som utgångspunkter.

Generationskontraktet utgår från en annan princip. Varje reform bedöms inte bara utifrån vad den syftar till att uppnå, utan utifrån om och hur den faktiskt kan genomföras inom givna eller förändrade ramar.

Detta kapitel beskriver den metod som ligger till grund för programmets övriga delar.

Genomförbarhet som grundkrav

Ett politiskt förslag som inte kan genomföras saknar praktiskt värde, oavsett ambition. Genomförbarhet är därför inte en teknisk detalj, utan ett grundkrav.

Det innebär att varje reform måste analyseras i tre dimensioner:

- vad som kan genomföras inom nationell beslutskompetens
- vad som är beroende av internationella åtaganden eller överstatliga ramverk
- vad som kräver förändrade institutionella förutsättningar

Där begränsningar finns ska de redovisas öppet. Där målkonflikter uppstår ska de tydliggöras.

Analys före åsikt

Programmet utgår från ett antal strukturella faktorer som inte påverkas av politiska preferenser: demografi, produktivitet, försörjningskvoter och institutionella ramar.

Dessa utgör inte politiska ställningstaganden, utan de villkor inom vilka politiken måste verka. Reformförslag som inte tar hänsyn till dessa förutsättningar riskerar att förlora effekt över tid.

Konsekvenser framför intentioner

Politik bör bedömas utifrån sina resultat, inte sina avsikter. Åtgärder som är välmenande men som leder till negativa långsiktiga konsekvenser försvagar systemets stabilitet.

Begrepp som ansvar, solidaritet och rättvisa får därmed en funktionell innebörd. De definieras inte av intention, utan av utfall.

Tydliga val i stället för implicita antaganden

I flera centrala frågor finns reella målkonflikter där olika vägar leder till olika konsekvenser. Att formulera politik som om dessa konflikter inte existerar skapar otydlighet.

Där sådana situationer uppstår redovisas därför alternativa vägar. Skillnaden mellan dem ligger inte i målsättning, utan i vilka institutionella ramar som accepteras för att nå dit.

Detta gör att valen blir explicita. Ansvar flyttas från formulering till ställningstagande.

Institutionella ramar som systemförutsättning

Politiska beslut fattas inte i ett vakuum. De formas av juridiska, ekonomiska och institutionella strukturer som sätter gränser för handlingsutrymmet.

Detta gäller särskilt i relation till överstatliga regelverk. Dessa påverkar direkt möjligheten att genomföra reformer inom områden som migration, rättsväsende, budgetpolitik och energi.

Ett reformprogram som inte förhåller sig till dessa ramar riskerar att formulera mål utan praktisk möjlighet till genomförande.

Genomförande som kärnprincip

Programmets utgångspunkt är att reformer ska vara möjliga att realisera i praktiken. En åtgärd som kan genomföras och ger en betydande effekt är att föredra framför en mer ambitiös reform som inte kan realiserar.

Detta innebär att begränsningar inte betraktas som hinder i efterhand, utan som en del av analysen från början.

Metodens konsekvens

Den metod som beskrivits här innebär att vissa förslag framstår som mer restriktiva, mer tekniska eller mer krävande än i traditionella program.

Det är en följd av att de är formulerade utifrån genomförbarhet, snarare än önskvärdhet.

Syftet är inte att begränsa politiken, utan att öka dess faktiska effekt.

KAPITEL 3: ARBETE, PENSION OCH LIVSCYKEL

Alla bidrar längre och smartare

Det nuvarande pensionssystemet utformades för en tid då människor arbetade från 20 till 65 års ålder och levde bara 5–10 år som pensionärer. Idag arbetar många från 25 till 64 och lever 20–25 år i pension. Denna "20-40-20-livscykel" är ekonomiskt ohållbar. När allt färre arbetande ska försörja allt fler pensionärer under allt längre tid uppstår en strukturell obalans mellan arbete och försörjning.

Antingen måste fler arbeta längre, pensionerna sänkas dramatiskt eller skatterna höjas till kvävande nivåer. Alternativen begränsas av obönhörliga demografiska realiteter. Principen är att alla friska vuxna ska bidra till samhället längre, men på flexibla och humana villkor. Pensionen ses som ett skydd mot fattigdom, inte en rätt till evig fritid.

Förslag

Rörlig pensionsålder När pensionsåldern 65 infördes på 1900-talet var förväntad livslängd vid den åldern cirka 10 år.

Idag är den 20+ år och stiger kontinuerligt. Att hålla pensionsåldern statisk medan livslängden ökar betyder att varje generation tillbringar en större andel av sitt liv som bidragsmottagare i stället för bidragsgivare. En automatisk koppling mellan livslängd och pensionsålder – där exempelvis två tredjedelar av vunna levnadsår läggs på arbete och en tredjedel på pension – skapar ett hållbart system som anpassar sig till verklighetens förändringar utan att politiska omförhandlingar behövs varje generation.

Skattebefrielse efter 67 år Det nuvarande pensions- och skattesystemet ger svaga incitament för friska och kompetenta individer att fortsätta arbeta efter pensionsålder. Äldre som arbetar beskattas i stort sett som yngre, samtidigt som den fortsatta pensionsintjäningen är begränsad. Resultatet blir att många lämnar arbetslivet trots att deras fortsatta bidrag är samhällsekonomiskt värdefullt.

Sverige tillämpar redan idag ett förhöjt grundavdrag för personer som fyllt 67 år. Detta speglar ett implicit erkännande av två realiteter: att äldre har en svagare ställning på arbetsmarknaden och att samhället har ett starkt intresse av att friska äldre fortsätter arbeta längre.

Generationskontraktet betraktar denna ordning som principiellt rimlig, men otillräcklig.

Skattemässig särbehandling i högre åldrar är inte en belöning för ålder, utan ett stabiliseringsinstrument i ett samhälle med försämrad försörjningskvot och ökande livslängd.

Systemets långsiktiga hållbarhet förutsätter att en större andel av livet också innehåller fortsatt värdeskapande.

Dagens modell är dock inkonsekvent genom att skattelättnaden i huvudsak är åldersbaserad snarare än kopplad till faktisk arbetsinsats. Generationskontraktet förespråkar därför en tydligare och mer konsekvent lösning: inkomster från arbete efter 67 års ålder ska vara skattebefriade. Detta stärker incitamenten för längre arbetsliv, tydliggör ansvarssymmetrin och bidrar till pensionssystemets långsiktiga hållbarhet.

Flexibel växling Övergången från heltidsarbete till full pension är artificiell och problematisk. Många äldre vill och kan arbeta deltid, men systemet tvingar dem att välja mellan allt och inget. En flexibel modell där man kan ta ut 25%, 50% eller 75% pension medan man arbetar deltid skapar mjuka övergångar, bevarar äldres kompetens längre i arbetslivet och ger individer kontroll över sin livscykel. Detta är särskilt viktigt för fysiskt krävande yrken där heltidsarbete blir ohållbart i 60-årsåldern, men deltid skulle fungera utmärkt.

Förenklade regler Trots förbud mot åldersdiskriminering är det systematiskt svårt för personer över 55–60 att få nya jobb. Tungt anställningsregler, höga lönekostnader och rädsla för sjukfrånvaro gör arbetsgivare ovilliga att anställa äldre. Genom att skapa enklare, flexiblare anställningsformer specifikt för 65+ (med undantag från vissa regler om LAS, uppsägningsskydd etcetera) gör vi det attraktivt för företag att anställa äldre på deras villkor. Detta kombinerat med tydliga lagar mot diskriminering och incitament skapar en marknad där äldres erfarenhet värderas.

Budskap

Kritiker kommer att hävda att vi "stjäl pensionen" från människor. Sanningen är den motsatta: vi stabiliserar pensionssystemet långsiktigt. Utan dessa reformer kommer framtida generationer att arbeta till 70+ ändå, men under kaotiska förhållanden med urholkade pensioner och ekonomisk kris. Genom att genomföra reformerna kontrollerat och humant nu, med flexibilitet och incitament, ger vi människor möjlighet att planera sina liv samtidigt som vi säkrar systemets överlevnad.

KAPITEL 4: ARBETSMARKNADEN I NY EKONOMISK VERKLIGHET

Grundproblem

Sveriges arbetsmarknad präglas av en dubbel obalans.

Å ena sidan har inträdet blivit för svårt för stora grupper. Unga utan fullständig utbildning, utrikes födda och personer med svag förankring möter trösklar som i praktiken utestänger dem från arbete. Å andra sidan är rörligheten och kompetensanvändningen otillräcklig i delar av arbetsmarknaden där efterfrågan på kvalificerad arbetskraft är hög.

Samtidigt förändras de strukturella förutsättningarna. Arbetslivet förlängs i takt med ökad livslängd. Teknologisk utveckling förändrar innehållet i många yrken. Internationell rörlighet påverkar konkurrensförhållanden och lönebildning.

Ett system som i hög grad är utformat för stabilitet inom etablerade strukturer möter därmed en ekonomi som i ökande grad kräver rörlighet, anpassningsförmåga och kontinuerlig kompetensutveckling. Den centrala utmaningen är att förena dessa krav utan att förlora de stabiliserande funktioner som gjort den svenska arbetsmarknaden framgångsrik.

Utgångspunkt: fler i arbete och bättre använd kompetens

Arbetsmarknadspolitikens överordnade mål bör vara att:

- fler människor kommer i arbete
- arbete i högre grad motsvarar individens kompetens
- arbetslivet kan förlängas på ett hållbart sätt

Detta kräver reformer som både sänker trösklarna in på arbetsmarknaden och ökar rörligheten inom den.

Inträde och lönebildning

Ett fungerande arbetsliv förutsätter att det finns realistiska vägar in. När trösklarna blir för höga uppstår ett utanförskap som varken är socialt eller ekonomiskt hållbart.

Det motiverar en större variation i hur inträde på arbetsmarknaden organiseras, både vad gäller ersättning och anställningsformer. Syftet är att fler ska kunna ta det första steget in i arbete och därifrån bygga erfarenhet och kompetens.

En sådan utveckling förutsätter dock tydliga och legitima ramar.

Här har kollektivavtalen en central funktion. De kan i ökad utsträckning:

- definiera särskilda inträdesvägar med tidsbegränsade villkor
- ange hur löneutveckling sker från inträde till etablerad position
- säkerställa att lägre initial ersättning kombineras med faktisk kompetensuppbyggnad
- sätta gränser som förhindrar att inträdeslösningar permanentas

På så sätt blir flexibilitet i inträdet inte en fråga om lägre standarder, utan om tydligt reglerade övergångar in i arbetsmarknaden.

Det innebär att partsmodellen inte bara skyddar etablerade positioner, utan också aktivt bidrar till att fler kan etablera sig.

Arbetsmarknadens parter

Arbetsmarknadens parter ges en central funktion i att bära system för inträde, omställning och kompetensutveckling. Deras roll är att bidra till stabilitet i en dynamisk ekonomi och att förena rörlighet med trygghet.

Detta inflytande är dock uttryckligen underordnat programmets övergripande mål: högre produktivitet, lägre inträdeströsklar och en tydligare koppling mellan arbete och ersättning. Parternas mandat är därmed funktionellt och avgränsat.

Staten anger riktning och fastställer de ramar inom vilka systemen ska verka. Parterna utformar lösningar inom dessa ramar, men dessa ska kunna prövas mot krav på genomförbarhet, effektivitet och konsekvens.

Rörlighet och anställning: flexibilitet utan godtycke

En ekonomi med snabbare förändring kräver att arbetskraft kan omfördelas effektivt. Det innebär att anställningsformer behöver vara tillräckligt flexibla för att företag ska kunna anpassa sin verksamhet, samtidigt som individer ska kunna byta arbete utan orimliga risker.

Det motiverar:

- förenklade och mer förutsägbara regler för anställning och uppsägning
- minskad komplexitet i regelverk som hämmar rörlighet
- större utrymme för differentierade lösningar mellan sektorer

För att denna flexibilitet ska vara legitim och fungera i praktiken krävs gemensamma spelregler.

Här har partsmodellen en central roll i att:

- definiera vad som utgör sakliga och förutsägbara uppsägningsprocesser
- avtala om omställnings- och övergångslösningar vid uppsägning
- säkerställa transparens kring villkor vid olika anställningsformer

Flexibilitet blir därmed inte en ensidig rätt att anpassa, utan en ömsesidigt reglerad struktur för rörlighet.

Trygghet: från anställning till omställning

I en mer rörlig ekonomi blir trygghet i ett enskilt arbete mindre central än trygghet i arbetslivet som helhet.

Det kräver en förskjutning mot:

- starkare system för omställning
- tillgänglig och relevant vidareutbildning
- kortare tider mellan arbeten

Denna förskjutning förutsätter aktörer som kan bära tryggheten mellan anställningar.

Här har parterna en central funktion genom att:

- utveckla och förvalta omställningsavtal som ger ekonomiskt och praktiskt stöd vid jobbyte
- säkerställa tillgång till kompetensutveckling kopplad till arbetsmarknadens behov
- etablera strukturer för snabb matchning mellan arbetsgivare och arbetstagare

Reformer som ökar flexibiliteten i arbetsmarknaden blir därmed beroende av att dessa partsbaserade system fungerar och utvecklas.

Trygghet definieras i detta perspektiv inte som varaktighet i en position, utan som förmågan att röra sig vidare utan långvariga avbrott.

Produktiviteten: bättre samband mellan kompetens och ersättning

För att långsiktigt stärka tillväxt och finansiering av välfärden krävs att arbetsmarknaden i högre grad tar till vara individens kompetens.

Det motiverar:

- ökad lönespridning där ansvar och kompetens motiverar det
- starkare koppling mellan prestation och ersättning
- incitament för utbildning och vidareutveckling

En sådan utveckling kräver strukturer som både synliggör och utvecklar kompetens.

Här kan partsmodellen spela en central roll genom att:

- avtala om principer för individuell och differentierad lönesättning
- stödja system för kompetenskartläggning och karriärutveckling
- bidra till utveckling av arbetsorganisationer som bättre tar till vara medarbetarens kunskaper

På så sätt blir parterna inte enbart en del av fördelningen av produktivitetens resultat, utan också av dess förutsättningar.

Öppenhet och rättvisa villkor

Ökad rörlighet – inom landet och över gränser – ställer högre krav på kontroll, transparens och efterlevnad av regler.

Det motiverar:

- skärpta kontroller vid arbetskraftsinvandring
- tydliga krav på löner och villkor
- åtgärder mot oseriösa aktörer

Detta är avgörande för att upprätthålla legitimiteten i en mer flexibel arbetsmarknad.

Fackliga organisationer har här en viktig roll i att bidra till kontroll, transparens och upprätthållande av gemensamma normer.

En utvecklad partsmodell

Den svenska arbetsmarknadsmodellen har varit framgångsrik därför att den kombinerat anpassningsförmåga med stabila spelregler. I en mer rörlig ekonomi ökar behovet av denna kombination.

Det innebär att modellens funktion i vissa avseenden behöver utvecklas.

Fackföreningarnas roll kommer i högre grad att handla om att:

- möjliggöra inträde under ordnade former
- bära system för omställning och livslångt lärande
- sätta ramar för flexibilitet och motverka godtycke
- säkerställa ordning och reda i en mer öppen arbetsmarknad

Denna förskjutning innebär inte att modellen försvagas, utan att dess funktion anpassas till nya förutsättningar.

Differentiering och anpassning

Arbetsmarknaden är inte enhetlig. Olika grupper har olika behov:

- för vissa är inträde och grundläggande villkor avgörande
- för andra är rörlighet och karriärutveckling centrala
- för högkvalificerade är sambandet mellan kompetens och ersättning särskilt viktigt

En fungerande modell behöver rymma denna variation. Det talar för en utveckling där kollektivavtal i högre grad anpassas till olika delar av arbetsmarknaden.

Övergång till kapitel 5

Parternas funktion är att skapa ordning och stabilitet i en mer rörlig arbetsmarknad. Men stabilitet är inte ett mål i sig – den måste bidra till ett högre värdeskapande.

Nästa kapitel innebär därför en förskjutning av fokus: från sysselsättningens volym till produktivitetens nivå.

Sammanfattning

Den svenska arbetsmarknaden står inför ett skifte där rörlighet, kompetens och längre arbetsliv blir allt viktigare.

Detta kräver reformer som sänker trösklarna in, ökar rörligheten och stärker incitamenten till utbildning och arbete.

Samtidigt ökar behovet av institutioner som kan skapa stabilitet, legitimitet och förutsägbarhet i ett mer dynamiskt system.

Den svenska modellen behöver därför inte försvaras mot förändring – den behöver ges en funktion i den.

Frågan är inte om den ska bestå, utan hur den ska användas för att förena flexibilitet med trygghet i en ny ekonomisk verklighet.

KAPITEL 5: PRODUKTIVITET FÖRE SYSSELSÄTTNING

Värde över volym

Svensk arbetsmarknadspolitik har under lång tid i hög grad fokuserat på sysselsättningsnivåer, snarare än på produktivitet – värdeskapande per arbetad timme.

Detta har bidragit till en utveckling där offentliga resurser i betydande omfattning används för att upprätthålla sysselsättning i verksamheter med begränsat värdeskapande. Det gäller exempelvis expansion av offentlig sektor utan motsvarande produktivitetsökning, riktade företagsstöd till lågproduktiva branscher samt arbetsmarknadsåtgärder som ökar antalet sysselsatta utan att varaktigt stärka individens produktivitet eller etablering.

Konsekvensen är en situation där sysselsättningen kan upprätthållas eller öka, samtidigt som värdeskapandet per arbetad timme utvecklas svagt.

Arbete är ett medel för välstånd, inte ett mål i sig. Det är först när arbete bidrar till värdeskapande som resurser uppstår för löner, investeringar och offentliga åtaganden.

Implikationer

Resursanvändning och subventioner

När staten subventionerar sysselsättning i verksamheter som inte är långsiktigt bärkraftiga uppstår en konstgjord efterfrågan på arbete. Detta kan på kort sikt öka sysselsättningen, men leder ofta till att anställningar inte består när stöden upphör.

Samtidigt binds resurser som annars hade kunnat användas till investeringar i faktorer som stärker produktiviteten, såsom utbildning, infrastruktur och teknologisk utveckling.

Automatisering och teknikanvändning

Med en åldrande befolkning och en relativt minskande arbetskraft blir relationen mellan arbete och värdeskapande mer central.

Detta innebär ett ökat behov av att producera mer värde per arbetad timme, vilket i praktiken kräver ökad automatisering, digitalisering och teknikanvändning i både privat och offentlig sektor.

Om teknikanvändning begränsas för att upprätthålla befintliga sysselsättningsnivåer uppstår en avvägning där kortsiktig sysselsättning prioriteras framför långsiktigt värdeskapande. På systemnivå leder detta till lägre produktivitet och minskat framtida handlingsutrymme.

Styrning av offentlig verksamhet

Den offentliga sektorns styrmodeller påverkar hur resurser används.

Om verksamheter primärt bedöms utifrån resursförbrukning eller omfattning – exempelvis budgetstorlek eller antal anställda – skapas incitament att expandera snarare än att effektivisera.

Om styrningen i stället utgår från resultat och funktion – vad som faktiskt produceras i form av tjänster och kvalitet – skapas incitament att öka produktiviteten, exempelvis genom innovation, omorganisation eller teknikanvändning.

Innovation och kapitalbildning

Produktivitetstillväxt förutsätter investeringar i kapital, teknik och nya verksamheter.

Villkoren för entreprenörskap, investeringar och kompetensförsörjning påverkar därför direkt ekonomins förmåga till värdeskapande. Om dessa villkor försvagas minskar dynamiken i ekonomin, vilket påverkar produktiviteten över tid.

I en global ekonomi förstärks denna effekt genom att kapital och kompetens är rörliga.

Samlad konsekvens

När sysselsättning upprätthålls utan motsvarande fokus på värdeskapande uppstår flera systemeffekter:

- resurser binds i lågproduktiva verksamheter,
- produktivitetstillväxten dämpas,
- och skattebasens utveckling försvagas.

I kombination med demografiska förändringar – där färre arbetar och fler försörjs – förstärks trycket på offentliga finanser och samhällssystem.

Slutsats

Ett hållbart samhälle kräver inte enbart hög sysselsättning, utan att en stor andel av arbetet bidrar till värdeskapande.

När förutsättningarna förändras – genom demografi, teknologisk utveckling och ekonomisk integration – måste även synen på arbete och sysselsättning anpassas.

Politik som ensidigt fokuserar på att upprätthålla sysselsättningsnivåer riskerar att försvaga den långsiktiga bärkraften i ekonomin.

Sysselsättning är ett mått på aktivitet.
Produktivitet är ett mått på värdeskapande.

Det är denna skillnad som avgör ett samhälles utveckling över tid.

KAPITEL 6: SKATT OCH OMFÖRDELNING

Grundpremiss

Skattesystemet är inte en moralisk konstruktion, utan en institutionell mekanism vars syfte är att finansiera statens kärnuppgifter – försvar, rättsstat, sjukvård och infrastruktur – utan att samtidigt undergräva värdeskapandet.

Skatter kan omfördela resurser, men inte skapa dem. Ett hållbart system måste därför både säkra intäkter och bevara de beteenden som gör intäkterna möjliga.

Skattens dubbla funktion

Skattesystemet har två funktioner:

- att finansiera offentliga åtaganden,
- att omfördela resurser mellan individer och över livscykeln.

Dessa funktioner är beroende av varandra. Om skattebasen försvagas – eller om omfördelningen minskar viljan att arbeta och investera – minskar utrymmet för systemet som helhet. Ett stabilt system kräver därför balans mellan finansiering och incitament.

Problembild

Det svenska skattesystemet präglas av tre strukturella svagheter:

1. Hög beskattning av arbete

Sverige beskattar arbete hårdare än många andra inkomster. Resultatet blir att människor tvekar att arbeta mer, att utbildningens avkastning minskar och att inträdet på arbetsmarknaden försvåras. I ett läge där försörjningskvoten försämras får detta systempåverkan över tid.

2. Komplexitet och undantagskultur

Skattesystemet är fyllt av undantag, avdrag och specialregler. Det gör att resurser läggs på administration och skatteplanering snarare än på produktivitet. Legitimiteten försvagas när systemet uppfattas gynna den som kan navigera dess komplexitet, snarare än den som arbetar och bidrar.

3. Svag koppling mellan skatt och ansvar

När sambandet mellan individens bidrag och statens motprestation blir otydligt försvagas viljan att bära systemet. Skatten uppfattas som en abstrakt börda snarare än en gemensam investering, vilket gradvis urholkar legitimiteten.

Principer för ett reformerat system

Generationskontraktet utgår från fyra principer:

1. Produktion ska löna sig

Arbetet måste löna sig. Marginalskatterna ska sänkas där beteendeförändringar är som störst – för låg- och medelinkomster, för äldre som vill arbeta längre och för dem som tar steget in på arbetsmarknaden. Utbildning och ansvarstagande ska löna sig.

2. Enkelhet framför precision

Ett enkelt system med breda baser och få undantag är mer legitimt än ett komplext system som kräver experter för att förstå. Enkelhet minskar kostnader och ökar förutsägbarheten.

3. Beskattning där beteende påverkas minst

Skatt bör i större utsträckning tas ut på konsumtion och resursanvändning, snarare än på arbete. En sådan omläggning måste ske med skydd för grundläggande konsumtion och i takt med att beskattningen av arbete minskar.

4. Synlig koppling mellan bidrag och ansvar

Skattesystemet måste integreras med välfärdssystemet. Den som kan arbeta ska arbeta, den som bidrar ska se resultatet och den som inte kan ska skyddas. Det är denna balans som skapar legitimitet över tid.

Reforminriktning

Utifrån dessa principer följer ett antal strukturella förändringar:

- Sänkt skatt på arbete: lägre marginalskatter i breda inkomstskikt och tydligare ekonomisk skillnad mellan arbete och bidrag.
- Förskjutning mot konsumtionsbeskattning: en större andel av statens intäkter bör över tid komma från konsumtion snarare än arbete.
- Avskaffande av ineffektiva avdrag: dagens avdrag skapar komplexitet och bör fasas ut till förmån för lägre generella skattesatser.
- Stabil kapitalbeskattning: reglerna måste vara långsiktigt stabila och neutrala för att inte hämma investeringar.
- Integrerad modell för arbete och bidrag: skillnaden mellan att arbeta och att inte arbeta ska vara tydlig, med gradvisa avtrappningar i stället för abrupta gränser.

Systemeffekt och legitimitet

Skattesystemet påverkar ekonomin genom beteenden. Höga marginaleffekter minskar viljan att arbeta, osäker kapitalbeskattning försvagar investeringar och otydliga bidragssystem urholkar ansvarstagandet.

Legitimitet är en funktionell förutsättning. När systemet uppfattas som orättvist uppstår inte främst protester, utan anpassning: skatteplanering, minskat arbetsutbud och växande avstånd mellan regler och beteenden.

Slutsats

Ett hållbart skattesystem måste vara förenligt med de beteenden det är beroende av. Det innebär:

- att beskattning av arbete måste stärka viljan att arbeta,
- att kapitalbeskattning måste främja långsiktiga investeringar,
- att omfördelning måste balanseras mot incitament till egen försörjning,
- och att legitimitet måste byggas genom enkelhet, ansvar och ömsesidighet.

Skatt är inte en teknisk detalj. Det är den mekanism som avgör om värdeskapandet kan omsättas i långsiktig stabilitet – och därmed om kontraktet mellan medborgare och stat kan bestå över tid.

Skatten är en bro mellan generationer: den arbetande generationen måste se att deras bidrag leder till stabila system för äldre, fungerande institutioner och hållbara villkor för nästa generation.

KAPITEL 7: FÖRETAGANDE OCH KAPITALBILDNING

Systemets produktiva fundament

Grundpremiss

Generationskontraktet utgår från tre strukturella fakta:

Försörjningskvoten försämras.

Arbetskraften ökar långsamt eller minskar.

Offentliga åtaganden är långsiktiga och kapitalkrävande.

I en sådan ekonomi avgörs systemets hållbarhet av produktivitet och kapitalbildning. Om värdeskapandet försvagas räcker inte omfördelning eller skattehöjningar för att upprätthålla välfärden över tid.

Företagandet är därför en systemförutsättning, inte en särintressefråga.

Problemanalys

Sveriges näringsliv är internationellt konkurrenskraftigt inom flera sektorer. Samtidigt finns strukturella svagheter:

Regelverkens komplexitet är oproportionerlig för små företag.

Ägarbeskattningen präglas av återkommande politisk osäkerhet.

Generations-skiften i familjeföretag innebär administrativ och skattemässig friktion.

Arbetsrättsliga regler är huvudsakligen utformade för större organisationer.

Riktade stöd används som kompensation för strukturella brister.

Kapital och kompetens är rörliga. Investeringar styrs av risk, förutsägbarhet och institutionell stabilitet.

Politikens uppgift är att säkerställa dessa förutsättningar.

Kärnuppgiftsprincipen innebär att staten ska säkerställa de samhällsbärande systemen.

Kapitalbildning, produktivitet och teknologisk kompetens är inte särintressen – de är förutsättningar för nationell självständighet. Ett land som inte kan skapa tillväxt förlorar gradvis handlingsfrihet.

Målet är:

- Stabil och växande produktivitet
- Förutsägbar kapitalbildning
- Långsiktigt hållbar skattebas

Näringspolitiken ska inte maximera kortsiktiga vinster utan systemets långsiktiga bärkraft.

REFORMHIERARKI

KÄRNREFORMER

1. Långsiktigt stabil ägarbeskattning

Regler för utdelning, kapitalvinst och fåmansföretag ska ges lång tidshorisont och bred parlamentarisk förankring.

Återkommande förändringar skapar osäkerhet som påverkar investeringar mer än enskilda skattesatser.

Princip: beskattning ska vara förutsägbar över decennier.

2. Proportionell reglering

Regelverk ska anpassas efter företagsstorlek.

Förenklade administrativa krav under viss omsättnings- eller personalnivå.

Standardiserade och digitaliserade myndighetsprocesser.

Förenklad hantering av arbetsrättsliga frågor i mindre företag.

Syftet är att sänka inträdesbarriärer och minska tröskeln för första anställningen.

3. Avveckling av permanenta jobbsubventioner

Anställningsstöd ska vara tidsbegränsade och kopplade till verifierbar kompetensutveckling.

Permanent subventionering av lågproduktiv verksamhet försvagar kapitalallokering och produktivitet.

Resurser omprioriteras till utbildning, teknikutveckling och infrastruktur.

STRUKTURREFORMER

4. Förenklade generationsskiften

Regelverket ska möjliggöra ägaröverlåtelser utan onödiga skattemässiga hinder.

Syftet är kontinuitet i produktiv verksamhet och långsiktigt ägande.

5. Neutral behandling av återinvesterat kapital

Vinst som återinvesteras i verksamheten ska inte missgynnas relativt utdelning för konsumtion.

Kapital som stannar i produktiv verksamhet stärker skattebasen över tid.

6. Samordnad myndighetsstruktur för företag

En samlad digital ingång för rapportering och tillsyn minskar administrativa kostnader och ökar regelefterlevnad.

Effektiv offentlig administration är en förutsättning för effektiv privat sektor.

STRATEGISKA REFORMER

7. Industripolitikens omfattning

Två vägar finns:

Väg A – Generella villkor

Näringspolitiken fokuserar på generella förutsättningar: skatter, utbildning, infrastruktur och rättssäkerhet. Riktade stöd begränsas till nationell säkerhet och kritisk infrastruktur.

Väg B – Selektiv strategi

Staten identifierar sektorer av strategisk betydelse och använder riktade investeringsinstrument.

Konsekvens:

Väg A minimerar politisk risk i kapitalallokering.

Väg B innebär större politiskt ansvar för prioriteringar och utfall.

8. Institutionella ramar och EU

EU:s regelverk för statsstöd, kapital och skatteharmonisering påverkar handlingsutrymmet.

Väg A – Reform inom rådande ramverk

Maximera nationellt handlingsutrymme inom EU:s regler.

Väg B – Omprövning av ramar

Om regelverket systematiskt begränsar nationell kapitalbildning eller strategisk industri krävs beredskap för omförhandling.

Ansvarssymmetri i näringspolitiken

Staten har ansvar att:

Upprätthålla stabila och förutsägbara regler.

Säkerställa konkurrens och rättssäkerhet.

Tillhandahålla infrastruktur och utbildningssystem.

Företag har ansvar att:

Följa lagar och regler.

Bära ekonomisk risk utan permanent stöd.

Bidra till skattebasen genom produktiv verksamhet.

När denna balans rubbas uppstår antingen bidragsberoende näringsliv eller överreglering.

Konsekvens av utebliven reform

Utan stärkt kapitalbildning och proportionella regelverk följer:

Långsammare produktivitetsökning
Minskad investeringsvilja
Försvagad skattebas
Ökad belastning på välfärdssystemen
Alternativet är inte stabilitet, utan gradvis relativ försvagning i en global ekonomi.

Slutprincip

Den ekonomiska ordningen är sekventiell:

- Kapital ackumuleras.
- Investeringar genomförs.
- Värde skapas.
- Värde beskattas.
- Värde omfördelas.

Om de första leden försvagas kan de senare inte upprätthållas genom politisk vilja.

Ett långsiktigt hållbart generationskontrakt kräver därför stabila institutionella villkor för företagande och kapitalbildning.

Den ekonomiska kapacitet som skapas genom arbete, produktivitet och kapitalbildning utgör samtidigt grunden för statens förmåga att upprätthålla sina kärnuppgifter.

KAPITEL 8: SJUKVÅRD

Ett system utan tydligt ansvar

Den svenska sjukvården präglas av hög kompetens, men svag systemfunktion. Problemen handlar i grunden inte om brist på resurser, utan om hur ansvar, incitament och organisationsstruktur är utformade.

I ett åldrande samhälle med ökande vårdbehov och en relativt mindre arbetsför befolkning kan sjukvården inte fungera som en generell tjänst utan tydliga prioriteringar. Den måste organiseras som ett robust system som får effekt där insatser gör verklig skillnad.

Patienten möter inte ett sammanhållet system, utan en struktur där ansvar är uppdelat mellan verksamheter, nivåer och funktioner. Resultatet blir fragmentering, bristande kontinuitet och ett otydligt helhetsansvar för den enskilda patientens vård.

Mycket fungerar lokalt. Helheten gör det inte.

Fragmentering som grundproblem

I dagens struktur saknas ofta en tydlig ansvarsbärare för patientens samlade vård. Kontakter sker med olika läkare och enheter, utan att någon har ett långsiktigt ansvar för helheten.

Detta leder till:

- upprepade bedömningar
- bristande uppföljning
- ineffektiv resursanvändning
- försämrad patientsäkerhet

Systemet är i praktiken organiserat kring besök och enheter, snarare än kring patientens sammanhängande behov.

En bidragande faktor är en vårdlogik där det osannolika ofta systematiskt ska uteslutas, snarare än att det sannolika behandlas. Detta driver utredningar, fragmenterar ansvar och binder resurser.

Samtidigt har en växande administrativ struktur flyttat tid och uppmärksamhet bort från patienten. Dokumentationskrav, styrsystem och uppföljning har vuxit i syfte att minska risker, men har i praktiken minskat den tid som ägnas åt faktisk vård.

Sjukvårdens resurser är samtidigt per definition begränsade i förhållande till efterfrågan. Det innebär att prioriteringar alltid görs, oavsett om de är explicita eller inte.

I dagens system sker prioriteringar ofta indirekt – genom köer, tillgänglighet och lokala variationer – snarare än genom tydliga beslut. Det försvårar både ansvarsutkrävande och en rationell resursanvändning.

Ett system utan tydligt ansvar får därmed också otydliga prioriteringar.

Kontinuitet som bärande princip

Ett fungerande sjukvårdssystem kräver kontinuitet. Det handlar inte enbart om tillgänglighet, utan om att någon har ett tydligt ansvar över tid.

Ett system med fasta läkarkontakter – ett egenläkarsystem – innebär att ansvaret för patientens vård koncentreras och blir tydligt.

Varje patient är listad hos en namngiven läkare med ett samlat medicinskt ansvar över tid. Kontakten är inte i första hand kopplad till en vårdcentral som organisation, utan till en faktisk person.

I praktiken innebär det att patienten i normalfallet vänder sig till sin egen läkare vid nya besvär, uppföljning och samordning. Egenläkaren ansvarar för helhetsbilden, prioriterar utredningar och avgör när specialistvård ska kopplas in. Specialister blir därmed ett komplement, inte en parallell ingång.

Listningen är frivillig men bindande över tid, med möjlighet att byta läkare inom ramen för tillgänglig kapacitet. Ersättningen knyts i huvudsak till antalet listade patienter och det ansvar som följer, snarare än till enskilda besök. Det skapar incitament för kontinuitet, tillgänglighet och långsiktig kvalitet snarare än volym.

Vid kapacitetsbrist synliggörs problemen direkt genom väntetider och listningstak, i stället för att döljas i systemet. Det möjliggör tydligare prioriteringar och ett mer transparent ansvarstagande.

Kontinuitet är därmed inte en organisatorisk detalj, utan en grundläggande systemprincip.

Prioriteringar

Sjukvården kan inte vara allt för alla. I ett system med begränsade resurser är prioriteringar inte ett val, utan en nödvändighet.

När prioriteringar inte görs öppet sker de i praktiken ändå – genom köer, tillgänglighet och otydliga beslut. Resultatet blir ett system där slump, geografi och timing i högre grad än medicinskt behov avgör utfallet.

Ett system med tydligt ansvar för patientens vård kräver därför också tydliga prioriteringar. Utan detta blir ansvaret formellt, medan de faktiska avvägningarna sker utan insyn och utan konsekvens.

Kärnuppdraget är att hantera det som är medicinskt avgörande – inte att maximera servicegrad i varje enskilt fall.

Sjukvården ska i första hand garantera:

Akutsjukvård och livräddande behandlingar

Akuta livshotande tillstånd behandlas omedelbart. Allvarliga diagnoser utreds och behandlas skyndsamt.

Omsorg och vård för dem som inte klarar sig själva

Trygghet, kontinuitet och värdighet i livets slutskede.

Grundläggande medicinsk trygghet

Ingen ska lämnas utan vård vid allvarig sjukdom eller funktionsnedsättning.

All vård utöver dessa kärnuppgifter ska prövas mot medicinskt behov och systemets kapacitet. Det innebär att inte alla insatser kan erbjudas med samma tillgänglighet eller inom samma tidsram.

Att tydliggöra detta är inte en begränsning av sjukvårdens uppdrag, utan en förutsättning för att det ska kunna upprätthållas.

Ansvar och styrning

Sjukvårdens nuvarande organisationsstruktur, med ett omfattande regionalt ansvar, innebär att styrning, prioriteringar och resursanvändning varierar mellan olika delar av landet.

Detta försvårar en sammanhållen utveckling och bidrar till ojämlikhet i tillgång, kvalitet och effektivitet.

Problemen är inte i första hand en följd av hur regionerna styrs, utan av att ansvarsnivån i sig är fel vald. Ett system som bygger på tydligt individuellt ansvar kräver också en styrning som är konsekvent och sammanhållen.

För att skapa ett system med tydligt ansvar, fungerande prioriteringar och likvärdig tillgång krävs ett samlat nationellt ansvar. Detta förutsätter att staten övertar huvudansvaret för hur sjukvården organiseras, finansieras och hur övergripande prioriteringar görs.

Ett statligt huvudansvar är därmed inte en organisatorisk preferens, utan en konsekvens av kravet på att ansvar, funktion och prioriteringar hålls samman.

Genomförande och verktyg

Ett systemskifte kräver inte enbart förändrad struktur, utan också förändrade arbetssätt och incitament.

Varje patient bör ha en namngiven ansvarig läkare med ett tydligt uppdrag över tid. Tillgänglighet behöver följas upp nationellt och göras transparent, så att skillnader i väntetider och kapacitet synliggörs.

Administrativa uppgifter bör i större utsträckning automatiseras, standardiseras eller flyttas till stödjande funktioner, så att vårdpersonalens tid i högre grad används för patientarbete.

Digitala verktyg kan användas för triagering, dokumentation och uppföljning, men ska stödja – inte styra – det medicinska arbetet.

Ersättningsmodeller bör utformas så att de stärker kontinuitet, ansvar och patientnytta, snarare än att premiera enskilda insatser.

Tre möjliga vägar framåt

Utifrån dessa problem finns i huvudsak tre möjliga vägar för att utveckla sjukvården. Skillnaden mellan dem handlar inte om ambitionsnivå, utan om huruvida systemets grundläggande logik förändras.

1. Justering inom nuvarande system

Den första vägen innebär att förbättra det som finns. Ansvar förblir uppdelat, samordning sker genom styrning och prioriteringar uppstår i praktiken genom tillgänglighet. Effekten är begränsad eftersom grundproblemen består.

2. Förstärkt kontinuitet inom befintliga strukturer

Den andra vägen innebär att stärka kontinuitet och ansvar inom nuvarande organisation. Förbättringar kan uppnås, men inom en struktur där ansvar fortsatt delas och utfallet blir beroende av lokala lösningar.

3. Ett mer konsekvent systemskifte

Den tredje vägen innebär att organisera vården utifrån en annan princip: att ansvar är tydligt, sammanhållet och bärs av en identifierbar aktör.

Varje patient har en namngiven läkare med ett reellt ansvar över tid. Denna läkare utgör ingången till vården och ansvarar för prioritering, uppföljning och samordning. Övriga delar av systemet organiseras som stöd till detta ansvar, inte som parallella strukturer. Styrning och finansiering hålls samman nationellt.

Ansvar blir därmed en inbyggd egenskap i systemet, inte något som behöver återskapas genom samordning. Denna väg innebär större krav på omställning, men förändrar också vad systemet faktiskt kan leverera.

Avvägningar och riktning

Skillnaden mellan dessa vägar handlar ytterst inte om omfattningen av reformer, utan om huruvida systemets grundläggande problem adresseras.

Så länge ansvar förblir uppdelat kommer behovet av samordning att bestå, och prioriteringar att i praktiken ske indirekt. Förbättringar kan uppnås, men inom givna ramar.

Ett system där ansvar i stället är tydligt definierat och sammanhållet skapar andra förutsättningar. Kontinuitet blir en konsekvens av hur systemet är organiserat, snarare än något som behöver upprätthållas. Detsamma gäller prioriteringar.

Valet av väg blir därmed ett val mellan att arbeta inom ett system där grundproblemen kvarstår, eller att förändra de förutsättningar som skapar dem.

Riktningen bör därför vara tydlig: ett system där ansvar, styrning och prioriteringar hålls samman.

KAPITEL 9: EN SMALARE VÄLFÄRDSSTAT

Den svenska välfärdsmodellen byggde på ett socialt kontrakt: generella, icke-behovsprövade förmåner till alla finansierade genom höga skatter på alla. Detta fungerade när ekonomin växte kraftigt, demografin var gynnsam och befolkningen var homogen och liten. Idag, när kostnaderna exploderat och skattebasen krymper relativt, har universalismen blivit en börda som river sönder själva välfärdssystemet. Resurserna räcker antingen till att ge alla lite, eller ge de behövande mycket. Vi har inte råd med båda.

Välfärden ska vara ett skyddsnät, inte en universell livsstil.

Solidaritet definieras här inte som att alla får något, utan som att de mest utsatta får tillräckligt.

Ett system där resurser sprids tunt till alla urholkar stödet till dem som faktiskt behöver det och är därmed mindre solidariskt i praktiken.

Förslag

Behovsprövning av bidrag

Det är absurt att barnbidrag betalas ut till familjer med höga inkomster, att studiemedel går till ekonomiskt välbärgade studenter och att bostadsbidrag betalas ut till hushåll som inte lever på låga inkomster. Dessa transfereringar från skattebetalare (ofta samma människor) tillbaka till dem själva skapar byråkrati utan nytta. Genom kraftig behovsprövning – exempelvis att bidrag endast ges till hushåll under medianinkomsten – frigörs betydande resurser som kan riktas till dem som faktiskt behöver stöd. Exempelvis kan besparingar från universella barnbidrag omfördelas till förstärkt äldreomsorg,

Digital behovsprövning

Kritiken mot behovsprövning är att det skapar stigmatisering och byråkrati. Detta var sant på 1900-talet när behovsprövning innebar förnedrande utfrågningar av tjänstemän. Idag har vi tekniken för automatisk, diskret behovsprövning baserad på digitala inkomst- och förmögenhetsdata. Ingen behöver "bevisa" att de är fattiga genom att exponera sig för byråkrater. Systemet kan automatiskt identifiera behov och tilldela stöd. Detta kombinerar effektivitet med värdighet.

Prioritera resurser till:

1. Akutsjukvård och livräddande behandlingar
2. Äldreomsorg för de som inte kan klara sig själva
3. Grundtrygghet för arbetslösa, sjuka och fattiga

När prioriteringar måste göras var skattepengarna ska gå, vad är då icke-förhandlingsbart? Att människor får vård när de är akut sjuka. Att gamla som inte kan klara sig själva får omvårdnad. Att de som förlorar jobbet eller drabbas av sjukdom inte hamnar i misär. Allt annat – från kultur till fritidssubventioner till symboliska bidrag – är sekundärt.

Ompröva sekundära områden

Sverige lägger miljarder på kultursubventioner, föreningsstöd och liknande. Mycket av detta är värdefullt, men det är inte existentiellt nödvändigt på det sätt sjukvård och äldreomsorg är. I en

ekonomisk kris måste vi våga säga: kultur får klara sig mer på egna ben. Det betyder inte nedläggning, det betyder övergång till mer självfinansiering, sponsring och avgifter. De som värdesätter kultur får betala för den. Staten fokuserar på att hålla människor vid liv och ur fattigdom.

Budskap

Verklig solidaritet betyder att hjälpa dem som verkligen behöver det. När vi sprider resurserna tunt över alla, inklusive de som inte behöver det, försvagar vi hjälpen till de utsatta. Ett system där en ensamstående låginkomstmamma får 50% mer stöd i stället för barnbidrag till alla är mer solidariskt, inte mindre. Genom att koncentrera resurserna till faktiskt behov skapar vi en starkare, mer rättvis välfärd.

Välfärdsstatens långsiktiga hållbarhet avgörs inte enbart av dess omfattning eller finansiering, utan av relationen mellan offentliga åtaganden och individuellt ansvar.

Avslutande reflektion

En smalare välfärdsstat är inte ett steg bort från solidaritet – det är ett steg mot verklig solidaritet. När resurser koncentreras till de områden som är existentiellt avgörande, blir hjälpen starkare där den behövs som mest. Det innebär att vård, omsorg och grundtrygghet inte längre riskerar att urholkas av symboliska bidrag och universella förmåner som inte gör skillnad.

Detta är en omförhandling av samhällskontraktet: staten lovar att stå stark där livet står på spel, men medborgaren tar större ansvar för det som inte är livsnödvändigt. Resultatet blir ett system som är mindre i omfattning men starkare i kärnan – ett skyddsnet som håller även när demografin förändras och ekonomin pressas.

Alternativet till reform är inte status quo, utan en gradvis urholkning. Vi väljer mellan ett system som är realistiskt och hållbart, eller ett som spricker under sin egen tyngd. Genom att smalna av staten och fokusera på det väsentliga kan vi bevara tryggheten för kommande generationer. Det är en prioritering för att bevara kärnfunktionerna över tid.

Utformningen av välfärdsstaten påverkar därmed inte bara sociala utfall, utan även statens långsiktiga finansiella och institutionella hållbarhet.

KAPITEL 10: ANSVAR I DET FRIA SAMHÄLLET

Ett fritt samhälle kan inte byggas enbart på regler, transfereringar och offentliga åtaganden. Det vilar ytterst på att människor tar ansvar för sina liv, sina val och sin försörjning i den utsträckning de kan.

Generationskontraktet utgår från en enkel men ofta förbisedd insikt: välfärdsstaten fungerar endast när ansvar och rättigheter utvecklas i takt. När sambandet mellan ansträngning och utfall försvagas riskerar både tilliten och legitimiteten att gå förlorade.

För att generationskontraktet ska hålla måste förväntningarna på medborgare och personer med tillfälliga uppehållstillstånd vara skarpa och verkställbara. Det innebär bindande krav på aktivt bidrag: att lära sig svenska inom en fastställd tid, söka och ta emot arbete eller utbildning, och respektera samhällsnormer. För de med tillfälliga tillstånd ska dessa krav vara villkor för förlängning eller permanent uppehåll – annars undergrävs systemets hållbarhet och tillit. Utan sådana förväntningar blir välfärden en rättighet utan motprestation, vilket främjar beroende i stället för självständighet.

Detta handlar inte om att skuldbelägga människor i utsatta situationer. Tvärtom förutsätter ett samhälle som tar ansvar på allvar att det finns ett starkt skydd för den som inte kan arbeta, som drabbas av sjukdom eller som tillfälligt faller ur arbetslivet. Men ett samhälle som permanent frikopplar försörjning från eget ansvar riskerar att göra passivitet rationell och ansträngning meningslös.

Generationskontraktet erkänner individen som myndig, kapabel och ansvarstagande. Staten ska skapa förutsättningar för arbete, företagande och utbildning – men den kan aldrig ersätta individens eget ansvar utan att samtidigt försvaga de krafter som välfärden vilar på.

SAMMANHÅLLANDE PRINCIP: ANSVARETS SYMMETRI

Generationskontraktets grundprincip är ansvarssymmetri.

Staten har ansvar att:

- skydda mot verklig utsatthet
- upprätthålla tydliga och rättvisa regler
- se till att arbete, ansträngning och utbildning lönar sig

Individen har ansvar att:

- bidra efter förmåga
- ta tillvara möjligheter till arbete och utveckling
- inte överlåta sitt livsansvar på det offentliga när alternativ finns

för personer med tillfälliga uppehållstillstånd: obligatoriskt delta i språkundervisning, arbetspraktik och samhällsorientering inom sex månader, med sanktioner vid utebliven efterlevnad. När denna balans rubbas – åt något håll – försvagas både friheten och välfärden.

Ett samhälle som kräver mycket av staten men lite av medborgaren blir dyrt, ineffektivt och i längden orättvist. Ett samhälle som kräver mycket av individen men erbjuder svagt skydd blir hårt och instabilt. Generationskontraktet väljer en tredje väg: höga förväntningar i kombination med starka institutioner.

FÖRSLAG

Bindande integrationskrav för tillfälliga tillstånd

Personer med tillfälliga uppehållstillstånd ska uppfylla fasta krav: fullfölja SFI (svenska för invandrare) på minst C-nivå inom ett år, delta i arbetspraktik och klara ett prov i svenska samhällsnormer. Utebliven efterlevnad leder till indraget stöd och omprövning av tillståndet – medan framgång ger snabbare väg till permanent uppehållstillstånd och medborgarskap. Detta skapar symmetri och motverkar långvarigt utanförskap.

Sanktioner mot passivitet för medborgare

Införa tidsbegränsade bidrag med stegvisa sanktioner: försörjningsstöd minskas med 20 % efter tre månader utan aktivt jobbsökande eller utbildning. Parallellt införs bonusar för de som kombinerar deltidsarbete med vidareutbildning, för att göra ansträngning mer lönsam än passivitet.

KÄRNPRINCIP: ANSVARETS SYMMETRI

Generationskontraktet vilar på principen om ansvarssymmetri.

Staten har ansvar att tillhandahålla grundläggande trygghet, rättssäkra institutioner och fungerande incitament för arbete, utbildning och företagande.

Individen har ansvar att, efter förmåga, ta ansvar för sin försörjning, sina val och sin etablering i samhället.

När rättigheter och offentliga åtaganden långsiktigt frikopplas från individuellt ansvar försvagas tilliten, skatteviljan och välfärdsstatens legitimitet.

När ansvar krävs utan att institutioner och möjligheter fungerar, undergrävs friheten och den sociala rörligheten.

Ett hållbart samhällskontrakt förutsätter att statens och individens ansvar utvecklas parallellt.

Slutmening:

Generationskontraktet är ett samhällskontrakt som bygger på tillit till människors förmåga och på tydliga institutioner – där staten tar ansvar för ramarna, individen för sina val, och där frihet och ansvar hålls samman som förutsättningar för ett långsiktigt hållbart Sverige.

KAPITEL 11: FAMILJEPOLITIK UTAN ILLUSIONER

Ta bort hinder, förvänta inga mirakel

Decennier av familjepolitik i Sverige och andra länder visar en obekväm realitet: födelsetalet i utvecklade länder sjunker obevekligt trots generösa bidrag, föräldraledigheter och familjesatsningar. Sydkorea lägger enorma belopp på att få människor att skaffa barn — deras födelsetal är 0,7. Frankrikes aggressiva familjepolitik har gett marginellt högre födelsetal än andra europeiska länder, men de ligger fortfarande långt under ersättningsnivån. Orsaken är strukturell: urbanisering, utbildning, karriärmöjligheter och kulturella värderingar driver ner födelsetal oavsett ekonomiska incitament.

Staten kan inte skapa barn genom politik, men onödiga hinder kan elimineras för att underlätta familjebildning. Fertiliteten bedöms sannolikt inte återvända till 2,1 barn per kvinna. Familjepolitiken måste därför omdefinieras: från att försöka styra fertiliteten till att minska de risker som unga vuxna möter när de överväger att bilda familj.

Ekonomiska realiteter för unga vuxna

Den officiella inkomststatistiken visar att unga vuxnas ekonomiska förutsättningar att bilda familj har försvagats relativt den övriga befolkningen. Ensamstående föräldrar i åldern 20–29 år har idag en ekonomisk standard som motsvarar ungefär hälften av medianen för arbetsföra vuxna. Detta speglar strukturella villkor: höga boendekostnader, senare arbetsmarknadsetablering och ett skattesystem som i praktiken gynnat etablerade hushåll framför unga.

Bostadsmarknadens betydelse

Unga som bor kvar hemma har en betydligt högre ekonomisk standard än unga som bildar eget hushåll. Detta visar att bostadsmarknaden utgör en faktisk barriär för familjebildning. Det är rationellt att skjuta upp barn när boendekostnaderna är höga och tillgången till större bostäder är begränsad.

Låg fertilitet som systemfråga

Låg fertilitet är inte en avgränsad familjefråga. Det är en fråga om generationskontraktet. När färre föds samtidigt som vi lever längre förändras balansen mellan dem som arbetar och dem som försörjs. Konsekvenserna är tydliga: en smalare skattebas, ökande belastning på vård och omsorg och ett pensionssystem som pressas från två håll.

Den demografiska utvecklingen förstärks av andra långsamma förändringar som verkar i samma riktning. Den ökande psykiska ohälsan och den växande förekomsten av övervikt bland unga påverkar etablering, utbildningsresultat och långsiktig produktivitet. Sammantaget påverkas försörjningsbasen från flera håll samtidigt: färre föds, inträdet i arbetslivet försenas och den effektiva arbetsförmågan minskar.

Familjepolitikens minskade effekt

Den ekonomiska familjepolitikens relativa betydelse har minskat över tid. Transfereringar utgör en mindre del av barnfamiljers inkomster än tidigare, och traditionell familjepolitik har förlorat sin styrkraft. Empirin ger svagt stöd för att generella ekonomiska incitament skulle kunna höja fertiliteten i någon större utsträckning.

Slutsats: strukturella hinder

De främsta hindren för familjebildning är strukturella: bostadsmarknaden, arbetsmarknadens funktionssätt, utbildningssystemets längd och skattesystemets utformning. Dessa hinder kan politiken påverka. Däremot finns det inga belägg för att generella ekonomiska incitament kan höja fertiliteten till nivåer som stabiliserar befolkningen. Politikens uppgift är att minska riskerna för dem som vill bilda familj — inte att försöka styra fertiliteten uppåt.

Förslag

Bostadsmarknadsreform

En av de största materiella barriärerna för familjebildning i svenska storstäder är bostadsbrist och höga boendekostnader. Par i 25–35-årsåldern bor ofta i små hyresrätter utan ekonomiskt eller praktiskt utrymme för barn. Genom avreglering av hyresmarknaden och förenklade byggprocesser kan vi påverka familjers faktiska möjligheter.

Skattestöd för tidig familjebildning

Fertilitet sjunker kraftigt efter 35 för kvinnor, och par som skjuter upp första barnet får ofta färre barn än de önskar. En engångsbonus eller skattelättnad för första barnet före 35 kan minska tröskeln. Finansieras genom omfördelning inom befintliga system.

Flexibilitet framför rigiditet

Föräldraförsäkringen är generös men rigid. Mer flexibilitet — deltidsarbete under ledighet, möjlighet att sprida ut dagar, bättre barnomsorg — skapar faktiska förutsättningar.

Institutionell anpassning

Ett samhälle med låg fertilitet kräver andra institutionella lösningar än ett samhälle med befolkningstillväxt. Pensionsåldern behöver fortsätta följa medellivslängden, och incitamenten att arbeta längre måste vara tydliga. När färre ska försörja fler blir prioriteringar nödvändiga: kärnuppgifterna måste stå i centrum, och generella system behöver i vissa fall ersättas av mer träffsäkra lösningar. Migration kan dämpa effekterna av låg fertilitet, men måste vara selektiv och kopplad till egenförsörjning.

Utbildning och information

Många unga är omedvetna om hur snabbt fertiliteten sjunker efter 30–35. Statligt finansierad information om reproduktiv hälsa och fertilitet kan hjälpa människor att fatta informerade beslut — inte som normstyrning, utan som grundläggande kunskapsförmedling.

Ärlighet

Även med optimal familjepolitik kommer Sverige sannolikt ha ett födelsetal i intervallet 1,5–1,8. Det innebär befolkningsminskning per generation. Samhället måste anpassas till denna verklighet: längre arbetsliv, högre produktivitet, selektiv immigration och en mer fokuserad stat.

Familjepolitik kan bromsa nedgången marginellt, men den är inte lösningen. Lösningen är anpassning. Att erkänna att fertiliteten sannolikt förblir låg är inte likgiltighet, utan ansvar. Politikens uppgift är att minimera konsekvenserna av strukturella realiteter — och att ta generationskontraktet på allvar.

Att erkänna att fertiliteten sannolikt förblir låg är inte likgiltighet, utan ansvar. Politikens uppgift är att minimera konsekvenserna av strukturella realiteter.

KAPITEL 12: INVANDRING

Migration utan illusioner

Under ett enskilt år i mitten av 2020-talet beviljades omkring 90 000 uppehållstillstånd i Sverige, exklusive förlängningar. Det är en nivå som gör migrationspolitiken samhällsformande snarare än marginell. Jämfört med många andra EU-länder ligger Sverige högt per capita, vilket förstärker integrationsutmaningen.

Sverige gick från en relativt homogen nation med kontrollerad arbetskraftsinvandring till att mellan 2000--2020 ta emot hundratusentals asylsökande och familjeåterförenade.

Argumentationen var blandad: humanism, arbetskraftsbehov, demografisk ersättning.

Resultatet visar att invandring utan integrationskapacitet skapar permanenta parallellsamhällen, hög arbetslöshet bland utrikes födda, överrepresentation i kriminalitet och välfärdsstatens belastning. Detta är inte främlingsfientlighet -- det är empirisk observation.

Migration ska lösa specifika problem, inte vara en symbol för humanism eller tillväxt. Vi sätter volymer efter samhällets kapacitet att integrera. I detta program definieras humanitet inte av inflödets storlek, utan av utfallet: människor som snabbt når språk, arbete, egen försörjning och full delaktighet i samhället.

Sveriges säkerhetsläge i ett europeiskt perspektiv

Migrationsdebatten i Europa har intensifierats markant under det senaste decenniet. Länder som tagit emot stora volymer utan tillräcklig integrationskapacitet rapporterar tilltagande knivvåld, kriminella klaner, islamistiska våldsbrott och en känbar frihetsförlust för kvinnor. Den samlade bilden från flera europeiska länder är tydlig: utan kursbyte riskerar samhällets grundläggande karaktär att förändras på ett sätt som medborgarna inte valt.

Sveriges situation är på flera mätbara dimensioner allvarligare än de flesta jämförbara europeiska länder. Detta är inte en politisk ståndpunkt -- det är en slutsats som framgår av tillgänglig statistik och internationella jämförelser.

Skjutvapenvåld utan europeisk motsvarighet

Sverige har sedan mitten av 2010-talet utvecklat en skjutvapenvåldsstatistik som är mycket hög jämfört med andra västeuropeiska länder. Antalet skjutningar per capita är ett av de högsta i Europa -- högre än i länder som traditionellt förknippas med organiserad brottslighet.

Avrättningsstil och granater mot bostadshus är fenomen utan europeisk motsvarighet. Sverige brottas med knivvåld och islamistiska attentat -- men därutöver med ett gängvåld med automatvapen som är strukturellt annorlunda och som saknar direkta paralleller i övriga Europa.

Gängkriminaliteten är till överväldigande del koncentrerad till kriminella nätverk med rötter i socioekonomiskt marginaliserade områden, skapade av decenniernas misslyckad integration. Att erkänna detta samband är inte rasism -- det är en förutsättning för att kunna lösa problemet.

Parallelsamhällen och utsatta områden

Polisen i Sverige identifierar ett stort antal "utsatta områden" -- geografiska zoner där kriminella nätverk utövar social kontroll, vittnesmål förhindras och myndighetspersoner möts med hot och våld. I Sverige rör det sig inte bara om no go-zoner för vanliga medborgare utan även om begränsad myndighetsutövning -- en situation som är allvarligare än vad som rapporteras från de flesta jämförbara europeiska länder.

I dessa områden pågår en gradvis normförskjutning: hedersnormer, parallella rättssystem och en subkultur som aktivt motverkar integration. Tredje generationens invandrare i dessa områden kan sakna fungerande svenska, stå utanför arbetsmarknaden och leva efter värderingar som är svårförenliga med ett öppet demokratiskt samhälle. Konsekvensen är att Sverige i praktiken hyser enklaver som på sikt underminerar samhällsgemenskapen.

Islamism och extremism

SÄPO har under flera år varnat för att det islamistiska hotet mot Sverige är allvarligt och att islamism utgör det mest akuta hotet mot liv, hälsa och individuell frihet -- större än högerextremismen. Rekryteringen till extremistrelser sker i just de utsatta områden som beskrivs ovan.

Sverige har haft medborgare som rest för att ansluta sig till terrororganisationer i Syrien och Irak. Hatpredikanter har verkat här med stöd av organisationer som mottagit offentliga medel.

Radikalisering sker inom ramen för en bredare social isolering i parallelsamhällena -- ett mönster som i Sverige pågått länge och grävt sig djupt.

Hedersrelaterat våld och kvinnors frihet

Den systemiska problematiken med hedersrelaterat förtryck, tvångsäktenskap, könsstympning och tystnadskultur förekommer i Sverige i en utsträckning som är oacceptabel i ett samhälle som värnar om jämställdhet.

Socialtjänst och polis möter barn och unga, framför allt flickor, som lever under hedersrelaterad kontroll. Mörkertalet är stort. Det handlar om en systematisk kränkning av individers frihet och rättigheter som har sin grund i kulturella normer som Sverige inte borde tolerera -- och som inte tolereras när de förekommer bland majoritetssverige.

Förslag

Volymkontroll

Integration kräver resurser: språkutbildning, arbetsmarknadsintroduktion, bostad, skola. Sverige har under perioder tagit emot mer än systemet kan hantera, vilket leder till att människor strandade i långvarigt utanförskap. Genom att sätta årliga volymer baserat på faktisk kapacitet -- hur många kan vi realistiskt integrera per år? -- skapar vi förutsättningar för faktisk integration i stället för massiva parallelsamhällen.

Kompetensbaserad arbetskraftsinvandring

Den globala konkurrensen om högkvalificerad arbetskraft är brutal. Sverige behöver ingenjörer, läkare, forskare. Sverige behöver inte okvalificerad arbetskraft när arbetslösheten redan är hög bland lågutbildade. Genom strikt kompetensbaserad invandring (liknande Kanadas eller Australiens system) säkerställer vi att varje immigrant bidrar positivt till ekonomin från dag ett.

Kompetensbaserad migration kan höja produktiviteten och lindra arbetskraftsbrist i specifika sektorer – men den kan inte återställa försörjningskvoten eller ersätta en åldrande befolkning.

Kontroll av arbetstillstånd

För att arbetskraftsinvandring ska fungera krävs inte bara rätt urval av kompetenser, utan också ett robust kontrollsystem. Riksrevisionen har visat att Migrationsverkets nuvarande kontroller är otillräckliga: arbetstillstånd beviljas till arbetsgivare som tidigare bedömts som oseriösa, efterkontroller är begränsade och handläggare saknar direktåtkomst till centrala register. Detta har bidragit till arbetskraftsexploatering, lönedumpning och arbetslivskriminalitet med miljardkostnader för samhället.

Vi föreslår därför:

- Nationellt register över arbetsgivare och ombud med historik och riskprofiler, tillgängligt för alla handläggare.
- Lagstöd för arbetsplatsinspektioner och möjlighet att begära in specifika handlingar för att validera faktiska arbetsvillkor.
- Slumpmässiga och träffsäkra efterkontroller baserade på fler indikatorer än enbart ”riskbranscher”.
- Direktåtkomst till Skatteverkets inkomstregister och relevant företagsinformation för att snabbt kunna verifiera försörjningskrav och lönevillkor.
- Obligatoriska fördjupade utredningar vid ansökningar från arbetsgivare med tidigare avslag eller bristande seriositet.

Arbetskraftsinvandring ska inte bli en kanal för exploatering eller kriminalitet. Den ska vara ett verktyg för att tillföra kompetens till Sverige. Därför måste kontrollsystemet vara lika strikt som urvalet av kompetenser. Ett system som inte kan skilja mellan seriösa och oseriösa aktörer underminerar både arbetsmarknaden och förtroendet för migrationspolitiken.

Tillfälligt asylskydd

Asyl är skydd under flykt, inte permanent invandring. Genom att permanenta tillfälliga uppehållstillstånd som omprövas när skyddsbehovet upphör säkerställer vi att asylsystemet används för sitt syfte. Detta minskar pull-faktorn för ekonomiska migranter som söker asyl, frigör resurser och möjliggör återvändande när det är säkert.

Skyddsbehovet ska omprövas minst var sjätte månad. En fortlöpande bedömning säkerställer att uppehållstillstånd grundade på asyl inte övergår till de facto permanent vistelse när skyddsskälerna har upphört.

Asylprocess utan offentlig juridisk hjälp Offentligfinansierad juridisk hjälp i asylprocessen avvecklas i stor utsträckning. Den asylsökande ansvarar i första hand själv för att bekosta juridiskt biträde eller ordna detta via civilsamhällets organisationer på frivillig basis.

I enlighet med EU-rättens miniminivå begränsas det offentliga stödet till högst en timmes kostnadsfri rättslig rådgivning under handläggningen hos Migrationsverket. Rådgivningen ska ge grundläggande information om förfarandet och asylsökandens rättigheter. Detta säkerställer att stödet motsvarar kraven i internationella konventioner och EU-rätten utan att överskrida den miniminivå som gäller.

Organisationer som uppbär statligt stöd får inte agera som rättsliga biträden i asylärenden, för att förhindra att offentliga medel indirekt finansierar processer som strider mot det allmännas intresse.

Dom i asylmål får endast i undantagsfall överklagas. Domstol ska i förväg ge klartecken för att ett överklagande ska tillåtas. Detta begränsar onödigt utdragna processer och säkerställer att domstolsresurserna används där rättslig prövning faktiskt tillför värde.

Principen om första asylland

Asylprocessen ska alltid hanteras av det första säkra land den asylsökande anländer till. Om asyl beviljas i det landet ska personen inte överföras till Sverige. Sverige accepterar därmed inte ansvar för asylärenden som rätteligen tillhör ett annat land, i enlighet med en strikt tillämpning av principen om första asylland.

Karenstid vid avslag

Avslag på asylansökan medför att personen inte har rätt att på nytt söka asyl i Sverige under en period av tio år. Detta eliminerar missbruket av upprepade ansökningar som ett sätt att förlänga vistelsetiden och sänder en tydlig signal om att asylsystemet inte är en öppen kanal för migration utan tidsbegränsning.

Information om asylprocessen ges endast på svenska och engelska

Officiell information om asylprocessen, rättigheter och skyldigheter tillhandahålls av svenska myndigheter uteslutande på svenska och engelska. Det är den asylsökandes eget ansvar att skaffa relevant information på sitt modersmål, exempelvis via civilsamhällesorganisationer, landsmän eller egna resurser. Staten har inget ansvar för att tillhandahålla tolkning eller översättning av allmän processinformation.

Minimala mottagningsförhållanden

Dagersättningen till asylsökande minskas till ett absolut minimum som täcker grundläggande behov. Asylboenden ska hålla enkel standard; enskilda rum är inte en rättighet utan undantag.

Kosten på boendena ska vara standardiserad och inte anpassad efter religiösa preferenser som halalkrav. Mottagningssystemets utformning ska inte verka som en pull-faktor.

Kvalificering till det sociala skyddsnetet

Den som beviljas uppehållstillstånd har inte automatisk rätt till det svenska sociala skyddsnetet.

Rätten till socialförsäkringsförmåner, bidrag och välfärdstjänster intjänas genom skattebetalt arbete under minst 5 år. Om en person med uppehållstillstånd varaktigt lämnar arbetsmarknaden och blir beroende av försörjningsstöd avslutas uppehållstillståndet. Undantag kan gälla vid dokumenterad sjukdom eller tillfällig arbetslöshet under kort och avgränsad period med aktiv jobbsökning. Detta är i linje med vad finansminister Svantesson presenterat 2026.

Papperslösa -- ingen rätt till offentliga resurser

Personer som vistas i Sverige utan giltigt tillstånd -- så kallade papperslösa -- har ingen rätt till offentliga resurser eller tjänster, med undantag för akut olycksfallsvård som direkt räddar liv. Att aktivt skydda, dölja eller på annat sätt underlätta papperslösas vistelse i Sverige ska vara en kriminell handling. Staten kan inte upprätthålla ett fungerande migrations- och asylsystem om parallella strukturer tillåts skydda dem som undandrar sig lagliga beslut.

Assimilation

Den svenska modellen med kulturell relativism och rätt till " eget språk och kultur" har skapat områden där integration inte sker. Tredje generationens invandrare talar inte flytande svenska, arbetar inte och lever i subkulturer med normer som strider mot svenska värderingar.

Assimilation -- krav på språk, arbete, och acceptans av svenska normer -- är inte rasism. Det är förutsättningen för integration. Sanktioner för dem som bryter mot integrationskontrakt måste vara snabba och tydliga, inklusive utvisning.

Krav för medborgarskap

Medborgarskap kan sökas tidigast efter åtta år i Sverige. För att beviljas medborgarskap krävs att sökanden under hela denna period försörjt sig och sin familj utan bidragsberoende, talar och skriver svenska på godkänd nivå, visar dokumenterad kunskap om svenska värderingar, samhällsorganisation och historia samt inte har begått brott. Medborgarskap är inte en gåva som ges med tidens gång -- det är ett kontrakt som kräver ett bevisat bidrag till samhället.

Rösträtt tillkommer endast medborgare

Rösträtt i allmänna val -- till riksdag, kommun och region -- tillkommer uteslutande svenska medborgare. Ett uppehållstillstånd, oavsett dess längd eller karaktär, ger inte rätten att påverka den politiska styrningen av stat, kommuner eller regioner. Demokratiskt inflytande är en rättighet som följer med medborgarskapet, inte med vistelsetiden. Detta är förenligt med hur de flesta demokratier hanterar frågan och utgör en tydlig markering om vad medborgarskapet innebär och varför det är värt att eftersträva. Här krävs en grundlagsändring.

Ytterligare åtgärder för svenska förhållanden

Upplösning av kriminella nätverk och parallellsamhällen

Sverige behöver en aktiv politik för att nedmontera de kriminella strukturer som vuxit fram i utsatta områden. Det innebär kraftigt ökade polisresurser, effektivare verktyg för brottsbekämpning (inklusive utökad tvångsmedelsbefogenhet och kameraövervakning), snabbare domstolsprocess och -- avgörande - - konsekventa utvisningar av utländska medborgare som begår allvarliga brott. Det bör understrykas att utvisning är ett centralt instrument för rättsstaten; i Sverige har detta länge underprioriterats.

Stoppa finansiering av parallellstrukturer

Offentliga medel ska inte finansiera organisationer som motverkar integration, sprider extremistisk ideologi eller legitimerar hedersrelaterat förtryck. Sverige har historiskt beviljat bidrag till föreningar och samfund som med ena handen tagit emot skattepengar och med den andra arbetat mot de värderingar som samhällskontraktet bygger på. Bidragsgivningen måste kopplas till obligatoriska krav på demokratisk lojalitet och aktiv integrationssträvan.

Hedersnormer och parallella rättssystem -- nolltolerans

Hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap och könsstympning är brott -- inte kulturyttringar som ska respekteras med hänvisning till mångfald. Sverige behöver tydligare lagstiftning, bättre utbildning för socialtjänst och polis, och ett aktivt arbete mot de normsystem som upprätthåller dessa brott. Barn och ungdomar som lever under hedersförtryck har rätt till samhällets skydd, oavsett föräldrars ursprung eller religiös övertygelse.

Återupprätta sanningskultur i den offentliga debatten

En av de mest destruktiva mekanismerna i den svenska migrationsdebatten har varit den systematiska tystnadskulturen: journalister, politiker och myndigheter som undvek att redovisa statistik, dölja brottsoffers ursprung och stämpla kritiker som rasister. Sverige behöver en normförskjutning där faktabaserad diskussion om integrationsproblem inte längre betraktas som moraliskt suspekt. Den som inte kan tala om problem kan inte lösa dem.

Budskap

Nuvarande politik där människor lämnas i utanförskap i decennier är inte humanitär. Ett system med höga krav, tydliga konsekvenser och faktiskt integrationsansvar är mer respektfullt mot individerna. De som uppfyller kraven kan bli fullvärdiga medborgare. De som inte gör det kan inte förväntas få permanent uppehåll.

Sverige har en djupare strukturell samhällskris än många europeiska länder som nu kämpar med liknande problem. Kursen måste läggas om – inte som ett uttryck för fientlighet, utan som ett ansvar mot de som redan bor här och de som kommer att göra det.

Genomförbarhet och ramar

Migrationspolitiken avgörs inte enbart av nationell lagstiftning. Den påverkas direkt av överstatliga och internationella åtaganden som sätter ramar för vad som kan genomföras i praktiken. Sverige är bundet av EU-rätt och EU-domstolens praxis, Europakonventionen och asylåtaganden. Dessa instrument påverkar möjligheten att begränsa asylolymer, verkställa utvisningar, återkalla uppehållstillstånd och prioritera nationella intressen i migrationspolitiken.

Ett program som inte redovisar dessa ramar är inte realistiskt. Generationskontraktet gör det.

Väg A -- Reform inom befintliga ramar

Migrationen begränsas och styrs maximalt inom ramen för EU-medlemskap och gällande konventioner. Detta innebär volymkontroll inom tillåtet handlingsutrymme, striktare tillämpning av befintliga regler, tillfälliga uppehållstillstånd som huvudprincip och utvisning där juridiska hinder inte föreligger. Reformen är genomförbar utan att ompröva internationella åtaganden, men vissa begränsningar kvarstår permanent.

Väg B -- Omprövning av ramar

Om överstatliga eller internationella regelverk systematiskt blockerar nödvändiga reformer ska Sverige vara berett att omförhandla eller lämna dessa ramar. Detta kan innebära omförhandling eller uppsägning av konventioner, omprövning av EU-rättens företräde inom migrationsområdet och återtagande av full nationell beslutskompetens. Konsekvensen är större handlingsfrihet i migrationspolitiken, men internationella och diplomatiska kostnader som måste hanteras.

Principen är densamma oavsett väg: målet är kontrollerad migration, fungerande integration, hållbara offentliga finanser och stärkt rättsstatlig legitimitet. Skillnaden ligger i vilken institutionell ram som accepteras för att nå dit. Generationskontraktet redovisar öppet denna avvägning. Valet står mellan konsekvenser -- inte mellan löften och illusioner.

Dessa frågor påverkar i sin tur den sociala sammanhållning som är en förutsättning för fungerande institutioner och långsiktig politisk stabilitet.

KAPITEL 13: BOSTADSMARKNAD OCH RÖRLIGHET

Ett samhälle kan inte fungera om människor sitter fast i fel bostäder. Arbetskraften kan vara utbildad, företagen konkurrenskraftiga och välfärden finansierad – men om människor inte kan flytta dit jobben finns, eller bilda familj när de vill, förlorar systemet sin dynamik.

Bostadsmarknaden är därför inte en sektor vid sidan av ekonomin. Den är själva infrastrukturen för rörlighet: mellan arbete och boende, mellan livsfaser, mellan generationer. När den fungerar skapas matchning, produktivitet och social stabilitet. När den inte fungerar uppstår köer, inlåsning och segregation.

Generationskontraktet betraktar bostadsfrågan som en systemfråga. Den avgör inte bara var människor bor, utan hur hela samhällsmodellen kan utvecklas över tid. Ett hållbart kontrakt kräver därför en bostadsmarknad som frigör rörlighet – inte en som förhindrar den.

Systemets fysiska struktur

Grundpremiss

Bostadsmarknaden är inte en isolerad social fråga. Den är en grundläggande del av ekonomins funktionssätt.

Var människor kan bo avgör var de kan arbeta, när de kan bilda familj, hur snabbt de kan etablera sig och hur effektivt ekonomin fungerar.

När bostadsmarknaden inte fungerar påverkas därmed hela samhällssystemet. Ett land kan ha välutbildad arbetskraft och starka företag, men om människor inte kan flytta dit jobben finns blir potentialen outnyttjad.

Problembild

Den svenska bostadsmarknaden präglas av tre strukturella obalanser.

1. Låg rörlighet

Stora delar av beståndet används ineffektivt. Hushåll bor kvar i bostäder som inte motsvarar deras behov, flyttkedjor fungerar dåligt och inträdet på marknaden är begränsat.

Konsekvensen blir att unga stängs ute, arbetskraft inte kan flytta dit jobben finns och produktiviteten hämmas. Ett samhälle där människor sitter fast i fel bostäder är ett samhälle där arbetsmarknaden inte fungerar fullt ut.

2. Regleringar som hämmar utbud

Planprocesser, detaljreglering och lokala incitament begränsar byggandet. Anpassningen till efterfrågan blir långsam, priserna stiger i tillväxtområden och bristen blir störst där den är mest kritisk.

När utbudet styrs mer av administrativa beslut än av faktiska behov uppstår en systemisk obalans: resurser finns, men de kan inte användas.

3. Segmentering och inlåsning

Systemet är uppdelat i separata delar: en hyresmarknad med reglerade priser och en ägarmarknad med höga inträdeskrav.

Detta skapar långa köer, höga trösklar till ägande och begränsad rörlighet mellan segment. Tillgång avgörs inte av behov eller betalningsförmåga, utan av kötid och position. Legitimiteten försvagas när människor upplever att bostadsmarknaden inte belönar ansvar, utan väntan.

Systemeffekter

Dessa strukturer påverkar flera centrala områden.

Arbetsmarknad

När människor inte kan flytta till arbete försämras matchningen, företag får svårare att rekrytera och tillväxten begränsas. Detta är inte en marginell fråga – det är en direkt broms på ekonomins funktionssätt.

Familjebildning

Osäker boendesituation försenar etablering och barnafödande. Bostadsmarknaden blir därmed en indirekt faktor bakom låg nativitet. När unga inte kan flytta till ett stabilt boende skjuts familjebildningen upp, vilket påverkar demografin över tid.

Integration

Segregation förstärks när inträdet på bostadsmarknaden är begränsat och rörligheten låg. Detta försvårar både arbetsmarknadsintegration och social sammanhållning. Ett system som låser människor i vissa områden förstärker skillnader snarare än minskar dem.

Principer för en fungerande bostadsmarknad

1. Rörlighet som överordnat mål

Systemet ska utformas så att människor kan flytta när deras livssituation förändras, ta arbete där det finns och anpassa sitt boende över livscykel. Rörlighet är inte en detalj – det är själva måttet på om bostadsmarknaden fungerar.

2. Utbud som anpassas till efterfrågan

Byggandet ska styras mer av faktiska behov och ekonomiska signaler, och mindre av administrativa begränsningar. När utbudet följer efterfrågan minskar trycket på priser och köer.

3. Tydliga och enhetliga spelregler

Skillnader mellan upplåtelseformer ska minska. Systemet ska vara begripligt, förutsägbart och inte skapa artificiella trösklar. Legitimitet kräver att människor förstår reglerna och kan planera sina liv utifrån dem.

Reforminriktning

1. Förenklade planprocesser

- Kortare ledtider i byggprocessen
- Standardiserade krav där det är möjligt
- Minskad detaljstyrning i planläggning

Syftet är att öka byggtakten där efterfrågan är hög.

2. Stärkta incitament för kommuner

Kommuner ska ha tydligare incitament att:

- möjliggöra byggande
- planera för tillväxt

Detta kan inkludera:

- ekonomiska incitament kopplade till nyproduktion
- tydligare ansvar för bostadsförsörjning

3. Gradvis reform av hyresmarknaden

Nuvarande system skapar:

- köer
- inlåsning
- ineffektiv resursanvändning

En reform bör:

- öka rörligheten
- minska köernas betydelse
- skapa bättre matchning

Detta kräver en gradvis anpassning snarare än abrupt förändring, för att undvika social instabilitet.

4. Sänkta trösklar till ägande

- Förenklade regler för byggande av småhus och alternativa boendeformer
- Ökad tillgång till mark i tillväxtområden
- Minskade administrativa hinder

Syftet är att göra inträdet på bostadsmarknaden möjligt för fler.

5. Neutralare beskattning av boende

- Förenklade planprocesser – kortare ledtider, standardiserade krav och minskad detaljstyrning för att öka byggtakten där efterfrågan är hög.
- Stärkta incitament för kommuner – tydligare ansvar och ekonomiska incitament kopplade till nyproduktion.
- Gradvis reform av hyresmarknaden – ökad rörlighet, minskad kötid och bättre matchning, men stegvis för att undvika social instabilitet.
- Sänkta trösklar till ägande – enklare regler för småhus och alternativa boendeformer, ökad tillgång till mark och minskade administrativa hinder.
- Neutralare beskattning av boende – undvika inlåsning av kapital och artificiella incitament att stanna kvar.

Avvägningar

Reformer av bostadsmarknaden innebär målkonflikter. Ökad rörlighet kan innebära högre boendekostnader för vissa, förändrade regler kan påverka befintliga värden och snabbare byggande kan skapa lokala konflikter.

Att undvika dessa konflikter är inte möjligt. Att inte hantera dem innebär att problemen består.

Konsekvenser

En mer fungerande bostadsmarknad leder till:

- bättre matchning på arbetsmarknaden
- högre produktivitet
- tidigare och stabilare familjebildning
- förbättrad integration

Alternativet

Att behålla nuvarande struktur innebär:

- fortsatt låg rörlighet
- ökande bostadsbrist i tillväxtområden
- fördjupad segregation
- svagare ekonomisk utveckling

Slutprincip

Bostadsmarknaden är inte en separat sektor. Den är en grundläggande del av hur samhället fungerar.

Ett system som låser människor i fel bostäder låser också ekonomin, arbetsmarknaden och familjebildningen.

Ett hållbart generationskontrakt kräver därför en bostadsmarknad som möjliggör rörlighet – inte förhindrar den.

KAPITEL 14: KOMMUNERNA

Lokal nivå i en permanent demografisk omställning

Invandringspolitik, demografisk utveckling och välfärdsmodellens långsiktiga hållbarhet avgörs inte enbart på nationell nivå. De materialiseras i kommunerna.

Det är i kommunerna som integration fungerar eller misslyckas, äldreomsorgen belastas av försämrade försörjningskvot, skolans kvalitet påverkas av demografiska förändringar och socialtjänstens kapacitet prövas. Kommunerna ansvarar för en stor del av den operativa välfärden: äldreomsorg, socialtjänst, grundskola, delar av integrationen samt lokal samhällsservice. Samtidigt är deras finansiering direkt beroende av lokal skattekraft, som påverkas av urbanisering, arbetsmarknadsstruktur och befolkningsutveckling.

Kommunalt ansvar och rättsstat

Kommunalt självstyre är en central del av den svenska samhällsmodellen. Det innebär dock inte självständighet från rättsstatens grundprinciper.

Beslut som fattas i kommuner och regioner ska följa lag och kunna prövas rättsligt. När beslut som strider mot lag eller domstolsavgöranden inte får faktiska konsekvenser uppstår en struktur där ansvar i praktiken saknas.

Ett system där offentliga aktörer kan fatta felaktiga eller olagliga beslut utan tydliga följder riskerar att försvaga både rättssäkerheten och förtroendet för hela den offentliga sektorn.

Kommunalt självstyre förutsätter därför:

- att lagbundenhet upprätthålls i praktiken,
- att ansvar kan utkrävas vid avvikelser,
- och att rekrytering sker utifrån kompetens och lämplighet.

Utan dessa förutsättningar övergår självstyre gradvis i ansvarsfrihet

Den kriminella ekonomin – ett direkt hot mot kommunernas legitimitet

Till de demografiska och strukturella utmaningarna måste läggas ett hot som länge undervärderats i kommunal planering: den organiserade brottslighetens systematiska uttag ur de välfärdssystem som kommunerna finansierar och driver. Det är inte ett randproblem. Det är ett strukturellt solvensbrott mot generationskontraktet.

Enligt rapporten "Svarta siffror" (ESO 2026:1) uppgår den kriminella ekonomins totala omsättning i Sverige till cirka 352 miljarder kronor per år, med vinster på 185 miljarder kronor – uttryckt i 2024 års fasta priser. För att sätta detta i kommunal kontext: den totala kommunala kostnaden för förskola, fritidshem, skola och kommunal vuxenutbildning uppgick till knappt 368 miljarder kronor år 2024. Den kriminella ekonomins årliga omsättning närmar sig alltså hela den kommunala utbildningsfinansieringen, medan vinsterna ensamma motsvarar drygt hälften av dessa kostnader.

Rapporten identifierar systemexploatering – bidragsbrott, arbetslivskriminalitet och skatteundandragande – som den ekonomiskt dominerande och samhällsekonomiskt mest skadliga delen av den kriminella ekonomin. Det svenska särdraget är just detta: till skillnad från många internationella jämförelsefall dominerar inte narkotikahandeln den kriminella ekonomin, utan den systematiska exploateringen av arbetslivet och välfärdssystemen. Det är i dessa system som kommunerna är mest exponerade.

Särskilt allvarligt är att ESO-rapporten konstaterar en så kallad smittspridningseffekt: när aktörer systematiskt reducerar sina kostnader genom regelbrott – falska arbetstillstånd, underbetald personal, fiktiva tjänster – tvingas också seriösa företag att anpassa sig för att kunna konkurrera.

På sikt riskerar detta att normalisera regelöverträdelser och urholka tilltron till kommunala upphandlingar, bidragssystem och tillståndsgivning. Det gör fenomenet systemhotande, inte enbart marknadsstörande.

Rapporten lyfter också fram att korruption och mutor används av kriminella aktörer för att påverka upphandlingar och få tillstånd de annars inte skulle kunna erhålla. Kommunerna är, med sina stora upphandlingsvolymmer, socialtjänstkontrakt och omsorgsprivatiseringar, särskilt sårbara. OECD har i sin genomlysning av svensk offentlig upphandling konstaterat att upphandling utgör ett av de mest riskutsatta områdena för korruption och kriminell påverkan.

Säkerhetsvärdering av personal och stävande av hot

Den kriminella ekonomins infiltration i kommunal verksamhet sker inte enbart utifrån. Den sker också inifrån. ESO-rapporten konstaterar att revisorer, jurister och anställda inom offentlig sektor i olika utsträckning kan hjälpa kriminella att få tillgång till den legala ekonomin.

Kommuner hanterar miljarder i offentliga medel, ger tillstånd, fattar myndighetsbeslut och upphandlar tjänster – alla dessa funktioner är attraktiva mål för infiltration.

Trots detta saknar de allra flesta svenska kommuner systematiska processer för säkerhetsvärdering av personal i känsliga befattningar. Medan statliga myndigheter och företag i säkerhetsbranschen tillämpar säkerhetsskyddslagens krav på registerkontroll och säkerhetsprövning, förblir kommunal rekrytering till positioner med inflytande över upphandling, tillstånd och bidragsbeslut ofta utan motsvarande systematik.

Till detta kommer en annan dimension som politiken sällan diskuterar öppet: hot och påtryckning mot kommunal personal. Tjänstemän som handlägger ärenden rörande organiserade kriminella aktörer – socialtjänst, tillståndsenhet, bygglov, upphandling – utsätts i stigande utsträckning för påtryckning, trakasserier och i allvarliga fall direkta hot. När enskilda kommunalt anställda börjar agera på ett sätt som gynnar kriminella intressen av rädsla snarare än övertygelse, är staten redan infiltrerad.

Det krävs därför en ny syn på kommunal personalförsörjning i känsliga roller: inte som en HR- fråga utan som en säkerhets- och demokratifråga.

Systemproblem

Permanent demografisk obalans

I kommuner med hög andel äldre och låg andel yrkesverksamma ökar kostnaderna för omsorg samtidigt som skattebasen minskar. Om befolkningsminskningen är varaktig blir utjämningen inte ett övergångsstöd utan en strukturell finansieringsmodell. Ett system som permanent kompenserar för krympande underlag riskerar att bevara överdimensionerad struktur istället för att möjliggöra anpassning.

Incitament och effektivitet

Utjämning som fullt ut kompenserar för ekonomiska skillnader kan minska incitament för effektivisering av verksamhet, anpassning av kapacitet till befolkningsutveckling och sammanslagning eller strukturell reform. Solidaritet mellan kommuner är legitim. Men solidaritet utan krav på anpassning skapar långsiktig ineffektivitet.

Otydligt ansvar

När kommuner hamnar i ekonomisk obalans förväntas staten i praktiken ingripa. Samtidigt åberopas kommunalt självstyre när staten ställer krav. Makt och ansvar sammanfaller därmed inte fullt ut. Ett system där beslutsmakt och finansiellt ansvar är separerade riskerar att försvaga både legitimitet och långsiktig hållbarhet.

Princip: Ansvarssymmetri även på lokal nivå

Generationskontraktets grundprincip – ansvarssymmetri – gäller även kommunsektorn. Staten har ansvar att säkerställa likvärdiga grundvillkor. Kommunen har ansvar att organisera verksamhet effektivt, anpassa sig till långsiktiga demografiska realiteter och aktivt motverka att dess resurser och strukturer infiltreras av kriminella intressen.

Utjämning ska kompensera för objektiva strukturella faktorer såsom åldersstruktur, skattekraft och geografi. Den ska inte permanent kompensera för ineffektiv organisation eller vägran att anpassa verksamhetsvolym.

Två vägar

Väg A – Reform inom nuvarande kommunstruktur

Kommunnivån består, men systemet tydliggörs och skärps genom fyra åtgärder:

Skarp avgränsning av utjämningens syfte. Utjämningen ska baseras på objektiva kostnadsfaktorer och skattekraft, inte fullt ut neutralisera skillnader som uppstår genom lokala prioriteringar.

Tidsbegränsat omställningsstöd kopplat till krav på kapacitetsanpassning, effektivisering och strukturell samverkan. Permanent strukturellt beroende ska undvikas.

Statlig möjlighet till kommunsammanslagning vid långvarig strukturell obalans. Kommunalt självstyre innebär rätt att prioritera – inte rätt till permanent extern finansiering.

Säkerhetsprövning av personal i känsliga befattningar inom upphandling, tillstånd, bidragsbeslut och socialtjänst. Kommuner som hanterar stora offentliga medel och myndighetsbeslut ska tillämpa systematisk registerkontroll och vid behov säkerhetsskyddsanalys i enlighet med säkerhetsskyddslagen.

Väg B – Strukturell omprövning av kommunnivån

Om Väg A inte säkerställer likvärdighet och långsiktig hållbarhet krävs en mer genomgripande reform:

Kraftig reduktion av antalet kommuner. En nationell översyn ska skapa större och mer ekonomiskt robusta kommunala enheter.

Statligt huvudmannaskap för fler kärnuppgifter. Skola och äldreomsorg kan överföras till staten för att säkerställa likvärdighet och stabil finansiering.

Omprövning av det generella utjämningsystemet. När staten tar större direkt ansvar minskar behovet av komplexa transfereringsmekanismer.

Nationell funktion för kommunal säkerhetsrevision. Vid en utjämnad kommunstruktur bör en samlad statlig säkerhetsfunktion granska kommunernas sårbarhet för kriminell infiltration, ge vägledning om säkerhetsprövning och följa upp avvikelser.

Konkreta åtgärder mot kriminell infiltration i kommunerna

Säkerhetsprövning i känsliga roller

Kommuner ska genomföra systematisk registerkontroll och säkerhetsbedömning för personal med inflytande över upphandling, bidragsbeslut, tillståndsgivning och omsorgsprivatisering.

Säkerhetsskyddslagens regelverk bör utökas eller förtydligas så att kommuner med denna typ av känsliga verksamheter omfattas fullt ut. Prövningen ska vara löpande, inte enbart vid anställning.

Systematiskt stöd mot hot och påtryckning

Kommuner måste skapa tydliga strukturer för att hantera hot mot personal. Det innebär:

skyldighet att polisanmäla hot mot tjänstemän, intern rapporteringsskyldighet så att mönster av påtryckning synliggörs på ledningsnivå, samt skyddsprotokoll för personal i ärenden med organiserade kriminella aktörer. En tjänsteman som ensam bär ansvaret för ett hotfullt ärende är ett systemfel.

Riskbaserad upphandlingstillsyn

Med stöd i ESO-rapportens rekommendationer (ESO 2026:1) om stärkt tillsyn inom offentlig upphandling ska kommuner tillämpa transparenta krav på ägar- och underentreprenörsled, möjliggöra uteslutning av företag med systematiska regelöverträdelser och använda riskbaserade modeller för att tidigt identifiera signaler om infiltration: komplexa ägarstrukturer, snabba ägarbyten, målvaktsupplägg och återkommande ekonomiska oegentligheter.

Visselblåsarskydd och intern kontroll

Kommuner ska ha välfungerande visselblåsarfunktioner med reellt skydd för den som rapporterar. Intern kontroll av bidragsutbetalningar, omsorgskontrakt och bygglovsbeslut ska ske systematiskt och med riskbaserat urval, inte enbart stickprovsmässigt.

Upphandlingsrevisioner ska inkludera analys av leverantörsnätverk, inte bara formell avtalskontroll.

Gå före pengarna, inte bara efter dem

ESO-rapporten introducerar principen "go before the money" som komplement till "follow the money". För kommunerna innebär det att systemen för bidragsgivning, tillståndsprövning och omsorgsprivatisering måste utformas proaktivt för att stänga de strukturella sårbarheter som gör exploatering möjlig – innan pengar överhuvudtaget kan skapas, förflyttas eller tvättas. Det är billigare och mer effektivt än att försöka spåra pengarna i efterhand.

Alternativet till reform

Alternativet är inte stabilitet. Det är ökande skillnader i välfärdskvalitet, återkommande statliga räddningsinsatser, stigande kommunalskatter utan strukturell anpassning, gradvis försvagad legitimitet för utjämningsystemet – och en kommunsektor som i allt högre grad blivit genomsyrade av kriminella intressen utan att vare sig medborgarna eller de folkvalda känner till det.

ESO-rapporten fastslår att den kriminella ekonomin är både omfattande och systemiskt integrerad. Den består inte enbart av tydligt avgränsade illegala marknader utan av ett komplext samspel mellan lagliga och olagliga aktiviteter, legitima företag, systemexploatering och specialiserade kriminella tjänster. Kommunerna är en nyckelspelare i detta system – både som offer och, om de inte handlar, som en passiv möjliggörare.

Slutsats

Kommunal självstyrelse är en central del av Sveriges institutionella struktur. Men självstyre förutsätter ekonomisk hållbarhet – och institutionell integritet. När demografiska förändringar är permanenta kan inte systemet vila på antagandet att obalanser är tillfälliga. När kriminella ekonomier är strukturellt integrerade i samhället kan inte kommunerna agera som om de är opåverkade.

Antingen reformeras kommunsektorn så att ansvar, resurser, beslut och säkerhet sammanfaller, eller så ökar det strukturella beroendet av statlig intervention. I praktiken innebär detta att kommunfrågan inte enbart är en fråga om lokal organisering. Den är en systemfråga för hela välfärdsstaten.

KAPITEL 15: STATEN

Principer för en fungerande statsförvaltning

För att staten ska kunna fullgöra sina kärnuppgifter krävs inte enbart resurser, utan en fungerande intern struktur. Följande principer är grundläggande:

Ansvar

Offentlig makt ska alltid vara förenad med ansvar. Beslut ska kunna spåras till en ansvarig funktion och, där så är relevant, till en ansvarig person. Ett system där ansvar upplöses i organisationer förlorar sin korrigerande förmåga.

Meritokrati

Rekrytering till offentlig tjänst ska ske utifrån förtjänst och skicklighet. Avsteg från denna princip riskerar att successivt sänka kompetensnivån och försvaga förvaltningens kvalitet.

Professionell integritet

Tjänstepersoner ska ha både mandat och skyldighet att leverera saklig och korrekt information till beslutsfattare. System där information anpassas efter förväntningar i stället för verklighet förlorar sin styrförmåga.

Lagbundenhet

All offentlig verksamhet ska bedrivas inom lagens ramar. Undantag i praktiken – även när de är politiskt motiverade – undergräver rättsstatens legitimitet över tid.

Mindre, smartare, mer långsiktig

Den moderna demokratins fundamentala problem är att väljare belönas av kortsiktiga löften och politiker straffas för smärtsamma men nödvändiga reformer. Detta leder till en ständig spiral av ofinansierade vallöften, skuldsättning och urvattnade kompromisser. För att demokrati ska överleva måste den begränsas av teknokratiska ramar som tvingar långsiktighet.

Politik ska styras av fakta och konsekvenser, inte känslor eller kortsiktiga vinster. Demokrati förutsätter mer än fria val – den förutsätter institutioner som bevarar förutsättningarna för framtida val. När kortsiktiga majoriteter kan fatta beslut som permanent undergräver ekonomisk stabilitet, rättsstat eller samhällsbärande system, upphör demokratin att vara självbevarande.

Generationskontraktet förespråkar därför inte mindre demokrati – utan en demokrati som är institutionellt rustad mot sin egen kortsiktighet.

Statens kunskapsgrund

Ett återkommande problem i statens funktionsförmåga är bristande kunskap om de förhållanden som politiken är avsedd att påverka. Detta gäller inte enbart enskilda verksamheter, utan systemnivån som sådan. När grundläggande information om befolkning, arbetsmarknad och resursanvändning är ofullständig eller fragmenterad försvagas statens möjligheter att fatta välgrundade beslut.

Ett fungerande samhälle förutsätter att staten har en tillräcklig förståelse för vilka som vistas i landet och på vilka grunder. Detta är inte i första hand en fråga om kontroll, utan om förmågan att upprätthålla rättsstatens principer och säkerställa likabehandling. När individer befinner sig utanför de system som bär upp samhällsorganisationen uppstår både rättsosäkerhet och praktiska problem med styrning.

Bristande kunskap påverkar även statens kapacitet att planera och dimensionera sina åtaganden. Välfärdssystem, utbildning, infrastruktur och arbetsmarknadsåtgärder förutsätter en rimlig bild av befolkningens sammansättning och behov. När denna bild saknas eller är osäker ökar risken för felallokering av resurser och minskad effektivitet i offentliga insatser.

Fri rörlighet och öppenhet innebär ytterligare krav på institutionell kapacitet. I avsaknad av fungerande system för registrering, uppföljning och informationsutbyte uppstår ett ansvarsglapp där varken individens rättigheter eller statens skyldigheter kan upprätthållas fullt ut. Problemet ligger då inte i principerna i sig, utan i bristande förmåga att omsätta dem i praktiken.

Politiska beslut måste vila på tillförlitlig kunskap. När staten saknar grunddata om de förhållanden den ska hantera riskerar styrningen att bli reaktiv, ineffektiv eller godtycklig. Detta påverkar i förlängningen även tilliten mellan medborgare och offentliga institutioner.

Det är därför en grundläggande statlig uppgift att säkerställa att relevanta uppgifter om bosättning, vistelse och ekonomisk aktivitet kan samlas in, hanteras och användas inom ramen för rättsstatens principer och med respekt för den personliga integriteten. En sådan kunskapsgrund är inte ett mål i sig, utan en förutsättning för att staten ska kunna fullgöra sina kärnuppgifter på ett stabilt och långsiktigt hållbart sätt.

En stat som växer utan uppdrag

Svensk statsförvaltning har expanderat dramatiskt utan att det finns något tydligt politiskt beslut bakom tillväxten. Enligt Timbros rapport "Staten växer med 22 byråkrater om dagen" (februari 2026) har antalet statligt anställda ökat från drygt 190 000 till över 260 000 heltidsekvivalenter mellan 2008 och 2024 – en uppgång med 37 procent. Under 2024 ensamt tillkom närmare 8 000 nya statliga tjänster. Som jämförelse växte befolkningen under samma period med 14 procent.

Ingen av våra nordiska grannländer uppvisar något liknande. Finland har minskat sin statsförvaltning, Danmark hållit den stabil och Norge visar måttlig tillväxt. Sverige sticker ut på ett sätt som saknar rationell förklaring. Timbro konstaterar att alla verksamhetsområden inom staten växer – inte bara politiskt prioriterade områden som försvaret och polisen, utan även myndigheter inom miljöskydd, hälsovård och näringslivsstöd.

Byråkratin växer för att byråkratier alltid vill växa. Incitamenten är byggda åt det hållet: chefer vill ha fler underställda, myndigheter saknar prissignaler som visar vad deras tjänster egentligen kostar, och politiker tjänar mer på att starta en ny myndighet än på att lägga ned en gammal.

Resultatet är en statsapparat som inte är dimensionerad för medborgarnas behov utan för sin egen överlevnad.

Den kriminella ekonomin – ett systemhotande utträde ur samhällskontraktet

Det finns en dimension av statens urholkning som sällan får den uppmärksamhet den förtjänar:

den kriminella ekonomins systematiska tömning av välfärdsstaten. Detta är inte marginella företeelser. Det rör sig om en strukturell parallellstruktur som konkurrerar med – och aktivt parasiterar på – den legala ekonomin.

I en rapport från Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO 2026:1), "Svarta siffror" av Rostami, Mondani, Mellberg och Roine, uppskattas den kriminella ekonomins totala omsättning i Sverige till cirka 352 miljarder kronor per år, med en total vinst på 185 miljarder kronor – uttryckt i 2024 års fasta priser. Det motsvarar 5,5 procent av BNP i omsättning och 2,9 procent i vinst. Det är inte småpengar. Det är en parallell ekonomi av anmärkningsvärd storlek, inbäddad i den svenska samhällsväven.

Rapporten delar in den kriminella ekonomin i fyra kategorier. Den svarta ekonomin – lagliga aktiviteter som sker utanför myndighetskontroll, typiskt svartarbete och skatteundandragande – dominerar med en omsättning på 224 miljarder kronor. Den illegala ekonomin, som innefattar narkotikahandel och vapensmuggling, omsätter 79 miljarder. Kriminella transaktioner – bidragsbrott, bedrägerier och systemexploatering – står för 40 miljarder, och kriminella tjänster (penningtvätt, målvakter) för ytterligare 9 miljarder.

Rapporten framhåller systemexploatering – bidragsbrott, arbetslivskriminalitet och skatteundandragande – som den ekonomiskt mest betydelsefulla och samhällsskadligaste delen.

Dessa brott begås inte av ensamma aktörer i marginalen. De begås systematiskt, inom ramen för lagliga strukturer, av aktörer som rationellt utnyttjar brister i kontrollmekanismer. ESO-rapporten slår fast att fenomenet bör betraktas som systemhotande snarare än enbart marknadsstörande.

Konsekvenserna sträcker sig bortom de direkta förlusterna. När seriösa företag konkurrerar mot aktörer som sänker sina kostnader genom regelbrott uppstår ett konkurrenstryck som hotar att normalisera regelöverträdelser och urholka tilltron till hela systemet. Den som betalar skatt, följer reglerna och förväntar sig att välfärdssystemet är förbehållet dem som behöver det.

Kampen mot den kriminella ekonomin måste därför behandlas som statsfinansiell och demokratisk politik, inte enbart som brottspolitik. Det räcker inte med fler poliser. Det krävs systemförändringar: moderniserade kontrollmekanismer, kraftigt skärpt återvinning av brottsvinster, administrativ tillsyn som komplement till straffrättsliga åtgärder och straffskalor som faktiskt avspeglar brottstypens allvar.

Förslag

Finanspolitiskt råd

Ett hållbart generationskontrakt förutsätter att finanspolitiken inte enbart är korrekt i nuet, utan hållbar över tid. Utan en sådan disciplin uppstår en systematisk risk att kostnader förskjuts mellan generationer, samtidigt som de kortsiktiga incitamenten i politiken förblir oförändrade.

Det finanspolitiska rådet har i detta sammanhang en tydligt avgränsad funktion.

Rådet är inte ett politiskt organ. Det fattar inga beslut, sätter inga mål och ersätter inte regeringens eller riksdagens ansvar. Dess uppgift är inte att formulera politik, utan att pröva dess hållbarhet.

Funktionen är tredelad:

- att analysera om finanspolitiken är förenlig med långsiktig hållbarhet givet demografiska, ekonomiska och institutionella förutsättningar, baserat på realistiska antaganden och oförändrade regelverk,
- att synliggöra konsekvenser av beslut som påverkar fördelningen mellan generationer,
- att tydliggöra avvikelser mellan politiska åtaganden och systemets faktiska bärkraft.

Genom detta skapar rådet en form av institutionell motvikt till de kortsiktiga incitament som präglar den politiska processen. Det begränsar inte handlingsutrymmet, men gör konsekvenserna av olika val explicita.

En central del av denna funktion är den intergenerationella dimensionen. Finanspolitik som framstår som hållbar inom en mandatperiod kan samtidigt innebära en överföring av risk eller kostnader till framtida generationer. Rådets uppgift är att synliggöra denna förskjutning, oavsett om den sker genom skuld, åtaganden eller strukturellt försvagad skattebas.

Rådets legitimitet vilar inte på formell makt, utan på analytisk stringens och transparens. Dess värde uppstår i den utsträckning dess analyser integreras i den politiska processen och bidrar till att koppla samman beslut i nuet med konsekvenser över tid.

Ett finanspolitiskt ramverk utan en sådan funktion riskerar att bli proceduriellt korrekt men substantiellt otillräckligt. Med en tydlig analytisk motpart stärks i stället förutsättningarna för en politik som är både genomförbar och hållbar.

Bindande långsiktiga beslut

Sveriges pensionsreform på 1990-talet lyckades för att den byggde på brett politiskt stöd över mandatperioder. Utan sådan stabilitet blir varje reform attackerad nästa valperiod. Genom att kräva supermajoriteter för vissa långsiktiga beslut och binda dem konstitutionellt skapas stabilitet som överleverar regeringsskiften.

Finansiering av alla reformer

Att finansiera löpande utgifter – välfärd, löner och liknande – genom upplåning är att stjäla från framtida generationer. Genom att konstitutionellt kräva att varje ny utgift finansieras omedelbart tvingas politiker till ärlig prioritering och ansvar.

Bantning av statsförvaltningen

Med stöd i Timbros genomgång bör ett omedelbart anställningsstopp införas för alla statliga myndigheter som inte är politiskt utpekade prioriteringsområden. Myndigheter som växt snabbare än befolkningsutvecklingen utan explicit politiskt uppdrag bör få riktade bantningsuppdrag. Principen bör vara att staten ska göra det som privat sektor inte kan: militär, polis, rättsväsende och grundläggande välfärd. Allt annat kan oftast göras mer effektivt privat.

“En in, en ut” för statliga myndigheter Varje ny myndighet måste motsvaras av en som avvecklas.

Timbros rapport identifierar ett 40-tal myndigheter med överlappande uppdrag, som saknar statligt kärnuppdrag eller som är politiserade konstruktioner utan reell förvaltningsuppdrag.

Jämställdhetsmyndigheten, Institutet för mänskliga rättigheter, Klimatpolitiska rådet och Fossilfritt Sverige är uppenbara exempel på myndigheter som startades som politiska markeringar snarare än för att lösa faktiska problem.

Avskaffa avgiftsfinansieringen som tillväxtmotor

Idag finansierar svenska myndigheter delar av sin verksamhet genom egna avgifter, vilket sker utan direkt insyn från riksdag eller regering. Detta leder till en struktur där myndigheter har ekonomiska motiv att utöka tillsyn och reglering. Om staten kräver att enskilda omfattas av tillsyn, bör det offentliga också bära kostnaderna. Dolda avgifter riskerar att fungera som indirekt beskattning.

Massiv outsourcing av stödfunktioner

Administration, IT, fastighetsförvaltning, städning och liknande funktioner kan i de allra flesta fall göras bättre och billigare av privata aktörer. Massiv outsourcing av dessa funktioner frigör resurser och ökar effektiviteten i kärnverksamheterna. Den offentliga sektorn ska beställa och granska – inte utföra det privata gör bättre.

Systemskifte mot den kriminella ekonomin

ESO-rapporten “Svarta siffror” (2026:1) konstaterar att dagens kunskapsunderlag är splittrat och att politiken riskerar att bli reaktiv och fragmenterad. Det krävs ett perspektivskifte: från individ- och händelsebaserade insatser till åtgärder som adresserar hur aktörer systematiskt utnyttjar den legala ekonomins strukturer. Konkret innebär det kraftigt stärkt återvinning av brottsvinster – i dag lämnar Sverige merparten av de 185 miljarder kronor i årliga kriminella vinster orörda – moderniserade och riskbaserade kontrollsystem för bidrag och vårdkostnader, systematisk användning av administrativa sanktioner som komplement till straffrättsliga åtgärder, samt straffskalor som speglar brottstypens samhällsekonomiska allvar. Att återställa legitimiteten för välfärdssystemet är inte en fråga om mer byråkrati – det är en fråga om att skydda det gemensamma mot dem som medvetet plundrar det.

Bred förvaltningsutredning

Sedan 2007 har ingen samlad översyn gjorts av statens roll och struktur. En förvaltningsutredning bör tillsättas med uppdrag att analysera tillväxten, identifiera överlappande funktioner och rikta in förvaltningen på sitt kärnuppdrag. Statskontoret bör ges ett stående uppdrag att löpande följa personalutvecklingen.

Princip

Vi hävdar att obegränsad demokrati leder till självdestruktion genom populism och att en stat utan kontroll över sina egna kostnader och sin legitimitet slutligen eroderas inifrån – både av kortsiktig politik och av kriminella aktörer som utnyttjar systemets sårbarheter. För att demokratin ska överleva långsiktigt krävs evidensbaserade institutionella ramar som begränsar kortsiktig populism, och en statsapparat som faktiskt försvarar det gemensamma mot dem som vill plundra det.

Allt detta förutsätter en stark rättsstat, tydlig maktindelning och fullt ansvarsutkrävande. Staten ska vara liten, skarp och legitim – inte stor, slapp och genomsippad av kriminalitet.

Statens och kommunernas institutionella kapacitet är avgörande för möjligheten att genomföra reformer inom övriga politikområden.

KAPITEL 16: DEN OFFENTLIGA SEKTORNS FUNKTION

Ett samhälle kan inte fungera om den offentliga sektorn förlorar sin förmåga att leverera resultat. Resurser kan tillföras, organisationer kan växa och nya nivåer av styrning kan byggas – men om ansvar är otydligt, incitamenten felriktade och uppföljningen svag, blir effekten densamma: systemet producerar aktivitet i stället för funktion.

Den offentliga sektorn är inte en kostnadspost vid sidan av ekonomin. Den är själva genomförandekapaciteten i samhällsmodellen. När den fungerar kan reformer omsättas i verklighet, resurser användas effektivt och medborgarnas förtroende upprätthållas. När den inte fungerar blir även de bästa reformer tomma ord.

Generationskontraktet betraktar därför den offentliga sektorns funktion som en avgörande systemfråga. Det handlar inte om hur stor den är, utan om hur väl den kan bära ansvar, leverera resultat och skapa legitimitet över tid. Ett hållbart kontrakt kräver en offentlig sektor som inte bara organiserar – utan som faktiskt fungerar.

Systemets genomförandekapacitet

Grundpremiss

Den offentliga sektorns storlek avgör inte dess effekt.

Det avgörande är dess funktion.

Ett system med otydligt ansvar, svaga incitament och bristande uppföljning kan inte leverera resultat, oavsett resursnivå.

Ett system med tydlig struktur, ansvar och uppföljning kan leverera även under begränsade resurser.

Den offentliga sektorns centrala uppgift är därför inte att expandera, utan att fungera.

Problembild

Den svenska offentliga sektorn präglas av tre återkommande systemsvagheter.

1. Otydligt ansvar

Den offentliga sektorns storlek avgör inte dess effekt. Det avgörande är dess funktion.

Ett system med otydligt ansvar, svaga incitament och bristande uppföljning kan inte leverera resultat, oavsett resursnivå.

Ett system med tydlig struktur, ansvar och uppföljning kan däremot leverera även under begränsade resurser.

Den offentliga sektorns centrala uppgift är därför inte att expandera – utan att fungera.

2. Felaktiga incitament

Styrningen av offentlig verksamhet är ofta inriktad på budgetförbrukning, aktivitet och formella mål snarare än på resultat, kvalitet och faktisk effekt.

Organisationer växer utan att förbättras, effektiviseringar bestraffas och resurser används inte optimalt. Ett system som belönar expansion i sig riskerar att bli en självförstärkande apparat – där aktivitet ersätter funktion.

3. Bristande beställarförmåga

Offentliga organisationer har ofta begränsad förmåga att formulera behov, specificera uppdrag och följa upp leveranser. Detta gäller särskilt inom digitalisering, komplexa upphandlingar och systemutveckling.

Resultatet blir kostnadsökningar, förseningar och lösningar som inte motsvarar behov. När staten inte kan beställa rätt, spelar det ingen roll hur mycket resurser som tillförs – de omsätts inte i värde.

Systemeffekter

Dessa svagheter är inte isolerade.

De påverkar hela den offentliga sektorns funktion.

Fragmentering

När ansvar är uppdelat krävs samordning. Samordning ersätter då ansvar. Detta leder till fler styrvivåer, fler processer och lägre tempo.

Administrativ tillväxt

För att hantera otydlighet och risk byggs administrativa strukturer ut. Det innebär fler kontrollfunktioner, mer dokumentation och mindre tid för kärnverksamhet.

Svag lärandeprocess

När uppföljning inte är kopplad till ansvar uppstår begränsad återkoppling och låg systematisk förbättring. Systemet lär sig inte av sina misstag – det upprepar dem.

Principer för en fungerande offentlig sektor

1. Tydligt ansvar

Varje uppgift ska ha en definierad ansvarsbärare, ett tydligt mandat och möjlighet att utkrävas ansvar. Ansvar ska inte delas om det kan undvikas.

2. Resultat före aktivitet

Styrning ska fokusera på vad som uppnås – inte vad som görs. Detta kräver mätbara resultat där det är möjligt och tydliga kvalitativa mål där det inte är det.

3. Incitament för effektivitet

Systemet ska belöna förbättring, inte expansion i sig. Organisationer som levererar bättre resultat med färre resurser ska stärkas, inte bestraffas.

4. Funktion före form

Organisationsstruktur ska utformas utifrån funktion, inte tradition. Strukturer kan förändras, ansvar kan flyttas och arbetsätt kan omprövas.

Reforminriktning

Renodlat ansvar

– tydligare ansvarsfördelning mellan stat, region och kommun, färre överlappande uppdrag och klara mandat för beslutsfattande.

Resultatbaserad styrning

– ökat fokus på output och utfall, minskad detaljstyrning av processer och tydligare koppling mellan mål och uppföljning.

Stärkt beställarfunktion

– uppbyggnad av kompetens inom upphandling och systemdesign, standardisering av kravställning och tydligare separation mellan beställare och utförare.

Minskad administrativ belastning

– reduktion av dokumentationskrav, automatisering av standardiserade processer och tydlig prioritering av kärnverksamhet.

Transparens och jämförbarhet

– offentliggörande av resultatdata, jämförbar statistik mellan verksamheter och tydlig uppföljning av kvalitet och effektivitet.

Avvägningar

En mer funktionell offentlig sektor innebär förändringar. Vissa verksamheter kommer att minska, vissa funktioner omorganiseras och vissa roller förändras. Detta kan skapa motstånd.

Alternativet är ett system där problemen består – där resurser tillförs utan att resultat förbättras.

Konsekvenser

Ett system med tydligare funktion leder till:

- högre effektivitet
- bättre resursanvändning
- ökad kvalitet i kärnverksamheter
- stärkt legitimitet

Alternativet

Att behålla nuvarande struktur innebär:

- fortsatt otydligt ansvar
- ökande administration
- begränsad effekt av reformer

Slutprincip

Den offentliga sektorns uppgift är inte att organisera aktivitet.

Den är att leverera resultat.

Ett system som inte kan omsätta resurser till resultat försvagar både ekonomin och förtroendet för staten.

Ett hållbart generationskontrakt kräver därför inte bara rätt prioriteringar – utan också en offentlig sektor som faktiskt fungerar.

Sammanfattning: Offentlig sektor

- Storlek avgör inte effekt – funktion gör.
- Tre huvudproblem: otydligt ansvar, felaktiga incitament, bristande beställarförmåga.
- Systemeffekter: fragmentering, administrativ tillväxt, svag lärandeprocess.
- Reformprinciper: tydligt ansvar, resultat före aktivitet, incitament för effektivitet, funktion före form.
- Reforminriktning: renodlat ansvar, resultatbaserad styrning, stärkt beställarfunktion, minskad administration, transparens.
- Konsekvenser: högre effektivitet, bättre resursanvändning, ökad kvalitet, stärkt legitimitet.
- Alternativet: fortsatt otydlighet, växande administration, svaga reformeffekter.
- Slutprincip: den offentliga sektorn måste leverera resultat – inte bara aktivitet.

KAPITEL 17: UTBILDNING

Kompetens över kvantitet – ett system för verkligheten

Svensk skola har under lång tid haft sjunkande kunskapsresultat i grundläggande ämnen. PISA 2022 visar att svenska 15-åringar försämrats i både matematik och läsförståelse, tillbaka på nivåer från 2012 – detta trots att Sverige fortfarande ligger över OECD-genomsnittet. Utvecklingen är allvarlig. Den skapar en generation med svagare baskunskaper, vilket försvårar vidare studier, etablering på arbetsmarknaden och i förlängningen Sveriges konkurrenskraft.

Sedan 1990-talet har den högre utbildningen expanderat kraftigt. Andelen unga som studerar på högskola har fördubblats, yrkesutbildningar har akademiserats och staten har kontinuerligt ökat resurserna för att producera fler examina. Resultatet är dock inte en mer kompetent arbetskraft, utan en gradvis urholkning av utbildningens värde.

Institutet för Näringslivsforskning har länge pekat på att expansionen prioriterat kvantitet framför kvalitet. När inträdeskraven sänks för att fylla platser och genomströmningen hålls uppe, anpassas kraven nedåt. Den akademiska ribban har sänkts över tid. En examen signalerar därmed allt mindre om faktisk kompetens.

Konsekvenserna är tydliga. Sverige har samtidigt hög ungdomsarbetslöshet bland akademiker och brist på sjuksköterskor, ingenjörer och kvalificerade hantverkare. Detta är inte en paradox, utan ett systemfel: utbildningssystemet producerar examina snarare än kompetens i linje med arbetsmarknadens behov.

Akademiseringen av praktiska yrken illustrerar utvecklingen. Frågan är inte om utbildning är värdefull, utan om utbildningens form är ändamålsenlig. När utbildning förlängs och flyttas in i akademien utan tydligt förbättrade utfall, riskerar den att bli ett verktyg för status och fördröjt inträde på arbetsmarknaden snarare än för faktisk kompetensutveckling.

Utbildningspolitikens mål har därmed förskjutits – från att utveckla kunskap och kompetens till att producera sysselsättning och examina. Det är en kostsam och långsiktigt skadlig förväxling som kräver genomgripande reformer.

Kompetensstruktur och systemkapacitet

Utbildningssystemets utformning har direkt betydelse för samhällets långsiktiga produktiva kapacitet. I ett läge där ekonomins bärkraft i ökande grad är beroende av avancerad teknik, energisystem och komplex infrastruktur blir tillgången på kvalificerad expertis en systemfråga.

Under senare decennier har en förskjutning skett mot bredare och mer generella utbildningar, samtidigt som andelen studenter inom tekniskt och naturvetenskapligt krävande områden inte ökat i motsvarande grad. Detta har bidragit till en växande obalans mellan vilka kompetenser som efterfrågas i samhällsbärande funktioner och vilka som faktiskt utbildas.

Denna obalans kan inte enbart förklaras av individuella utbildningsval. Den är i hög grad ett resultat av de incitament som präglar hela samhällsstrukturen. När ersättning, status och karriärmöjligheter i större utsträckning kopplas till generella och administrativa kompetenser, snarare än till förmågan att hantera tekniskt komplexa problem, påverkas även utbildningssystemets utfall.

Konsekvensen blir att tillgången på kvalificerad expertis inom centrala områden – såsom energi, infrastruktur och avancerad teknologi – utvecklas långsammare än behoven. Detta påverkar inte bara enskilda sektorer, utan systemets samlade förmåga att genomföra investeringar, upprätthålla funktionalitet och hantera tekniska risker.

Ett utbildningssystem som i otillräcklig utsträckning producerar denna typ av kompetens begränsar därmed även avkastningen på investeringar i kapital, teknologi och organisation. Produktivitetstillväxten hämmas inte enbart av brist på resurser, utan av brist på förmåga att omsätta resurser i fungerande lösningar.

En långsiktigt hållbar utbildningspolitik måste därför utgå från vilka kompetenser som är avgörande för systemets funktion, snarare än från efterfrågemönster som formas av kortsiktiga incitament. Det innebär att utbildning inom matematik, naturvetenskap och teknik ges en tydligare prioritet, samtidigt som kravnivåer upprätthålls.

Syftet är inte att begränsa utbildningsval, utan att säkerställa att utbildningssystemet som helhet bidrar till samhällets långsiktiga funktionsförmåga. Utan en tillräcklig bas av kvalificerad expertis riskerar även väl utformade institutioner att förlora sin effektivitet över tid.

Mot denna bakgrund blir utbildningspolitikens uppgift inte enbart att öka deltagandet, utan att styra mot kvalitet, relevans och faktisk kompetensuppbyggnad. Följande reformer syftar till att återställa denna balans.

Utbildning, frihet och samhällsgrund

Utbildningssystemets uppgift är inte bara att producera examina, utan att bygga kunskap, ansvar och samhällsbärande kompetens över tid. Skolan har också en bredare funktion: att bidra till en gemensam värdegrund och ett sammanhållet samhälle. Sverige har i nära tusen år formats av en tradition där utbildning och kristen etik varit sammanlänkade. Den moderna skolan ska vara sekulär i sin myndighetsutövning, men inte historielös.

Mot denna bakgrund ska friskolor med konfessionell inriktning som följer läroplanen och uppvisar goda resultat betraktas som en legitim del av ett pluralistiskt utbildningssystem. Sveriges institutioner och värderingar vilar på ett kristet och humanistiskt arv. Att erkänna detta innebär inte religiöst tvång, utan en förståelse för den kulturella och historiska grund som samhället vilar på.

Skolpolitiken ska utgå från kvalitet, kunskapsresultat och trygghet – inte från ideologisk misstänksamhet mot enskilda huvudmän. Verksamheter som brister ska avvecklas oavsett driftsform, medan välfungerande skolor ska ges stabila och långsiktiga villkor. Politiska beslut ska vila på fakta och konsekvensanalys, inte på anekdoter eller symbolpolitiska utspel.

Föräldrars rätt att välja utbildning för sina barn är en grundläggande frihet i ett öppet samhälle. Denna rätt innefattar möjligheten att välja skolor med konfessionell profil, så länge undervisningen vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och deltagande i konfessionella inslag är frivilligt.

Skolor som erbjuder studiero, tydliga normer och höga förväntningar spelar en central roll för integrationen. Möjligheten att välja bort otrygga skolmiljöer ska stärkas, inte begränsas. Ett utbildningssystem som kombinerar kunskapsfokus, valfrihet och ansvar stärker både individen och samhället i stort.

Mot denna bakgrund föreslår vi följande reformer:

Förslag

Resultatbaserad finansiering

Idag får lärosäten pengar per student, oavsett om utbildningen leder till jobb eller inte. Detta skapar incitament för kvantitet över kvalitet: fler platser i populära men lågproduktiva ämnen som humaniora eller allmän samhällsvetenskap, färre i bristyrken. Genom att koppla 50 % av finansieringen till elevernas utfall – exempelvis sysselsättningsgrad efter fem år och genomsnittlig lön – tvingas lärosätena att fokusera på relevanta utbildningar. Resultatet blir färre platser i övermättade fält och fler i områden där samhället faktiskt behöver kompetens.

Reform av studiestöd

CSN-systemet uppmuntrar till förlängda studier och val av ämnen utan karriärsutsikter, vilket skapar en generation med studieskulder och underkvalificerade jobb. Genom att behovspröva stödet – exempelvis reserverat för låginkomstfamiljer – och införa inkomstbaserad återbetalning säkerställs att skattebetalarna får tillbaka sin investering. För bristyrken bör stödet tvärtom ökas som incitament.

Fokus på kärnämnen i skolan

Dagens läroplan är överladdad med ämnen som späder ut tiden för grundläggande kunskaper.

Resultatet syns i sjunkande PISA-resultat och en generation som saknar basfärdigheter. Vi föreslår en slimmad läroplan där 70 % av tiden ägnas åt kärnämnen: läsning, matematik, naturvetenskap och svenska. Mätbara mål och reella konsekvenser för skolor som underpresterar måste åtfölja reformen.

Hemspråksundervisning utanför skolans ramar

Hemspråksundervisning (modersmålsundervisning) flyttas utanför den ordinarie skolans schema och finansiering. Skolans primära uppgift är att säkerställa att alla behärskar fullgod svenska som majoritetsspråk och integrationsgrund – resurser och tid ska prioriteras dit i stället för att splittras på parallella språkundervisningar inom skolan. Modersmålsstöd får ske inom ramen för civilsamhället utanför ordinarie lektionstid, för att inte belasta kärnundervisningen. Stöd i modersmål får inte bekostas av allmänna medel.

Stärkt ordning, studiero och minskade digitala distraktioner

Införande nationella riktlinjer för ordning i klassrummet (till exempel tydligare regler för mobilanvändning under lektioner, snabbare åtgärder vid störningar). Inspireras av pågående diskussioner och OECD-uppdraget: Begränsa skärmtid i undervisningen där det inte tillför värde, och prioritera analoga metoder i kärnämnen. Detta adresserar en huvudorsak till koncentrationssvårigheter och sjunkande resultat i både grund- och gymnasieskola.

Praktik och lärlingskap

Många unga lämnar skolan utan praktiska färdigheter, vilket förlänger integrationen i arbetslivet. En tysk-inspirerad lärlingsmodell, där minst 30 % av utbildningstiden spenderas i företag, bygger verklig kompetens och nätverk. Detta minskar ungdomsarbetslöshet och säkerställer att utbildningen matchar marknadens behov – i stället för att producera akademiker vars examen inte efterfrågas.

Budskap

Så länge tillgång till utbildning mäts i antal platser snarare än i vad studenterna faktiskt kan när de lämnar systemet, kommer matchningsproblemen att bestå och kompetensbristen att fördjupas. Ett effektivt utbildningssystem ökar produktiviteten dramatiskt inom 10–20 år. Färre misslyckade karriärval betyder högre skatteintäkter, lägre välfärdsutgifter och en konkurrenskraftig arbetskraft. Det är inte en fråga om ideologi – det är en fråga om att ta utbildningens syfte på allvar.

Utbildningssystemets kvalitet påverkar därmed både ekonomisk produktivitet och samhällets långsiktiga anpassningsförmåga.

KAPITEL 18: MILJÖ OCH ENERGI

Realistisk hållbarhet för Sveriges nationella intressen

Bakgrund: Hur vi hamnade här

Den gröna omställningen uppstod inte i ett vakuum. Under lång tid var klimatpolitiken ett avgränsat politikområde, präglad av internationella överenskommelser, tekniska styrmedel och gradvisa justeringar. Utsläpp skulle minska och effektivitet öka, men inom ramen för existerande industriella och energimässiga realiteter.

Med tiden försköts tyngdpunkten. Klimatfrågan gled från miljöpolitik till ekonomisk och industriell kärnpolitik. Omställningen skulle inte längre bara reducera utsläpp, utan samtidigt leverera tillväxt, nya jobb och global konkurrenskraft.

När omställningen väl definierades som historiskt nödvändig förändrades villkoren för beslut.

Det som tidigare krävde stegvis prövning och robust kalkyl började betraktas som trögt. Den gick från att vara ett tekniskt och ekonomiskt problem till att bli ett uttryck för politisk och institutionell identitet. Att ligga i framkant blev ett egenvärde. Att tveka uppfattades som brist på ambition.

Kritiken mot den gröna industripolitiken delas i dag av en växande forskningslitteratur.

Ekonomer har pekat på hur politiskt drivna teknikval, subventionerade prestigeprojekt och statlig riskdelning tenderar att skapa moralisk risk och snedvriden konkurrens – samtidigt som systemkostnader och osäkerheter underskattas.

I denna övergång förändrades också statens roll: från att sätta spelregler till att aktivt legitimera och driva fram specifika industriella projekt.

Ambitionen som trumfar analysen

I klassiska industriella satsningar föregås investeringar av noggranna bedömningar:

energitillgång, råvarukvalitet, marknad, genomförbarhet, tid och kapital. I den gröna omställningen vändes ordningen. Först formulerades målet – klimatnytta, symboliskt ledarskap, global förebild – därefter antogs att hinder skulle lösas längs vägen.

Grundläggande frågor ställdes aldrig fullt ut: Finns stabil och konkurrenskraftig energi i tillräcklig mängd? Finns betalande kunder beredda att bära ett permanent kostnadspremium? Är projekten robusta i ett sämre marknadsläge? När svaren var osäkra gick man vidare ändå – inte trots osäkerheten, utan därför att ambitionen ansågs väga tyngre.

I ett fungerande beslutssystem är varningssignaler centrala. I den gröna omställningen fick de motsatt effekt. Tekniska invändningar beskrevs som detaljfokus. Ekonomiska risker som kortsiktighet. Den som ifrågasatte helheten riskerade att framstå som motståndare till omställningen som sådan. Northvolt framställs som ett framtidsprojekt – men i själva verket visar det hur den gröna omställningen har förskjutit statens roll från granskare till garant.

Staten som legitimeringsmaskin

I ett fungerande marknadssystem har staten en tydlig roll: sätta spelregler, säkra konkurrensneutralitet och korrigera tydliga marknadsmisslyckanden. I den gröna omställningen suddades denna gräns gradvis ut. Genom tidig politisk närvaro, strategiska klassificeringar och symboliska samarbeten signalerades att vissa satsningar inte bara var önskvärda, utan nödvändiga.

I ett land med hög institutionell tillit får statlig närvaro enorm effekt. När ministrar, myndighetschefer och statliga bolag öppet associerade sig med ett projekt uppfattades det som en kvalitetsstämpel. Staten tog inte bort osäkerheten – den omdefinierade den. Affärsrisken ersattes av politisk risk: så länge projektet hade statens stöd antogs problemen vara hanterbara.

Resultatet blev att ansvaret försköts. Staten legitimerade projekten, men tog sällan fullt operativt ansvar. Myndigheter hänvisade till politiska mål. Politiker hänvisade till marknaden.

Statliga bolag hänvisade till sina uppdrag. När ansvar sprids tunnas det också ut – och när korrigerande krävdes hade staten redan investerat tillräckligt mycket politiskt kapital för att det skulle bli kostsamt att dra sig ur.

Staten som finansiär av teknisksprång

Denna utveckling är inte bara politisk retorik. Den är inbyggd i själva konstruktionen av klimatpolitiken. Sveriges två största klimatpolitiska stödprogram – Klimatklivet och Industriklivet – är uttryckligen utformade för att finansiera olika delar av industrins tekniska utveckling.

Industriklivet stöder forskning, pilotprojekt och demonstrationsanläggningar för ny teknik, medan Klimatklivet finansierar investeringar i kommersiellt mogna lösningar. Tillsammans täcker de i praktiken hela innovationskedjan, från teknikutveckling till fullskalig industriell produktion.

Myndigheternas egna analyser beskriver också syftet med denna modell: att minska företagets risk i stora investeringar och skapa finansieringslösningar för projekt som annars inte skulle genomföras. Staten går därmed in som medfinansiär i kapitalintensiva industriprojekt där tekniska och ekonomiska risker fortfarande är betydande.

Resultatet är ett system där staten inte bara sätter regler för marknaden utan också aktivt bidrar till att forma den industriella strukturen. Klimatpolitiken fungerar därmed inte enbart som miljöpolitik utan i allt högre grad som industripolitik.

Northvolt som lärobok

Northvolt illustrerar detta mönster tydligare än något annat exempel. Projektet omgavs från start av en ovanlig kombination av politisk entusiasm, medial välvilja och institutionell uppbackning – och beskrevs inte som ett företag, utan som ett nationellt åtagande.

Batterifabriken i Skellefteå skulle bli symbolen för framtidens industri: grön, konkurrenskraftig och strategiskt oberoende.

I stället för att stegvis bevisa sin affärsmodell tilldelades Northvolt tidigt legitimitet genom statlig närvaro, kreditgarantier och pensionskapital. Varningssignalerna fanns – om teknikmognad,

energibehov, kompetensförsörjning och beroende av Kina för råvaror och processutrustning. De behandlades konsekvent som temporära problem som skulle lösas i nästa fas.

När de operativa problemen blev tydliga – förseningar, kostnadsökningar, kvalitetsproblem – var projektet redan för stort för att misslyckas utan konsekvenser för hela systemet. "Sunk cost" ersatte rationell kalkyl. Att stoppa projektet hade inneburit mer än ett affärsmisslyckande: det hade inneburit att erkänna att den gröna omställningens beslutsmodell varit felkalibrerad. Det var politiskt och institutionellt svårt att bära.

Northvolt är inte ett undantag. Det är mallen. Ett projekt där moralisk ambition, statlig legitimering, pensionskapital och elitkonsensus samverkade – och där korrigerande mekanismer sattes ur spel. Uppsidan tillföll en begränsad krets. Nedsidan fördelades brett, genom pensionssystem, statliga åtaganden och uteblivna alternativa investeringar. Det är inte ett marknadsmisslyckande. Det är ett institutionsmisslyckande.

Nuläge och problem

Svensk politik har alltför länge drivits av internationella åtaganden och ideologiska mål, vilket lett till enorma subventioner för intermittenta energikällor som vind och sol, utan att väga de höga kostnaderna mot nyttan för landet. Resultatet är volatila och höga elpriser i södra Sverige, ökat beroende av importerad el vid toppar, och en industri som straffas för att Sverige försöker vara "föregångare" på bekostnad av egen stabilitet.

Miljöpolitiken ska baseras på kostnad-nytto-analys och prioritera Sveriges egna resurser, säkerhet och ekonomi – inte utopiska globala mål eller symboliska åtaganden.

Förslag

Kärnkraftsexpansion

Vind- och solkraft är väderberoende och intermittenta, vilket skapar instabilitet i elnätet och kräver dyr backup eller import. Kärnkraft ger däremot stabil baslast dygnet runt, året om, med hög tillförlitlighet och minimal påverkan på miljön i form av lokala utsläpp. Vi föreslår att bygga 5–10 nya reaktorer inom 15 år, med kraftigt förenklade tillståndsprocesser och öppnande av hela kusten för lämpliga placeringar. Detta minskar beroendet av importerad el, stabiliserar priser för hushåll och industri, och stärker Sveriges självständighet.

Omfokusera energisubventioner

Miljard kronor har gått till vindkraftsparker, elbilstöd och andra teknologier som inte är lönsamma utan statliga pengar, vilket skapar bubblor och ökar skattebördan utan att ge långsiktig nytta. Vi föreslår att flytta dessa resurser till FoU inom kärnteknik, där Sverige historiskt har stark kompetens. Fokus på små modulära reaktorer (SMR) och fusionsenergi kan positionera Sverige som ledande i nästa generations stabila, säkra energi.

Staten ska inte avgöra vilka enskilda affärsmodeller som är värda att överleva. Subventioner ska baseras på bevisad genomförbarhet och faktisk kostnad-nytto-analys – inte på symboliskt ledarskap eller politisk identitet.

Lokalt miljöskydd

I stället för att jaga abstrakta globala mål bör vi koncentrera resurserna på problem vi faktiskt kan lösa: renare sjöar och vattendrag, minskad övergödning i Östersjön (genom bättre avlopp, jordbrukspraxis och kuståtgärder), skydd av värdefulla skogar och minskad mikroplast och kemikalieutsläpp. Dessa insatser ger mätbara förbättringar för hälsa, fiske, turism och ekosystem – direkta vinster för svenska medborgare.

Budskap

Den gröna omställningens problem är inte att ambitionen varit hög. Problemet är att staten har använt sin legitimitet för att göra affärsmodeller gångbara som marknaden redan underkänt – och därefter låst in sig politiskt i projekten. När fungerande system monteras ned och ersätts av prestigeprojekt som kräver perfekta förutsättningar, byggs sårbarhet in i hela samhällsekonomin.

Utan dessa reformer riskerar vi energikriser, höga priser som slår mot industri och hushåll, och en urholkad natur som drabbar kommande generationer. Verklig hållbarhet kräver ett pragmatiskt förhållningssätt: stabil inhemsk energi, skyddad svensk natur och en ekonomi som tål framtida utmaningar.

Erfarenheterna finns redan. Frågan är om vi vågar låta dem förändra politiken.

KAPITEL 19: EUROPEISKA UNIONEN

Varför detta kapitel är annorlunda

De flesta politiska program behandlar EU som ett åsiktsområde bland andra. Man är antingen "för" eller "emot" EU, varefter man går vidare till nästa fråga. Detta är intellektuellt ohederligt.

EU är inte en åsikt – det är en systemförutsättning. EU-medlemskapet avgör i praktiken om stora delar av Generationskontraktets reformer kan genomföras eller inte. När ett program lovar hårdare migrationspolitik utan att redovisa att EU-domstolen kan blockera utvisningar, när man lovar budgetdisciplin utan att nämna risken för gemensam EU-skuld, när man lovar reformer utan att erkänna ramarna – då är det papperspolitik.

I dagsläget är EU-medlemskapet en systemförutsättning för svensk politik.

Huruvida det ska förbli det är ett politiskt val – men ett val med höga trösklar, betydande kostnader och lång tidshorisont.

Generationskontraktet skiljer därför strikt mellan analys av nuvarande system och beredskap för att ompröva det om det långsiktigt blockerar nödvändiga reformer.

Generationskontraktet gör tvärtom. Detta kapitel redovisar öppet var EU begränsar svenskt handlingsutrymme, vilka reformer som kan genomföras inom ramen, och var ett val mellan två strategier måste göras: arbeta inom EU-medlemskapet eller förbereda för att ompröva delar av det. Det är inte radikalism. Det är ärlighet om verkligheten.

Beslutsnivån som avgör reformernas genomförbarhet

Utgångspunkt

Generationskontraktet bygger på en realistisk analys av Sveriges långsiktiga utmaningar: ett åldrande pensionssystem, migration som överstigit integrationskapaciteten, ett pressat rättsväsende och ökande krav på budgetdisciplin. Dessa problem är strukturella och kräver reformer som är politiskt svåra men i teorin möjliga inom ramen för nationell demokrati.

I praktiken avgörs dock en mer grundläggande fråga innan någon reform kan genomföras: har den svenska staten faktisk beslutskapacitet i de frågor som måste hanteras?

Europeiska unionen utgör i dag den mest omfattande externa ram som påverkar denna kapacitet. EU-medlemskapet reglerar inte bara hur politiken kan utformas, utan i ökande grad vilka beslut som över huvud taget kan fattas nationellt. EU-frågan är därför inte ett separat politikområde, utan en systemförutsättning för hela Generationskontraktets genomförbarhet.

Från samarbete till kompetensförskjutning

EU:s ursprungliga funktion var att möjliggöra frihandel och samarbete mellan suveräna stater.

Under de senaste decennierna har samarbetet successivt utvidgats till områden som traditionellt hanterats på nationell nivå, däribland migration, rättspolitik, socialpolitik och finansiell stabilitet.

Denna utveckling har skett gradvis genom:

- fördragsutvidgningar med kumulativa effekter, - rättspraxis som successivt utvidgar EU:s kompetensområden, - krishantering där tillfälliga åtgärder permanentats.

Resultatet är att ansvar, beslutsmakt och konsekvenser inte längre sammanfaller på nationell nivå. För Sverige innebär detta att reformer med starkt folkligt mandat kan begränsas, urvattnas eller blockeras av beslut fattade utanför det svenska demokratiska systemet.

Konsekvenser för svensk reformpolitik

Migration och rättsväsende EU-rätt och EU-domstolens praxis påverkar i dag möjligheten att:

- sätta nationella volymer för asyl och migration,
- verkställa utvisningar,
- prioritera samhällsskydd i rättspolitiken,
- göra avvägningar mellan individuella rättigheter och kollektiv säkerhet.

Detta innebär att även tydliga riksdagsbeslut riskerar att få begränsad praktisk effekt.

Reformambitioner kan därmed reduceras till symbolpolitik, oavsett folkligt stöd.

Ekonomi och budgetdisciplin EU:s budget, stödsystem och diskussioner om gemensam skuldsättning innebär att:

- nationell finansdisciplin kan motverkas av gemensamma åtaganden,
- risk flyttas från nationella beslutsfattare till externa skattebetalare,
- framtida reformutrymme binds upp av beslut som inte prövats nationellt.

För ett land med relativt starka offentliga finanser skapar detta en asymmetrisk riskexponering och försvagar incitamenten för ansvarstagande finanspolitik.

Lagstiftning bortom handel EU reglerar i dag områden långt utanför den inre marknadens kärna.

Detaljerad lagstiftning inom arbetsmarknad, socialpolitik och andra områden begränsar möjligheten att anpassa politiken till nationella förutsättningar. Subsidiaritetsprincipen tillämpas svagt och nationella parlament har begränsade möjligheter att stoppa lagstiftning som inte kräver EU-nivå.

Det institutionella kärnproblemet

Demokratisk styrning förutsätter att medborgare kan:

- identifiera vem som fattar beslut,
- förstå konsekvenserna,
- utkräva ansvar genom val.

När beslut fattas på en nivå där detta samband försvagas uppstår ett strukturellt legitimitetsproblem. Det handlar inte om intentioner, utan om systemdesign. Ett politiskt system där ansvar inte kan utkrävas tenderar över tid att förlora både effektivitet och förtroende.

När EU-domstolen kan övertrumfa riksdagens beslut om utvisningar, när kommissionen kan tvinga igenom migrationsvolymen, när ECB kan förplikta svenska skattebetalare för andra länders skulder – då är demokratin ett skal utan innehåll. Inom 10 år, om trenden fortsätter, kommer majoriteten av Generationskontraktets reformer vara omöjliga att genomföra utan EU:s godkännande.

Principiell utgångspunkt

Nationellt handlingsutrymme är en förutsättning för fungerande demokrati. Samarbete är rationellt där det skapar tydligt mervärde, såsom handel, gemensamma standarder och praktiskt samarbete. När samarbetet begränsar möjligheten att genomföra nödvändiga reformer krävs tydliga gränser.

Att värna beslutsnivån är inte isolationism. Det är en förutsättning för långsiktig stabilitet.

Strategisk inriktning

Sverige kvar i EU – med tydliga gränser

Ett svenskt utträde ur EU är inte förstahandsalternativet. Handel, rättslig förutsägbarhet och samarbete är betydande värden. Samtidigt kräver ett hållbart medlemskap att ytterligare kompetensöverföring inte sker utan tydligt folkligt mandat.

Huvudlinjer

1. Konstitutionell spärr mot ytterligare maktöverföring

All överföring av beslutskompetens från riksdagen till EU ska kräva:

- kvalificerad majoritet i riksdagen (minst fem sjättedelar), eller
- folkomröstning med tydligt valdeltagande och majoritet.

Syftet är att förhindra gradvis kompetensglidning utan explicit godkännande.

2. Skydd av vetorätt i kärnområden

Sverige ska inte acceptera majoritetsbeslut inom:

- skatter och offentliga finanser,
- migration och gränskontroll,
- rättsväsende och polis,
- utrikes- och säkerhetspolitik,
- välfärds- och socialpolitik.

Där majoritetsbeslut införs ska permanenta undantag krävas.

3. Nej till gemensam skuld

Sverige ska inte delta i:

- gemensamma EU-lån eller eurobonds,
- permanenta EU-skatter,
- gemensamma garantier för statskulder.

4. Återföring av makt och stärkt subsidiaritet

Sverige ska verka för:

- bindande subsidiaritetskontroll för nationella parlament,
- begränsning av EU-domstolens kompetensutvidgning,
- möjlighet att lämna enskilda samarbeten utan att lämna hela EU.

5. Budgetdisciplin och ömsesidighet

Sveriges EU-avgift ska vara förutsägbar och begränsad. Ökningar ska kunna väljas bort.

Bidragssystem ska bygga på mätbar nytta och ömsesidighet.

6. Migration som nationellt ansvar

Migration är ett nationellt ansvar. Sverige accepterar inte obligatoriska omfördelningsmekanismer eller kvotsystem och ska behålla kontroll över volymer, regelverk och verkställighet.

7. Handel utan politisk federalism

EU:s kärna ska vara den inre marknaden. Sverige ska verka för:

- fokus på handel och konkurrens,
- begränsning av lagstiftning utanför dessa områden,
- flexibla samarbetsformer där deltagande är frivilligt.

Två strategiska vägar

EU-medlemskapet är ett institutionellt verktyg. Dess legitimitet avgörs av om det möjliggör eller försvårar nödvändiga nationella reformer.

Reformering inifrån

Sverige stannar i EU och driver konsekvent en linje för begränsad kompetens, tydliga opt-outs och återföring av makt.

Långsiktig beredskap

Om utvecklingen trots detta går mot full politisk union måste även ett ordnat utträde vara analyserat och förberett.

Båda vägarna syftar till samma mål: att säkerställa att demokratiskt fattade beslut i Sverige också kan genomföras.

Slutsats

EU-samarbetet är ett verktyg. När det stärker demokrati och välförstånd är det rationellt. När det begränsar genomförbarheten av nödvändiga reformer kräver det tydliga gränser.

Generationskontraktet bygger på genomförandekraft. Utan kontroll över beslutsnivån finns ingen reformpolitik – bara ambitioner.

Dessa institutionella och överstatliga ramar sätter gränserna för vilka åtgärder som är möjliga inom centrala områden, inklusive säkerhets- och försvarspolitiken.

KAPITEL 20: TRYGGHET OCH RÄTTSVÄSEN (VÄG A)

Statens hårda kärna – konventionskompatibel linje

Väg A utgår från att Sverige kan återupprätta ett starkt och effektivt rättsväsende inom ramen för sina internationella åtaganden.

Konventionerna sätter gränser – men dessa gränser är bredare än de i praktiken har tolkats. Problemen ligger inte främst i regelverken, utan i hur de tillämpas och i att tillgängliga verktyg inte har använts fullt ut.

Skärpta straff, effektivare utvisning och stärkt poliskapacitet kan genomföras utan att Sverige lämnar de institutionella strukturer som under lång tid har bidragit till rättssäkerhet och förutsägbarhet.

Grundprincip

Trygghet är statens mest grundläggande kärnuppgift. När välfärden smalnar av måste lag och ordning stärkas. Polisen, domstolarna och kriminalvården utgör statens hårda kärna. Utan ett fungerande rättsväsende försvagas samhällskontraktet.

En hårdare stat innebär inte godtycke, utan förutsägbarhet, proportionalitet och konsekventa konsekvenser. Laglydiga medborgares trygghet ska alltid väga tyngre än gärningsmäns bekvämlighet.

Prioriteringar

1. Närvarande polis i hela landet

Polisstationer ska hållas öppna året runt. Kortare inställelsetider och synlig patrullering i stad och landsbygd.

2. Professionell poliskår

Objektiva antagningskrav och fysiska tester som motsvarar yrkets krav. Konkurrenskraftiga villkor för att behålla erfaren personal.

3. Förebyggande trygghet genom teknik

Kameraövervakning, belysning och datadriven brottsförebyggande analys. Digitala verktyg för identifiering av organiserad brottslighet.

4. Absolut skydd för blåljuspersonal

Angrepp på polis, räddningstjänst eller sjukvårdspersonal ska mötas med skärpta straff.

5. Särskild lagstiftning mot gängkriminalitet

Gängrelaterade brott ska ges särskild rubricering. Vittnen och brottsoffer ska skyddas effektivt mot hot.

6. Straff utan rabatter

Grova brott ska alltid mötas med kännbara straff. Ingen över 16 år ska få reducerat straff på grund av ålder.

7. Utvisning som huvudregel vid brott

Medborgarskap är ett kontrakt. För utländska medborgare som begår brott ska utvisning vara huvudregel. Vid grova brott ska mycket långvariga eller permanenta inreseförbud presumeras.

Individuell prövning ska ske, men brottets allvar ska väga tyngst.

8. Brottsofferperspektivet först

Staten ska garantera skadestånd oavsett gärningsmannens betalningsförmåga. Brottsoffer ska informeras inför frigivning eller permission.

Budskap

En smalare stat kräver ett starkare rättsväsende. Trygghet är inte förhandlingsbar.

KAPITEL 21: TRYGGHET OCH RÄTTSVÄSEN (VÄG B)

Statens hårda kärna – suverän linje

Väg B utgår från att det nuvarande konventionssystemet i vissa avgörande avseenden begränsar statens förmåga att upprätthålla lag och ordning.

När internationella åtaganden i praktiken försvårar utvisning av grova brottslingar och begränsar möjligheten att hantera återfallsförbrytare, är problemet inte enbart tillämpningen – utan regelverkens konstruktion.

Sverige står då inför ett val: att acceptera dessa begränsningar, eller att omförhandla och vid behov lämna de delar som hindrar staten från att fullgöra sin grundläggande uppgift. Väg B väljer det senare.

Grundprincip

Trygghet är statens mest grundläggande kärnuppgift. När välfärden smalnar av måste lag och ordning stärkas. Polisen, domstolarna och kriminalvården utgör statens hårda kärna. Utan ett starkt rättsväsende kollapsar samhällskontraktet.

Sveriges lagar ska ytterst beslutas av det svenska folket genom sina institutioner. Internationella åtaganden får aldrig begränsa statens förmåga att skydda sina medborgare.

Rättsstatens legitimitet och statens yttersta ansvar

Mot bakgrund av det ovanstående uppstår frågan om rättsstatens yttersta ändamål i en situation där brottsligheten förändrats i grunden.

Rättsstatens yttersta legitimitet vilar inte på dess procedurer, utan på dess förmåga att skydda medborgarna.

När staten inte förmår upprätthålla grundläggande trygghet urholkas inte bara tilliten till rättsväsendet, utan till samhällsordningen som sådan. Lagarnas auktoritet förutsätter att de också upprätthålls i praktiken.

Den svenska straffrätten är i stor utsträckning formad av en tid då brottsligheten var mer begränsad, individuell och socialt förklarbar. I dag möter staten i stället organiserade och självförstärkande strukturer där en liten grupp individer står för en stor del av det grova våldet.

Detta innebär att ett system som i första hand är utformat för att väga enskilda gärningar riskerar att systematiskt underskatta farligheten i återkommande och organiserad brottslighet.

I denna situation är det inte tillräckligt att justera straffskalor eller enskilda bestämmelser. Det krävs en tydlig prioritering av rättsordningens ändamål.

Samhällsskyddet måste ges företräde.

Det innebär att staten i vissa fall måste kunna avskilja individer under lång tid, inte enbart som reaktion på en enskild gärning, utan utifrån deras faktiska betydelse för fortsatt allvarlig brottslighet. Detta förutsätter samtidigt en förmåga att skilja mellan tillfällighetsbrottslighet och varaktigt farlig brottslighet. Att avstå från detta, trots kännedom om återfallsrisk och våldskapacitet, är inte ett uttryck för rättssäkerhet utan för bristande ansvar.

Rättssäkerhet innebär att maktutövning ska ske under lag, med prövning och ansvar. Men när dessa principer tillämpas på ett sätt som systematiskt återför farliga individer till samhället utan tillräckliga skyddsåtgärder, uppstår en obalans där gärningsmannens intressen ges företräde framför medborgarnas säkerhet.

En rättsstat som inte förmår skydda sina medborgare riskerar i längden att förlora sin legitimitet.

Prioriteringar

1. Närvarande polis i hela landet

Polisstationer ska hållas öppna året runt. Synlig patrullering och omedelbar respons.

2. Professionell poliskår med maximala befogenheter

Hårda antagningskrav. Fullt mandat att motverka organiserad brottslighet.

3. Teknikbaserad kontroll

Omfattande kameraövervakning och digital kartläggning av kriminella nätverk. Preventiva verktyg ska användas offensivt.

4. Nolltolerans mot angrepp på blåljuspersonal

Angrepp på statens representanter betraktas som angrepp på staten själv.

5. Särskild gänglagstiftning

Deltagande i kriminella nätverk kriminaliseras. Utökade tvångsmedel och längre häktningstider.

6. Kännbara straff som regel

Grova brott möts alltid med långa fängelsestraff. Inga straffrabatter för vuxna.

7. Obligatorisk utvisning vid brott för utländska medborgare

Medborgarskap är ett kontrakt. Den som är utländsk medborgare eller har dubbelt medborgarskap och genom brott förverkar sitt svenska medborgarskap ska utvisas. Utvisningen ska vara livslång. Brottet är avgörande – inte vistelsetid, familj eller personliga omständigheter.

8. Brottsoffret i centrum

Staten tar fullt ansvar för ersättning och skydd.

Internationella åtaganden

Sverige ska ompröva eller lämna internationella konventioner som begränsar möjligheten att:

- Utvisa kriminella utlänningar - Skydda medborgare från grov brottslighet - Upprätthålla lag och ordning

I dessa fall ska nationell suveränitet och medborgarnas trygghet ges företräde framför internationella konventioner.

Budskap

En stat som inte kan skydda sina medborgare har förlorat sin legitimitet. Trygghet kräver makt, konsekvens och suveränitet.

KAPITEL 22: FÖRSVARET

Ett realistiskt försvar för en osäker värld

Försvaret ska vara en kärnuppgift för staten – inte en perifer utgiftspost som nedprioriteras i fredstid. Vi erkänner att Sverige lever i en allt farligare geopolitisk verklighet, med ökade hot från auktoritära stater som Ryssland och Kina, samt asymmetriska risker som cyberattacker och terrorism. Dagens försvarsmakt är underdimensionerad, underfinansierad och för beroende av internationella allianser, vilket lämnar oss sårbara i en tid av global instabilitet.

Den europeiska säkerhetsordningens sammanbrott

Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022 var inte en isolerad konflikt utan ett strategiskt vägval. Genom att med militärt våld försöka omrita Europas gränser bröt Ryssland mot de grundläggande principer som präglat kontinentens säkerhetsordning sedan kalla krigets slut.

Den europeiska säkerhetsordningen har förändrats i grunden. Antaganden om långsiktig stabilitet, ekonomiskt ömsesidigt beroende och regelbaserad säkerhet gäller inte längre fullt ut. Säkerhet formas åter i högre grad av faktisk kapacitet och trovärdig avskräckning.

Angreppet visade att territoriell expansion, energipolitisk utpressning och kärnvapenretorik åter är centrala verktyg i stormaktspolitiken.

Kriget i Ukraina har samtidigt blottlagt Europas sårbarheter. Under lång tid har europeiska stater byggt sin säkerhet på två antaganden: att ekonomisk integration minskar konfliktrisen och att USA ytterst garanterar Europas försvar. Invasionen visade att det första antagandet var felaktigt och att det andra inte kan tas för givet utan substantiella europeiska bidrag.

Rysslands agerande är dessutom bredare än den militära offensiven i Ukraina. Cyberangrepp, sabotage mot energiinfrastruktur, desinformation och politisk påverkan riktas kontinuerligt mot europeiska samhällen. Östersjöregionen har fått ökad strategisk betydelse, och Sveriges geografiska läge gör oss till en central aktör i regionens säkerhetsbalans.

Parallellt med den ryska aggressionen sker en global maktförskjutning. Kina har under två decennier genomfört en snabb militär upprustning och expanderat sitt globala inflytande genom investeringar, teknologisk dominans och kontroll över strategiska resurser. Landets ambition är att inta en ledande position i det internationella systemet – ekonomiskt, teknologiskt och militärt.

Kinas växande närvaro i Arktis, dess investeringar i europeisk infrastruktur och dess försök att forma internationella normer påverkar även Europas säkerhet. Även om Kina inte utgör ett omedelbart militärt hot mot Sverige förändrar dess globala anspråk den strategiska miljö vi verkar i. Kinas dominans inom cyberteknik, rymdsystem, kritiska råvaror och digital infrastruktur påverkar direkt Sveriges säkerhet och vår förmåga att upprätthålla ett modernt försvar. Därför måste svensk försvarspolitik inkludera skydd mot teknologiska beroenden och hybridpåverkan från stormakter utanför vårt närområde. Europa måste därför förhålla sig till två parallella realiteter: ett aggressivt Ryssland i närområdet och en systemrival som söker global dominans.

För svensk del innebär detta att den säkerhetspolitiska miljön blivit strukturellt mer osäker.

Avskräckning, uthållighet och egen kapacitet blir avgörande. Medlemskapet i Nato stärker vår position, men allianser är trovärdiga endast om varje medlemsstat bidrar med reell militär och industriell förmåga.

NATO utgör en central del av Sveriges säkerhet, men alliansens funktion förutsätter att medlemsstaterna själva upprätthåller relevant militär förmåga. Ett svagt nationellt försvar kan inte kompenseras genom formella åtaganden.

Slutsatsen är tydlig: Sverige måste dimensionera sitt försvar utifrån ett långsiktigt och mer krävande säkerhetspolitiskt läge. Den europeiska säkerhetsordningen kan inte återställas genom önsketänkande. Den måste upprätthållas genom styrka.

Varför dagens försvarspolitik är en farlig illusion

Svensk försvarspolitik har länge byggts på antagandet om evig fred i Europa, med nedrustning efter kalla kriget som ledde till en minimal militär kapacitet. Resultatet är en krigsmakt som knappt kan försvara territoriet i en vecka vid ett angrepp, brist på materiel och personal, samt en rekrytering som misslyckas att attrahera kompetens. Samtidigt har världen förändrats:

Rysslands invasion av Ukraina visar att territoriella hot är reella, cyberkrigföring är vardag, och globala försörjningskedjor är sårbara.

Grönlandskrisen bekräftar det som borde ha varit uppenbart: att lita på NATO eller EU som enda skydd är naivt. Allianser är starka bara om varje medlem bidrar substantiellt. Utan reform riskerar vi att bli en fripassagerare som betalar dyrt när krisen kommer.

Förslag

Öka försvarsbudgeten till minst 5 procent av BNP

Under stora delar av kalla kriget låg Sveriges försvarsutgifter stabilt runt 3 procent av BNP, vilket möjliggjorde ett starkt totalförsvar med stor mobiliseringskapacitet, avancerad materiel och en robust krigsorganisation. Idag, med liknande geopolitiska spänningar, behöver vi återgå till den nivån – och gå längre. Vi föreslår minst 5 procent av BNP inom en snar framtid, med fokus på modern materiel, cyberförsvar och personalförsörjning.

Resursnivå är dock inte liktydigt med förmåga. Försvarspolitikens kvalitet avgörs ytterst av hur effektivt resurser omsätts i operativ effekt.

Finansieringen sker genom omfördelning från icke-kärnverksamheter i staten, inte nya skatter. I idéprogrammets tidigare kapitel har vi tydliggjort hur statens uppgifter ska smalnats av, vilket frigör de resurser som krävs för att nå en försvarsbudget på minst 5 procent av BNP. En stark krigsmakt är inte lyx – det är försäkring mot existentiella risker. Utan detta blir Sverige ett lockande mål för aggression.

Allmän värnplikt med minst 75 procent täckning Dagens frivilliga system leder till kronisk personalbrist, låg kvalitet och otillräcklig reservstyrka.

Under kalla kriget ryckte typiskt 40 000–50 000 män in per år, vilket möjliggjorde mobilisering av hundratusentals. För att återskapa en liknande totalförsvarsförmåga – med både konventionella och hybridhot – måste vi ha en bred bas av utbildad personal.

Vi föreslår att minst 75 procent av varje årskull (män och kvinnor) fullgör värnplikt. Detta är nödvändigt inte bara för att bygga en nationell mobiliseringsförmåga, utan också för att Sverige ska kunna uppfylla NATO:s krav på uthållighet, interoperabilitet och bidrag till alliansens styrkemodell. En bred värnpliktsbas ger Sverige möjlighet att bemanna både nationella förband och de enheter som ska ingå i NATO:s gemensamma försvarsplanering. Urvalet ska vara kompetensbaserat och selektivt: baserat på fysik, hälsa, utbildning, psykologiska tester och samhällsnytta, med differentierade utbildningslängder. Tjänstgöring integreras med civilt liv genom krediter för högre utbildning, skattelättnader eller karriärfördelar. Detta skapar en massiv reserv, bygger nationell sammanhållning och säkerställer att Sverige kan mobilisera snabbt vid kris.

Resursallokering bör därför utgå från definierade förmågekrav, inte från etablerade strukturer eller historiska anslagsnivåer.

Försvarsviljan – nödvändig men inte tillräcklig

FOI:s studie Försvarsvilja och gemenskap (2024) visar att sambandet mellan försvarsvilja och faktorer som förtroende för myndigheter, politiker och demokratin är svagare än ofta antas.

Även grupper med lågt förtroende kan uppvisa stark vilja att försvara landet, och skillnaderna mellan olika grupper är statistiskt små. Rapporten understryker att det är människors faktiska beteende i kris – inte enbart deras attityder – som avgör totalförsvarets styrka. Ett omotiverat stort förtroende kan till och med leda till passivitet och brist på krav på nödvändiga satsningar.

Slutsatsen är tydlig: försvarsvilja måste omsättas i konkret förmåga. Därför är bred värnplikt, robust mobiliseringssystem och materiell styrka avgörande för att Sverige ska kunna möta hoten i praktiken, inte bara i opinionen.

Integrera försvaret med samhällsekonomin

Grönlandskrisen visade tydligt att Europa inte kan förlita sig på amerikanska vapensystem och leveranser i ett krisläge. Sverige måste stärka sin inhemska försvarsindustri. Svensk försvarsindustri – med Saab i spetsen – är en styrka, men hämmas av restriktiv exportpolitik och brist på inhemsk efterfrågan. Att satsa på dual-use-teknik och förenkla export till allierade ger högre produktivitet och ökade intäkter, skapar jobb i högteknologiska sektorer och minskar beroendet av utländska leverantörer.

Försvarsförmåga är i grunden en funktion av samhällsekonomisk kapacitet. Utan tillräcklig produktivitet och skattekraft kan militära ambitioner inte upprätthållas över tid.

Prioritera cyber- och hybridförsvar

Framtida krig är hybrid: cyberattacker på elnät, desinformation och ekonomiskt sabotage.

Ryssland bedriver kontinuerligt påverkansoperationer mot Sverige och Europas demokratier. Vi föreslår inrättandet av ett nationellt cyberkommando med mandat att skydda kritisk infrastruktur, i samarbete med privat sektor för att säkra sjukhus, banker och transport. Detta inkluderar obligatoriska säkerhetsstandarder för företag – en attack på infrastrukturen är en attack på samhället.

Tillåt utplacering av kärnvapen på svensk mark

Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022 markerade ett brott med den europeiska säkerhetsordningen som inte kan ignoreras. Ryssland har visat att det är berett att använda militärt våld för att omrita gränser och krossa grannstaters suveränitet. Mot en aktör som aktivt hotar europeisk säkerhet och som själv besitter ett av världens största kärnvapenarsenal är konventionell avskräckning ensam otillräcklig. Erfarenheterna från Ukraina visar att även stora konventionella styrkor inte kan avskräcka en kärnvapenmakt som är beredd att ta höga risker. För att Sveriges och Skandinavien säkerhet ska vara trovärdig krävs därför att även kärnvapenavskräckningen omfattar vårt territorium. Vi föreslår att Sverige aktivt välkomnar utplacering av NATO:s kärnvapen på svensk mark, i enlighet med alliansens ramverk för Nuclear Sharing. En sådan utplacering höjer dramatiskt tröskeln för ett ryskt angrepp mot Sverige eller Skandinavien – en potentiell angripare måste då räkna med kärnvapenrespons, vilket förändrar kalkylen fundamentalt. Detta är inte provokation utan den logiska konsekvensen av NATO-medlemskapet och den säkerhetspolitiska verklighet Sverige nu befinner sig i. Beslutet fattas i samråd med NATO och den svenska regeringen.

Sverige bör därutöver undersöka möjligheterna att aktivt delta i forskning och utveckling av nästa generations kärnvapenteknik inom ramen för NATO-samarbetet. Att vara en passiv mottagare av alliansens kärnvapengarantier är inte tillräckligt – trovärdig avskräckning kräver att Sverige bidrar teknologiskt och industriellt. En aktiv roll i kärnvapenteknisk utveckling stärker Sveriges position inom alliansen och säkerställer långsiktig strategisk relevans. Detta förutsätter en omprövning av Sveriges tolkning av NPT-förpliktelserna i ljuset av det förändrade säkerhetsläget.

Sverige bör parallellt driva på inom alliansen för ett tydligare kärnvapendoktrin gentemot Ryssland, med klarare signaler om vad som utgör en röd linje. Trovärdig avskräckning förutsätter att en angripare aldrig kan tvivla på konsekvenserna.

Budskap

Kriget i Ukraina och Grönlandskrisen – där Europas och USA:s begränsade förmåga att snabbt bistå Danmark blev tydlig – var en väckarklocka. Den visade att territoriella hot är reella, att alliansgarantier inte kan tas för givna och att länder som förbereder sig – som Danmark – klarar sig bättre än de som inte gör det. Idéprogrammet är realistiskt: Varaktig fred kan inte tas för given.

Ett underfinansierat försvar inbjuder till aggression, medan en stark krigsmakt – med budget på kalla krigets nivå och en bred värnplikt som täcker minst 75 procent av årskullarna – ger oss tid att hantera interna utmaningar och trovärdiga möjligheter att avvärja externa hot. Dessa reformer stärker inte bara militären utan också samhällets anpassningsförmåga.

Ett starkt försvar är grunden för frihet och suveränitet. Vi bygger en krigsmakt som avskräcker hot – inte en symbolisk styrka som kollapsar vid första prov.

I en säkerhetsordning där nationell kapacitet åter är avgörande blir ett starkt försvar inte ett alternativ till internationellt samarbete, utan dess förutsättning.

KAPITEL 23: CIVIL FÖRSÖRJNINGSBEREDSKAP

Ett robust samhälle för en osäker tid

Försvaret av Sverige handlar inte enbart om stridsflyg, brigader och cyberförmåga. Ett land som inte kan förse sin befolkning med mat, läkemedel, vatten och energi är försvarslöst även om det har en stark militär. Totalförsvaret bygger på att både det militära och det civila samhället kan stå emot långvariga kriser. Efter kalla kriget avvecklades de statliga beredskapslagren, vilket har gjort Sverige sårbart. Riksrevisionens granskning visar att ansvarsfördelningen är otydlig, samordningen bristfällig och att beroendet av internationella leverantörer är stort. Detta är en akilleshäla som måste åtgärdas.

Varför dagens försörjningsberedskap är otillräcklig:

- Avvecklade beredskapslager innebär att Sverige saknar buffert vid avbrott i internationella leveranser.
- Otydlig ansvarsfördelning mellan regering, Socialstyrelsen, Livsmedelsverket, MSB och regionerna gör att åtgärder försenas eller inte genomförs.
- Privata aktörers roll är oklar, trots att livsmedels- och läkemedelsförsörjningen i kris bygger på deras medverkan.
- Internationellt beroende av läkemedel och livsmedel gör oss sårbara för störningar i globala kedjor.

Förslag

Återuppbyggnad av beredskapslager:

- Staten ska återinföra lager för livsmedel, läkemedel, bränsle och andra kritiska varor.
- Dimensionering: minst tre månaders försörjning vid avbrott i internationella leveranser.

Tydlig ansvarsfördelning:

- Regeringen ska fastställa mål, krav och återrapporteringsystem för Socialstyrelsen, Livsmedelsverket och Myndigheten för civilt försvar.
- Regionerna ska ha definierade uppgifter för läkemedelsförsörjning och sjukvård i kris.

Samverkan med privata aktörer:

- Staten ska teckna beredskapsavtal med producenter, grossister och apotekskedjor.
- Livsmedelsindustrin och läkemedelsbolag ska ges incitament att delta i beredskapsplaneringen.

Nationell försörjningsstrategi:

- Försörjningsberedskap ska integreras i försvarsbudgeten och ses som lika central som militär kapacitet.
- Strategin ska omfatta livsmedel, läkemedel, energi, vatten och transporter.

Digital övervakning av lager och flöden:

- Ett nationellt system ska byggas för att övervaka tillgångar och snabbt kunna omfördela resurser vid störningar.

Utbildning och egenberedskap:

- Varje hushåll ska kunna klara sig i minst två veckor utan extern försörjning.
- Informationskampanjer och utbildning ska stärka medborgarnas egenberedskap.

Budskap

Civil försörjningsberedskap är en lika viktig del av totalförsvaret som stridsflyg och brigader.

Genom att återuppbygga beredskapslager, skapa tydliga ansvarskedjor och integrera privata aktörer stärker vi motståndskraften mot både krig och långvariga kriser. Ett robust samhälle är grunden för frihet och suveränitet.

KAPITEL 24: INFORMATIONSPÅVERKAN OCH MOTSTÅNDSKRAFT

Det öppna samhället bygger på tillit. Tillit till pengar, institutioner, medier och den gemensamma verklighetsbild som gör samarbete möjligt. När denna tillit angrips riskerar hela samhällsordningen att försvagas. Informationspåverkan har därför blivit en av vår tids mest strategiska utmaningar — inte för att den förändrar fakta, utan för att den förändrar människors uppfattning om vad som är sant, stabilt och legitimt.

I en digital ekonomi kan manipulationer spridas snabbt och med stor precision. Falsa uttalanden, manipulerade videor och koordinerade kampanjer kan skapa osäkerhet kring banker, betalningssystem och myndigheter. Effekten är inte teknisk utan psykologisk: att underminera förtroendet i de ögonblick då stabilitet är avgörande. Ett samhälle som är beroende av digitala tjänster måste därför också vara rustat för att försvara sin informationsmiljö.

Sveriges höga digitalisering är en styrka, men också en sårbarhet. När nästan alla transaktioner, identiteter och myndighetskontakter sker digitalt kan störningar få omedelbara konsekvenser.

Ett rykte kan utlösa panik, ett falskt dokument kan vilseleda beslutsfattare och en manipulerad video kan påverka marknader. Motståndskraft handlar därför inte bara om teknik, utan om institutioner, rutiner och medborgarnas förmåga att orientera sig i en komplex informationsmiljö.

För att stärka samhällets motståndskraft krävs tre principer:

1. Starka institutioner som agerar snabbt och samlat Myndigheter, banker och samhällsbärande företag måste ha gemensamma rutiner för att identifiera och bemöta informationsangrepp. Det kräver en nationell funktion som kan analysera, varna och samordna åtgärder när informationspåverkan riskerar att skada samhällsviktiga verksamheter.
2. Robusthet i de system som bär ekonomin Betalningssystem och digitala identitetslösningar måste kunna fungera även när informationsmiljön är störd. Det innebär krav på reservrutiner, alternativa kommunikationsvägar och regelbundna stresstester som tar hänsyn till både tekniska och psykologiska angrepp.
3. Medborgare som kan stå emot manipulation Ett fritt samhälle kan inte skyddas enbart genom centrala åtgärder. Medborgare behöver förmåga att känna igen manipulation, förstå digitala risker och agera rationellt under osäkerhet. Därför måste utbildningssystemet stärka undervisningen i digital källkritik, AI-läskunnighet och psykologisk motståndskraft.

Informationspåverkan är i grunden ett angrepp på samhällskontraktet. Ett land som inte kan försvara sin informationsmiljö kan inte heller försvara sin ekonomi, sin demokrati eller sin frihet.

Generationskontraktet syftar till att bygga ett Sverige som håller över tid — och det kräver att motståndskraft mot informationsangrepp blir en del av den nationella kärnförmågan.

Samhällets motståndskraft är därmed en funktion av hur väl dessa olika system samverkar.

KAPITEL 25: DIGITALISERING OCH SYSTEMKAPACITET

Digital förmåga som institutionell fråga

Utgångspunkt

Digitalisering är inte i första hand en teknisk fråga, utan en institutionell. Tekniken är i stor utsträckning tillgänglig. Det avgörande är om staten har förmågan att omsätta den i faktisk samhällsnytta.

I ett samhälle präglad av åldrande befolkning och krympande arbetskraft är produktivetsfrågan central. Färre ska bära mer. Digitalisering och automatisering är de enda verktyg som kan möjliggöra detta i nödvändig skala – men bara om de används rätt.

Digital förmåga är därför inte ett politikområde bland andra, utan en systemförutsättning. Utan den urholkas statens kapacitet. Med den kan den upprätthållas trots ökade belastningar.

Beställarförmåga som nyckel

Offentlig digitalisering misslyckas sällan på grund av teknikbrist. Den misslyckas på grund av otydligt ansvar.

Beställarförmåga – förmågan att formulera precisa krav utifrån verksamhetens behov – är den avgörande faktorn. När den saknas uppstår ett återkommande mönster: oklara krav, växande komplexitet, stigande kostnader och system som inte löser det ursprungliga problemet.

Detta är inte en serie enskilda misslyckanden, utan ett strukturellt problem. Ansvar, mandat och kompetens är inte samlade hos den som beställer.

I privat sektor korrigeras detta genom konkurrens och ägaransvar. I offentlig sektor saknas motsvarande mekanismer. Projekt kan förlängas, budgetar justeras och ansvar förskjutas – utan att grundproblemet åtgärdas.

Principen är enkel: där ansvar inte är tydligt kan krav inte preciseras. Där krav inte är preciserade kan system inte fungera.

Varje digitaliseringsåtgärdsplan ska därför utgå från ett definierat problem, en verifierbar koppling mellan lösning och behov, och ett tydligt ansvar som följer projektet från beställning till utfall.

Automatisering och produktivitet

Det demografiska läget innebär ett enkelt faktum: välfärdens nivå kan inte upprätthållas utan ökad produktivitet per arbetad timme.

Automatisering är det enda realistiska sättet att åstadkomma detta i större skala. Potentialen är särskilt tydlig i verksamheter där administrativa uppgifter tränger undan kärnuppdraget.

I vården gäller detta dokumentation och systemhantering. I offentlig administration gäller det ärendehandläggning och kontrollprocesser. I infrastrukturen gäller det drift och resursutnyttjande.

Men automatisering skapar inte värde i sig. System som löser fel problem, som inte används eller som kräver ständig manuell korrigerings ökar belastningen i stället för att minska den.

Digitalisering utan avveckling av befintliga arbetssätt leder därför ofta till lägre, inte högre, produktivitet.

Resultatstyrning är avgörande. Effekter ska mätas i faktisk output – handlagda ärenden, patientkontakter, svarstider – inte i införda system eller förbrukade budgetar.

Säkerhet och motståndskraft

Digitalisering ökar både effektivitet och sårbarhet. Ett samhälle som är digitalt integrerat blir samtidigt mer exponerat för störningar och angrepp.

Kritisk digital infrastruktur – energisystem, betalningsflöden, vårddata och myndighetsfunktioner – måste behandlas som säkerhetspolitiska tillgångar. De ska dimensioneras för motståndskraft, inte enbart för effektivitet.

Cyberhoten är kontinuerliga och i många fall statligt organiserade. Försvaret mot dessa kräver samordning mellan militär, civila myndigheter och privat sektor. Denna förmåga måste byggas i förväg och fungera under belastning.

Samtidigt måste beroenden hanteras. Outsourcing och plattformsbberoende kan vara rationella ur ett kostnadsperspektiv, men skapar sårbarheter som inte syns i normalläget. En hållbar digital strategi måste identifiera och begränsa dessa.

Digitalisering ska stärka samhällets motståndskraft, inte skapa nya kritiska svagheter.

Institutionell integritet

Digitalisering ställer höga krav på kompetens och omdöme. Det kräver en förvaltning där teknisk sakkunskap har reell tyngd och där professionella bedömningar inte underordnas organisatorisk bekvämlighet.

En växande förvaltning utan motsvarande ökning av teknisk kompetens får svårt att beställa, granska och förvalta komplexa system. Resultatet blir ökande administration utan ökad kapacitet.

För att motverka detta krävs meritbaserad rekrytering, konkurrenskraftiga villkor och tydliga karriärvägar för specialister. Det krävs också att ansvar kan utkrävas och att kritiska bedömningar får genomslag.

Ett system där problem inte får påtalas i tid får bära kostnaderna i efterhand.

Slutsats

Digitaliseringens begränsning är inte teknologisk, utan institutionell.

Ett hållbart generationskontrakt förutsätter att produktiviteten ökar. Digitalisering och automatisering är centrala verktyg – men deras effekt avgörs av hur de styrs.

Det kräver tre saker: tydlig beställarförmåga med samlat ansvar, en säkerhetsstrategi som behandlar digital infrastruktur som samhällsbärande, och institutioner där kompetens och ansvar väger tyngre än form och struktur.

Tekniken finns. Frågan är om institutionerna förmår använda den.

KAPITEL 26: ETT SAMHÄLLE SOM KAN FUNGERA ÖVER TID

Detta kapitel sammanfattar de principer som i tidigare kapitel analyserats inom olika områden, och beskriver deras samlade konsekvens på samhällsnivå.

Generationskontraktet är inte ett projekt för nedmontering. Det är ett projekt för stabilisering och förnyelse. Målet är inte ett kallare samhälle, utan ett hållbart samhälle. Ett land där institutionerna fungerar, där arbete lönar sig, där välfärden är stark där den verkligen behövs – och där framtiden inte finansieras med skuld.

Vi ser ett Sverige som har accepterat verkligheten utan att ge upp ambitionen.

Ett land som klarar demografin Sverige står inför en permanent demografisk förändring. Vi blir äldre. Vi lever längre. Färre ska försörja fler. I vårt slutläge har politiken anpassat sig till detta.

Pensionssystemet är stabilt därför att arbetslivet är längre – men flexibelt. Det är naturligt att arbeta deltid efter 65. Det är attraktivt för företag att anställa äldre. Det är självklart att vunna levnadsår delvis innebär fler yrkesverksamma år. Ingen tvingas arbeta orimligt länge, men systemet bygger inte längre på orealistiska antaganden.

I detta samhälle är generationsbalansen återupprättad. Unga känner inte att de bär en växande börda. Äldre känner trygghet i att systemen håller.

En välfärd som är stark i kärnan Vi ser en välfärdsstat som är mindre till omfånget men starkare i sitt uppdrag.

Sjukvården är nationellt sammanhållen. Väntetider är transparenta. Patienter har en fast läkarkontakt. Akuta tillstånd behandlas omedelbart. Cancer utreds snabbt. Äldreomsorgen präglas av kontinuitet och värdighet.

Resurserna är koncentrerade till det som är existentiellt: vård, omsorg, grundtrygghet.

Universella bidrag som inte gör skillnad har ersatts av behovsprövade stöd som faktiskt förändrar människors liv.

Ingen lämnas i misär. Men staten lovar inte allt till alla.

Detta skapar legitimitet. När människor vet att systemet är rättvist och fokuserat på verkligt behov stärks viljan att bidra.

Ett arbetsliv präglad av värdeskapande Vi ser en ekonomi där produktivitet prioriteras över sysselsättningsstatistik.

Offentlig sektor mäts på resultat, inte budgetstorlek. Administration har minskat genom digitalisering och automatisering. Vårdpersonal vårdar. Lärare undervisar. Handläggare fattar beslut med stöd av teknik.

Färre människor arbetar i lågproduktiva, subventionerade konstruktioner. Fler arbetar i verksamheter som skapar verkligt värde. Lönerna är högre därför att värdeskapandet är högre.

Entreprenörskap och innovation är inte undantag utan norm. Sverige är ett land där nya företag växer fram därför att regelverk är förutsägbara och kapitalbildning uppmuntras.

Arbete är inte bara en inkomstkälla – det är en del av samhällskontraktet.

Ett samhälle där ansvar och rättigheter hör ihop I det samhälle vi ser är kopplingen mellan ansvar och rättighet tydlig.

Den som kan arbeta förväntas göra det. Den som får stöd förväntas anstränga sig. Den som kommer till Sverige med tillfälligt uppehållstillstånd vet vilka krav som gäller – språkinläring, samhällsorientering, arbetsinsats.

Detta är inte hårdhet. Det är respekt. Respekt för individens förmåga och för dem som finansierar systemen.

Samtidigt är skyddet starkt för den som inte kan. Sjukdom, funktionsnedsättning och tillfälliga kriser möts med stöd och värdighet. Ett samhälle som ställer krav måste också vara pålitligt när människor faller.

Det är denna symmetri som bygger tillit.

Ett land med fungerande institutioner Vi ser ett Sverige där politiken är ärligare.

Reformer presenteras med sina konsekvenser. Juridiska begränsningar redovisas öppet. EU behandlas som en systemfråga, inte som retorik. Budgetdisciplin är norm, inte förhandlingskort.

Detta skapar stabilitet. Investeringar vågar göras. Medborgare vågar planera sina liv. Företag vågar expandera.

Institutionell styrka är inte spektakulär – men den är grunden för allt annat.

Ett samhälle med framtidstro

Framtidstro uppstår inte ur löften om allt till alla. Den uppstår när människor upplever att systemet fungerar och att uppoffringar är meningsfulla.

I det Sverige vi vill bygga är staten tydlig med vad den ansvarar för – och vad den inte gör.

Medborgare vet att arbete lönar sig, att sparande är rationellt, att utbildning ger avkastning och att lagar gäller lika för alla.

Det är inte ett perfekt samhälle. Det är inte en utopi. Det är ett robust samhälle.

Ett samhälle som klarar kriser utan att falla isär.

Ett samhälle som kan bli rikare utan att bli mer instabilt.

Ett samhälle som lämnar över starkare institutioner till nästa generation än de vi själva tog emot.

Det är detta som är målet med Generationskontraktet.

Inte att vinna nästa debatt.

Utan att säkra nästa generation.

OM BILAGORNA

Bilagorna utgör inte ett komplement i traditionell mening. De är en integrerad del av programmets analytiska struktur.

Deras funktion är att synliggöra de villkor som avgör om reformer kan genomföras och bestå över tid. Där huvudtexten formulerar riktning och principer, preciserar bilagorna de underliggande mekanismer som gör dessa principer praktiskt möjliga – eller omöjliga.

Bilagorna ska därför inte läsas som politiska förslag. De är analytiska konstruktioner som beskriver:

- i vilken ordning reformer måste genomföras,
- vilka institutionella funktioner som krävs,
- och hur ansvar måste vara organiserat för att systemet ska fungera.

Syftet är inte att ange en specifik organisatorisk lösning, utan att tydliggöra de strukturer som varje hållbar lösning måste uppfylla.

Detta innebär att bilagorna inte är alternativa till huvudtexten, utan dess fördjupning. De gör programmets metod explicit: att politiska reformer inte kan bedömas isolerat, utan måste förstås som delar av ett sammanhängande system där sekvens, funktion och ansvar avgör utfallet.

Bilagorna riktar sig därför i första hand till den som vill förstå inte bara vad som bör göras, utan vad som krävs för att det faktiskt ska fungera.

- Bilaga 1 – Implementeringsordning

Anger hur reformerna ska sekvenseras och genomföras inom faktiska ramar. Grundvillkoren slår fast finanspolitisk disciplin, och ordningen visar hur reformerna kan bli genomförbara över tid.

- Bilaga 2 – Implementeringsmyndigheten

Definierar vem som ansvarar för att koordinera och följa upp att ordningen efterlevs. Myndigheten är den praktiska aktör som ser till att beslut inte bara fattas, utan också omsätts i handling.

- Bilaga 3 – Påföljdssystemet

Fastställer vad som händer om aktörer inte följer ordningen eller försöker kringgå dess institutioner. Systemet ger reformprocessen konsekvens och säkerställer att spelreglerna är bindande.

- Bilaga 4 – Det idéhistoriska sammanhanget

Placerar reformerna i sitt historiska och teoretiska ramverk. Den visar varför dessa institutionella funktioner är nödvändiga och hur de knyter an till tidigare erfarenheter av samhällsbygge och demokratisk stabilitet.

BILAGA 1: SEKVENTIELLA BEROENDEN I IMPLEMENTERING

Inledning

Denna bilaga beskriver de sekventiella beroenden som uppstår i genomförandet av strukturella reformer.

Syftet är inte att ange en politisk genomförandeplan, utan att synliggöra en central systemegenskap: att vissa förändringar är beroende av andra för att överhuvudtaget fungera.

I komplexa samhällssystem kan reformer sällan genomföras isolerat. Institutionella förändringar, incitament och kapacitet samverkar.

Om ordningen mellan dessa inte beaktas uppstår ett återkommande mönster:

- reformer införs men får inte avsedd effekt
- genomförandet fragmenteras
- legitimiteten försvagas

Bilagan visar därför inte vad som bör göras först, utan vad som måste föregå annat för att ett sammanhängande system ska kunna etableras.

Den ska läsas som en analytisk karta över beroenden – inte som en operativ handlingsplan.

Utgångspunkt

Implementeringsordningen utgår från samma princip som resten av programmet: reformer bedöms inte efter ambition, utan efter genomförbarhet.

Politiska beslut kan fattas snabbt. Institutionella förändringar kan inte genomföras snabbt utan att skapa instabilitet. Skillnaden mellan beslut och effekt är därför central.

Reformers faktiska genomförande bestäms av tre strukturella faktorer:

- institutionell kapacitet (myndigheter, kommuner, system)
- juridiska och överstatliga ramar
- behovet av stabilitet över tid

Detta innebär att reformer måste sekvenseras.

Ordning är inte en taktisk fråga – det är en förutsättning för att reformer ska fungera.

Grundvillkor

Finanspolitisk disciplin gäller genom hela reformprocessen.

Skattesänkningar och utgiftsökningar genomförs endast när finansiering är säkerställd. Offentliga åtaganden får inte expandera snabbare än skattekraften.

Tillväxt används inte som ersättning för finansiering.

FAS 1: Riktning och initial anpassning (0–6 år)

Syfte: att etablera riktning, förändra incitament och initiera reformer som kan genomföras inom befintliga institutionella ramar.

Fas 1 omfattar beslut, lagstiftning och inledande implementering. Full systemeffekt uppnås inte i denna fas.

Reformområden:

Pensioner

- Beslut om automatisk koppling till livslängd
- Införande av flexibla uttagsmodeller
- Förstärkta incitament för arbete i högre åldrar

Migration och kriminell ekonomi – nivå 1

- Anpassning av inflöde till integrationskapacitet
- Kvalificering till välfärdssystem genom arbete
- Förstärkta kontrollsystem och åtgärder mot brottsvinster

Försvar

- Beslut om långsiktig ambitionsnivå
- Successiv resursupptrappning
- Uppbyggnad av organisatorisk kapacitet

Offentlig sektor – styrning och incitament

- Införande av resultatbaserade styrmodeller i utvalda delar
- Avveckling av ineffektiva subventioner där effekt saknas

Förberedande systemreformer

- Lagstiftningsarbete inom sjukvård
- Utformning av förändrad statlig styrning
- Pilotverksamhet i kommunala kontrollsystem

FAS 2: Systemomläggning (7–15 år)

Syfte: att genomföra reformer som kräver förändringar i struktur, organisation och ansvarsfördelning.

Denna fas präglas av successiv implementering. Reformernas effekt uppstår först över tid.

Reformområden:

Finanspolitiskt råd

- Finanspolitiska rådet ges fullt mandat att pröva budgetar och reformer mot de grundvillkor som gäller för hela reformprocessen. Endast förslag som uppfyller dessa villkor kan gå vidare till implementering.

Sjukvård

- Införande av system med tydligt medicinskt helhetsansvar
- Successiv omstrukturering av ansvar och finansiering
- Anpassning av organisation och styrning över tid

Kommuner

- Etablering av tydligare ansvar och kontrollsystem
- Anpassning till demografiska förändringar
- Förstärkt kapacitet inom kärnverksamheter

Produktivitet och offentlig sektor

- Bred implementering av automatisering och digitalisering
- Full avveckling av permanenta jobbsubventioner
- Genomslag för resultatbaserad styrning

Utbildning

- Införande av resultatbaserad finansiering
- Etablering av alternativa utbildningsvägar (yrkes- och lärlingssystem)

Migration och kriminell ekonomi – nivå 2

- Integrationsmodeller kopplade till arbetsmarknad och rättsstat
- Långsiktig uppföljning och lokal kapacitetsanpassning

Energi och infrastruktur

- Genomförande av långsiktiga investeringar
- Utbyggnad av produktionskapacitet
- Anpassning av system för stabil försörjning

FAS 3: Institutionell anpassning och strategiska reformer (10–25 år)

Syfte: att hantera reformer som är beroende av förändrade institutionella ramar eller internationella förutsättningar.

Dessa reformer kan initieras tidigt, men deras genomförande är långsiktigt.

Reformområden:

Migration – nivå 3

- Internationella samarbeten
- Anpassning eller omprövning av regelverk

Relation till överstatliga system

- Långsiktig anpassning till eller omförhandling av institutionella ramar
- Klargörande av nationellt handlingsutrymme

Rättsväsendet

- Val mellan alternativa systemlösningar
- Successiv förstärkning av kapacitet och närvaro

Strukturell produktivitet

- Teknologisk omställning i hela ekonomin
- Anpassning av arbetsmarknad och utbildning över tid

Tidshorisont

- Fas 1: 0–6 år (beslut och initial implementering)
- Fas 2: 7–15 år (systemomläggning)
- Fas 3: 10–25 år (institutionell anpassning)

Faserna överlappar. Reformprocessen är kontinuerlig, inte sekventiellt avslutad.

Slutprincip

Reformers värde avgörs inte av hur snabbt de beslutas, utan av om de kan genomföras stabilt inom de ramar som faktiskt gäller.

En implementeringsordning som underskattar institutionell tröghet skapar inte snabbare förändring. Den skapar instabilitet.

Denna ordning är därför utformad för att maximera genomförbarhet över tid – inte tempo i beslutsfattandet.

BILAGA 2: INSTITUTIONELL FUNKTION – SAMORDNING OCH BESTÄLLARFÖRMÅGA

Inledning

Denna bilaga beskriver en institutionell funktion som i dag är svagt utvecklad i det offentliga systemet: samordning mellan verksamhetsbehov och genomförandekapacitet.

I huvudtexten identifieras bristande beställarförmåga som ett återkommande systemproblem. Detta problem är inte begränsat till enskilda organisationer, utan uppstår ur hur ansvar, mandat och kompetens är fördelade i systemet som helhet.

Syftet med denna bilaga är inte att föreslå en specifik organisatorisk lösning, utan att tydliggöra vilka egenskaper en fungerande struktur måste ha:

- förmåga att översätta behov till genomförbara uppdrag
- sammanhållet ansvar över organisatoriska gränser
- tillräcklig kompetens för att bedöma och följa upp komplexa system

Den form som illustreras i bilagan ska därför förstås som en analytisk modell.

Andra organisatoriska lösningar är möjliga – men de måste uppfylla samma funktionella krav för att problemet ska kunna hanteras.

Bilagan synliggör därmed inte en reform i sig, utan en systemförutsättning.

Syfte

Myndigheten för Implementeringsuppföljning har till uppgift att säkerställa att reformer enligt Generationskontraktets implementeringsordning inte stannar vid beslut, utan leder till faktisk systemeffekt över tid. Den ska vara en oberoende garant för genomförbarhet, legitimitet och ansvar – både gentemot staten och gentemot medborgarna.

Mandat

Myndigheten ska:

- övervaka reformernas genomförande i relation till implementeringsordningen (fas 1–3),
- mäta resultat utifrån genomförbarhet och systemeffekt, inte enbart beslut eller aktivitetsnivå,
- identifiera risker för institutionell tröghet, juridiska hinder eller resursbrist,
- rapportera löpande till riksdag, regering och allmänhet om status, avvikelser och behov av korrigerande,
- föreslå justeringar i lagstiftning, resursfördelning eller ansvarsfördelning när genomförandet hotas,
- aktivera påföljdscykeln enligt Bilaga 4 vid bristande genomförande.

Rapportering och transparens

- Kvartalsvisa rapporter: Myndigheten publicerar öppna rapporter varje kvartal med status för samtliga reformområden.
- Delrapporter vid milstolpar: Vid större beslut eller systemomläggningar ska särskilda rapporter offentliggöras.
- Öppna data: Alla indikatorer och implementeringsindex ska vara tillgängliga digitalt för medborgare, forskare och media.
- Transparensprincipen: Allmänheten ska ha samma tillgång till information som riksdag och regering. Ingen relevant data får hållas inne.

Metod

- Myndigheten använder ett implementeringsindex som visar var varje reform befinner sig: beslut, lagstiftning, pilot, full implementering.
- Den utarbetar riskrapporter för områden där institutionell kapacitet eller juridiska ramar kan fördröja genomförandet.
- Den genomför en kontinuerlig revisionscykel med fokus på reformernas faktiska genomförbarhet och långsiktiga stabilitet.

Tidshorisont

Myndighetens uppdrag är långsiktigt och sträcker sig över minst 25 år. Den ska inte styras av mandatperioder, utan av reformernas faktiska tidscykel.

Avgrensning

Myndigheten ersätter inte Finansdepartementets budgetansvar eller Riksrevisionens ekonomiska granskning. Den kompletterar dessa genom att övervaka implementeringens substans – om reformerna faktiskt genomförs och fungerar inom givna ramar.

Slutprincip

Myndigheten ska bidra till att reformers värde avgörs av deras stabila genomförande och öppna redovisning. Legitimitet över tid kräver inte bara reformer som kan genomföras – utan också att medborgarna kan följa dem i realtid.

BILAGA 3: ANSVARSMEKANISMER I GENOMFÖRANDE

Inledning

Denna bilaga behandlar ansvar som en funktionell mekanism i genomförandet av reformer.

I komplexa system uppstår ett återkommande problem:
beslut fattas, resurser tilldelas, men ansvar för utfall förblir otydligt.

När kopplingen mellan beslut och konsekvens försvagas sker inte nödvändigtvis ett omedelbart misslyckande. I stället uppstår en gradvis förskjutning:

- avvikelser korrigeras inte
- ineffektiva strukturer består
- systemets legitimitet urholkas

Syftet med denna bilaga är inte att formulera sanktioner i juridisk mening, utan att tydliggöra vilka mekanismer som krävs för att ansvar ska kunna upprätthållas över tid.

En grundprincip är ansvarssymmetri:

den som har mandat att fatta beslut måste också bära konsekvenserna av dessa, direkt eller indirekt.

De strukturer som beskrivs i bilagan ska därför förstås som analytiska modeller för hur denna symmetri kan upprätthållas i praktiken.

Utan sådana mekanismer riskerar även väl utformade reformer att förlora effekt över tid.

Denna bilaga konkretiserar ansvarsdimensionen i genomförandet.

I Bilaga 2 fastställs att reformer måste sekvenseras för att vara genomförbara. Denna bilaga anger vad som sker när aktörer inte följer ordningen eller medvetet förhalar. Syftet är att säkerställa att reformer inte bara beslutas, utan också genomförs stabilt över tid.

Utgångspunkt

Påföljdssystemet utgår från samma princip som implementeringsordningen: reformers värde avgörs inte av ambition, utan av faktisk genomförbarhet.

Där obstruktion eller förhalning sker måste det få konsekvenser – annars undergrävs kontraktets legitimitet.

Grundvillkor

- Alla berörda myndigheter, kommuner och institutioner är skyldiga att följa implementeringsordningen och lämna korrekt underlag till Myndigheten för Implementeringsuppföljning.
- Underlåtenhet betraktas som tjänstefel.
- Medveten obstruktion eller förhalning klassificeras som grovt tjänstefel.

Påföljdscykel

Steg 1 – Varning och dialog (omedelbart)

- Avvikelse identifieras.
- Officiell varning utfärdas.
- Dialog inleds för att ge aktören chans att korrigera.

Steg 2 – Offentlig rapportering (kvartalsvis)

- Kvarstående avvikelse redovisas öppet i myndighetens rapporter.
- Aktören namnges.
- Transparens skapar tryck genom offentlighet.

Steg 3 – Finansiella konsekvenser (vid upprepning)

- Särskilda anslag frysas eller villkoras.
- Resurser omfördelas till aktörer som följer ordningen.

Steg 4 – Disciplinär prövning (vid grov förhållning)

- Medveten obstruktion klassificeras som grovt tjänstefel.
- Ärendet överlämnas till JO eller Arbetsgivarverket för disciplinära åtgärder.

Steg 5 – Systemisk korrigerings (vid fortsatt blockering)

- Myndigheten föreslår lagändringar eller omfördelning av ansvar.
- Syftet är att säkerställa att reformen ändå genomförs.

Slutprincip

Påföljdssystemet är progressivt: från varning → offentlighet → ekonomiska konsekvenser → disciplinär prövning → systemisk korrigerings.

Det ger incitament att rätta till brister tidigt och tydliga konsekvenser vid obstruktion.

Legitimitet över tid kräver inte bara reformer som kan genomföras – utan också mekanismer som säkerställer att de faktiskt genomförs.

BILAGA 4: DET IDÉHISTORISKA SAMMANHANGET

Inledning

Denna bilaga placerar Generationskontraktet i ett idéhistoriskt sammanhang.

Syftet är inte att knyta programmet till en specifik ideologisk tradition, utan att visa hur återkommande principer för stat, ekonomi och samhällsorganisation uppstår ur de materiella villkor under vilka de verkar.

Genom historien har stabila samhällsmodeller uppstått när institutioner varit förenliga med demografiska, ekonomiska och teknologiska realiteter. När denna förenlighet bryts försvagas systemen gradvis – inte nödvändigtvis genom plötsliga sammanbrott, utan genom minskad funktion, ökande friktion och försvagad legitimitet.

Bilagan ska därför inte läsas som en historisk översikt i traditionell mening, utan som en analytisk referensram. Den förklarar varför vissa institutionella principer återkommer över tid – och varför de åter aktualiseras när förutsättningarna förändras.

Idéer som funktion av materiella villkor

Politiska idéer utvecklas inte i ett vakuum. De formas i relation till de strukturer som bär samhället:

- befolkningens ålderssammansättning,
- ekonomins produktivitet och kapitalbildning,
- teknologisk nivå,
- samt institutionella och juridiska ramar.

När dessa förutsättningar förändras uppstår ett tryck på de institutioner som är byggda för tidigare förhållanden.

Idéer som framstår som normativa eller ideologiska kan i detta perspektiv förstås som försök att formulera institutionella lösningar som är kompatibla med rådande villkor. Deras framgång avgörs inte i första hand av deras normativa innehåll, utan av i vilken utsträckning de faktiskt fungerar över tid.

Detta innebär att idéhistorien kan läsas som en serie anpassningar mellan institutioner och verklighet – snarare än som en kamp mellan abstrakta doktriner.

Europeiska erfarenheter av institutionell stabilitet

I ett europeiskt perspektiv framträder ett återkommande mönster.

Under perioder av stabilitet har samhällsmodeller etablerats där tre komponenter samverkar:

- marknadsekonomisk dynamik,
- institutionell stabilitet och rättsstat,
- samt social legitimitet.

När dessa komponenter varit förenliga med varandra har systemen kunnat kombinera ekonomisk utveckling med social och politisk stabilitet.

När de skiljts åt har återkommande problem uppstått:

- ekonomisk stagnation när marknadsfunktioner begränsas,
- instabilitet när institutionell struktur försvagas,
- legitimitetsproblem när den sociala balansen bryts.

De idétraditioner som i efterhand kommit att beskrivas som liberalkonservatism, ordoliberalism och social marknadsekonomi kan förstås som historiska uttryck för denna balans.

Deras betydelse ligger inte i deras ideologiska etiketter, utan i att de etablerade institutionella ordningar som var förenliga med sin tids förutsättningar.

Institutionell ordning och marknadsekonomi

En central insikt i dessa traditioner är att marknadsekonomin inte är självbärande.

Ekonomisk dynamik uppstår inte enbart genom frånvaro av regler, utan genom existensen av en stabil institutionell ordning som:

- säkerställer konkurrens,
- skyddar äganderätt,
- upprätthåller kontrakt,
- och begränsar godtycklig maktutövning.

Statens roll är i detta perspektiv inte att styra ekonomins utfall i detalj, utan att upprätthålla de ramar inom vilka ekonomisk aktivitet kan fungera långsiktigt.

När denna ordning fungerar skapas förutsättningar för investeringar, innovation och produktivitet. När den försvagas minskar förutsägbarheten, vilket i sin tur påverkar både ekonomisk utveckling och politisk stabilitet.

Social stabilitet och legitimitet

Ett ekonomiskt system kan inte upprätthållas enbart genom effektivitet. Det måste också uppfattas som legitimt.

Detta kräver en balans mellan:

- individuellt ansvar och incitament,
- och institutioner som hanterar risk, utsatthet och omfördelning.

När denna balans fungerar uppstår tillit till systemet som helhet. När den bryts uppstår antingen:

- överbelastning av offentliga system,
- eller minskad vilja att bidra till dem.

Legitimitet är därmed inte en normativ tilläggskomponent, utan en funktionell förutsättning för systemets stabilitet över tid.

Förändrade förutsättningar

De institutionella modeller som utvecklades under 1900-talet byggde på specifika förutsättningar:

- en relativt ung befolkning,
- hög och stabil produktivitetstillväxt,
- nationellt avgränsade ekonomier,
- samt en tydligare koppling mellan arbete och försörjning.

Dessa förutsättningar har förändrats.

I dag präglas utvecklade ekonomier av:

- åldrande befolkning och försämrade försörjningskvot,
- lägre produktivitetstillväxt i flera sektorer,
- ökad rörlighet för kapital och kompetens,
- samt mer komplexa institutionella och överstatliga ramar.

Detta innebär att institutioner som var funktionella under tidigare förhållanden inte nödvändigtvis är det i dag.

När system byggda för en annan demografi och ekonomi upprätthålls utan anpassning uppstår gradvisa obalanser.

Generationskontraktets position

Mot denna bakgrund ska Generationskontraktet förstås.

Programmet är inte en tillämpning av en historisk ideologi. Det är ett försök att formulera de institutionella principer som krävs för att ett modernt samhälle ska fungera under samtida förutsättningar.

Det innebär:

- att ekonomisk dynamik betraktas som en förutsättning för välfärd,
- att institutionell stabilitet ses som en nödvändig ram för denna dynamik,
- och att social legitimitet förstås som en konsekvens av fungerande samband mellan rättigheter, ansvar och försörjning.

Detta placerar programmet i en idéhistorisk kontinuitet – men inte genom ideologisk tillhörighet, utan genom funktionell likhet.

Slutprincip

Idéer består inte för att de är övertygande, utan för att de fungerar.

Institutioner som är förenliga med verklighetens villkor kan vara stabila över tid. Institutioner som inte är det förlorar gradvis sin funktion, oavsett intention.

Generationskontraktet utgår från denna princip.

Det är inte ett försök att formulera en ny ideologi.

Det är ett försök att beskriva de villkor under vilka ett samhälle kan fungera – och bestå.